

שלושה שערים
נפתחים
מאמר מיוחד
בסוף החוברת

מחולק
חינם!

ליקוטי מזרחי

תורה נ"ו
וביום הביכורים

קשרי המקראות ומאמרי חז"ל

כל הפסוקים ומאמרי חז"ל המובאים בתורה
בתוספת ביאורים הערות קשרים וציוגים מיוחדים

כל ימי חיינו למצן
אריך ימים על ממלכתו

והיתה עמו וקרא בו

לטייל
בתורתו
לימוד העסקה והתבוננות
בליקוטי שוה"ץ

ליקוטי מזרחי

**תורה נ"ו
וביום הביכורים**

**קשרי המקראות
ומאמרי חז"ל**

כל הפסוקים ומאמרי חז"ל המובאים בתורה
בתוספת ביאורים הערות קשרים וציונים מיוחדים

**לטייל
בתורתו**
לימוד המספר והמבנה
בליקוטי מזרחי

קשרי המקראות ומאמרי חז"ל

מבואות התורה

תורה נו - וביום הביכורים..... ו
בפתח המבוא..... כז

אות א'

וביום הביכורים וכו'..... לא
שורר בביתו..... לא
שרי אלפים ושרי מאות ושרי חמישים ושרי עשרות..... לג
בכל מקום מוקטר ומוגש לשמי..... לה

אות ב'

אשריך ארץ שמלכך בן חורין..... לז
מר דרור..... לט
והיתה לה' המלוכה..... מז

אות ג'

הרבנות מקברת את בעליה..... מב
צופה נתתיך לבית ישראל וכו'..... מד
אורייתא שמא דקוב"ה..... מה
והיתה עימו וקרא בו כל ימי חייו למוען יאריך ימים על מולכתו..... מו
נפש חיה הוא שמו..... מז
ומידת ימי מזה היא..... מט
מה העדות והחוקים והמשפטים..... נ
כי חיים הם למוציאיהם, למוציאיהם בפה..... נא
החכמה תחיה את בעליה..... נג
ואנכי הסתר אסתיר..... נה

קשרי המקראות ומאמרי חז"ל

- נו..... עבר ושנה נעשה לו כחיתר
- נה..... הוי האומרים לרע טוב ולטוב רע וכו'
- אורייתא מכרזת קמייהו עד מתי פתיים תאהבו פתי
בראש הומיות תקרא וכו' עד מתי פתיים תאהבו וכו'.....נט
- סב..... פיה פתחה בחכמה
- סג..... ובכל יום ויום מרדכי מתהלך לפני חצר בית הנשים וכו'.....
- סד..... שנשו וקפצו ממוקומו של עולם
- סה..... כי נשני אלקים וכו'.....
- סו..... שנשתה גבורתם

אות ד'

- ועברתי בארץ מצרים,
אני ולא מלאך, אני ולא השליח, אני ה' ולא וכו'.....סז

אות ה'

- סט..... ראשית גויים עמלק
- סא..... מאסף לכל המחנות
- סב..... סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא
- סג..... אלמלא מוראה של מלכות
- סד..... דינא דמלכותא דינא
- סה..... ויזנב בך וכו' ולא ירא אלקים
- סו..... כי לאדם שטוב לפניו נתן חכמה ודעת, זה מרדכי וכו'.....
- פ..... אין טוב אלא תורה
- פא..... חיל בלע ויקיאנו
- פב..... אשת חיל

קשרי המקראות ומאמרי חז"ל

אות ו'

שטו העם ולקטו - בשטותא..... פג
וגר זאב עם כבש וכו' כי מלאה הארץ דעה..... פו
כעס בחיק כסילים ינוח..... פח
השם גבולך שלום, חלב חיטים ישביעך..... צ

אות ז'

נראה להם כזקן מלא רחמים,
וזקן הוא בישוב הדעת..... צא
מקוה של שער החמישים, שהוא שער העליון מנו"ן שערי בינה..... צב
מקוה ישראל מושיעו בעת צרה..... צד
וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם וכו'..... צו
כי אין ייסורין בלא עוון וכו'..... צז
מאמר פתוח, נאמן פשוט..... צט
מפיו דעת ותבונה..... קא
ושמי ה' לא נודעתי להם..... קב
היה גם הדיבור בגלות, כבחינת כבד פה וכבד לשון..... קד
אנכי, יהיבא כתיבא נאמנים אמריה..... קז
אכלו בני ישראל את המן ארבעים שנה..... קח
בן ארבעים לבינה..... קח

אות ח'

את המן אכלו ארבעים שנה,
והלא ארבעים שנה חסר ל' יום,
אלא עוגה שהוציאו ממצרים טעמו בה טעם מן..... קי
את זהב בסופה,
לא זזו משם עד שנעשו אוהבים זה לזה..... קיא

קשרי המקראות ומאמרי חז"ל

מחלוקת שהוא לשם שמים סופה להתקיים.....	קיג
משה הוא בחינת הדעת.....	קיד
וידעתם כי ה' הוציא אתכם וכו'.....	קטו
למען ידעו וכו'.....	קטז
אנשי מצותך יהיו כאין.....	קיז
לחם מן השמים.....	קיח
לחם את לוחמי.....	קכ
פגמו גם כן בהמון, והותירו ממנו.....	קכא
מצה היא אסוותא.....	קכב
שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו.....	קכד
לחם עוני.....	קכו
אין עני אלא מן הדעת.....	קכז
מדוע אתה ככה דל בן המלך.....	קכח

אות ט'

אלביש שמים קדרות.....	קכט
שהידיים עסקניות.....	קלב
ידי משה כבדים.....	קלג
שמים, אש ומים.....	קלה
נשא לבבנו אל כפיים אל אל בשמים.....	קלה
כי אשא אל שמים ידי.....	קלז
לעולם ה' דברך נצב בשמים.....	קלט
ירעם בשמים ה'.....	קמו
ירעם אל בקולו נפלאות.....	קמו
כאשר דיבר ה' ביד, הנאמר במשה ובשאר נביאים.....	קמב
אלו ואלו דברי אלקים חיים.....	קמוג

קשרי המקראות ומאמרי חז"ל

נפלאות תמים דעים קמוד
צדיק וטוב לו צדיק ורע לו, רשע וטוב לו רשע ורע לו
הודיעני נא את דרכיך קמה
ברוחו שמים שפרה, חוללה ידו נחש בריח, הן אלה קצות דרכיו
ומה שמץ דבר נשמע בו, ורעם גבורותיו מי יתבונן קמה
וביום הביכורים בהקריבכם מנחה חדשה לה' בשבועותיכם,
מקרא קודש יהיה לכם כל מלאכת עבודה לא תעשו קמוט
אף אני בכור אתנהו עליון למלכי ארץ קנ
זה יעצור בעמי קנב
זה ינחמנו מומעשינו ומעצבון ידינו קנג

שלושה שערים נפתחים

השער הראשון: הכלל החמישי קנז
השער השני: כלל האחד עשר קסג
השער השלישי: כלל השישה עשר קע

תורה נ"ו

"וביום הביכורים"

"וביום הביכורים, בהקריבכם מנחה חדשה לה'
 בשבועותיכם, מקרא קודש יהיה
 לכם, כל מלאכת עבודה לא תעשו" (במדבר כח).

א. כי יש בכל אחד מישראל בחינת מלכות, וכל אחד לפי בחינתו כן
 יש לו בחינות מלכות. יש שהוא שורר בביתו, ויש שהוא
 מושל ביותר, וכן יש שהוא מושל על כל העולם, כל אחד לפי בחינת
 המלכות שיש לו, בבחינות "שרי אלפים, ושרי מאות, ושרי חמשים, ושרי
 עשרות" (שמות יח).

ובחינות המלכות הזאת שיש בכל אחד, היא באיתגליא ובאתכסיא.
 באתגליא, היינו מממשלה שיש לכל אחד לפי בחינתו, שהוא מושל על
 אלו האנשים באתגליא, כפי בחינת המלכות שלו כנ"ל. ובאתכסיא הוא,
 כי גם יש לכל אחד לפי בחינתו בחינת מלכות באתכסיא, דהיינו שאף
 שבאתגליא נראה שאין לו שום מממשלה על אלו האנשים, עם כל זה
 באתכסיא ובהעלם גדול, הוא מושל על אלו האנשים, כי נשמתם הם
 תחתיו, ונכנעים תחתיו. וגם זאת הבחינה של מלכות באתכסיא היא לכל
 אחד לפי בחינתו, בבחינת "שרי אלפים, ושרי מאות וכו'".

ויש אחד שבאתגליא אין לו שום ממשלה, ואף על פי כן באתכסיא ובהעלם גדול, הוא מושל על כל הדור, ואפילו על כל צדיקי הדור, כי כל נשמותיהם הם כולם תחת ממשלתו ומלכותו, וכולם נכנעים וכפופים אליו, רק שהוא בהעלם גדול, בבחינות (מלאכי א*) "בכל מקום מוקטר ומוגש לשמי", שאף שהם עובדים עבודת אלילים, על כל זה בהעלם גדול הם כולם נכנעים אליו יתברך ועובדים אותו יתברך, רק שהוא בהעלם גדול. כמו כן זאת הבחינה של מלכות באתכסיא, שאף שבאתגליא אין לו שום ממשלה, עם כל זה בהעלם גדול, הוא מולך עליהם, והם כולם תחתיו ונכנעים אליו.

ב. וצריך כל אחד לבלי להשתמש עם בחינות המלכות שיש לו להנאתו ולצרפו, שלא תהיה בחינות המלכות אצלו כעבד למלאות תאוותו, רק שתהיה בחינת המלכות בבחינת בן חורין, בבחינת (קהלת *) "אשריך ארץ שמלכך בן חורין", שהמלכות יהיה אצריך "בן חורין", לבלי להשתמש בו להנאתך.

וזה בחינת **מרדכי**, בחינת "מר דרור" (חולין קלט:), שהמרות, היינו המלכות, יש לה דרור וחירות, שלא להשתמש בה להנאתו ולצרפו, כי אם להשם יתברך, בבחינות (עובדיה א) "והיתה לה' המלוכה", דהיינו להשתמש עם המלכות לעבודת השם יתברך, דהיינו להזהיר ולהוכיח את כל הנשמות שנכנעים אליו, כל אחד ואחד לפי בחינות המלכות שיש לו באתגליא ובאתכסיא, הן אם הוא מושל בביתו, צריך להזהיר ולהוכיח את בני ביתו, ואם יש לו ממשלה יותר, מוטל עליו להזהיר יותר ויותר אנשים, לפי בחינת המלכות שלו.

ג. וְצָרִיךְ לְהַמְשִׁיךְ אַרְיכוֹת יָמִים לְתוֹךְ הַמְּלָכוֹת, שְׁלֹא תִהְיֶה בְּבַחֲיוֹנֹת
 (פסחים פו:) 'הַרְבֵּנוֹת מְקַבֵּרֵת אֶת בְּעָלֶיהָ'. כִּי כָּל אֶחָד לְפִי בַחֲיוֹנֵת
 הַמְּלָכוֹת שָׁיֵשׁ לוֹ, הוּא בַחֲיוֹנֵת "צוּפָה", שְׂמוּטָל עָלָיו לְהִזְהִיר וּלְהוֹכִיחַ אֶת
 הָאֲנָשִׁים שֶׁהֵם מְשַׁרְשׁוּ, שָׁיֵשׁ לוֹ בַחֲיוֹנֵת מְלָכוֹת עָלֵיהֶם, וְאִם הוּא מְזַהֵיר
 וּמוֹכִיחַ אוֹתָם, אָזִי הוּא עוֹשֶׂה אֶת שְׁלוֹ, וּמְצִיל אֶת נַפְשׁוֹ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל
 א): "צוּפָה נִתְתִּיד לְבַיִת יִשְׂרָאֵל וְכוּ', וְאַתָּה כִּי הִזְהַרְתָּ רָשָׁע, וְלֹא שָׁב מִרְשָׁעוֹ
 וְכוּ' הוּא בְּעוֹנוֹ יָמוּת וְאַתָּה אֶת נַפְשׁוֹ הַצֹּלֵת", אֲבָל אִם אֵינוֹ מְזַהֵיר וּמוֹכִיחַ
 אוֹתָם אָזִי הָעוֹנֵשׁ עָלָיו (כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב שָׁם). וְעַל כֵּן הַרְבֵּנוֹת מְקַבֵּרֵת אֶת בְּעָלֶיהָ, וְעַל
 כֵּן צָרִיךְ לְרֹאוֹת לְהַמְשִׁיךְ אַרְיכוֹת יָמִים לְתוֹךְ הַמְּלָכוֹת, דִּהְיִינוּ שִׁירָאָה שְׁיֻכַּל
 לְהִזְהִיר וּלְהוֹכִיחַ אוֹתָם.

אך איך אפשר לו' להזהיר ולהוכיח אותם, כי אינו יודע מה שצריך להם, וגם
 אינם אצלו להוכיח אותם. ועל כן צריכין לזה דעת, כדי לידע איך להוכיחם.
 ולבא לדעת הזה הוא גם כן על ידי אריכות ימים בעצמו. וזה שאומרים
 העולם 'שאינו יודע מחייו', כי עיקר הידיעה הוא מחיים, מאריכות ימים.

כי לבא לאריכות ימים הוא על ידי עסק התורה. כי 'אורייתא שמא דקודשא
 בריך הוא' (תיקון י' דף כה:), וכמו כשצריכין לקרות את אחד קורין אותו בשמו,
 כן כשצריכין לקרות את חי החיים, כדי להמשיך ממנו חיים ואריכות ימים,
 צריך לקרות אותו בשמו כביכול, ושמו, הוא התורה כנ"ל, נמצא שעל ידי
 עסק התורה, קורין את האריכות ימים.

ועל כן מוזהר המלך על עסק התורה ביותר מכל העולם, מחמת שהוא
 צריך לקרות את האריכות ימים לתוך המלכות כנ"ל. וזה שכתוב בפירשת
 המלך (דברים י*) "והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו, למען יאריך ימים על
 ממלכתו". וזה "וקרא בו כל ימי חייו", "וקרא בו" דייקא, היינו שעל ידי
 עסק התורה הוא קורא את החיים כנ"ל.

וזה: "ימי חַיִּיו", "ימי חַיִּיו" דַּיִקָּא, כִּי כְּשֶׁמִּקְבְּלִין אֶת הַחַיּוֹת, צְרִיךְ לְקַבֵּלם בְּמִדָּה, כִּי בְּלֹא מִדָּה וְצִמְצוּם אִי אֲפָשֶׁר לְקַבֵּל אֶת הַחַיּוֹת מֵהַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ, מִחֲמַת רַבּוּי אֹר, כִּי רַבּוּי הַשְּׂמֹן גֹּרֵם כִּיבּוּי הַנֶּר, עַל כֵּן צְרִיךְ לְקַבֵּל הַחַיּוֹת בְּמִדָּה. וְזֶה זֹכִינ׳ עַל יְדֵי עֵסֶק הַתּוֹרָה, כִּי הַתּוֹרָה הִיא שְׂמוֹ שֶׁל הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְהַשֵּׁם הוּא הַכְּלִי שֶׁל הַדְּבָר, שֶׁבְּהַשֵּׁם הַזֶּה נִגְבַּל הַחַיּוֹת שֶׁל הַדְּבָר הַזֶּה, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב (בראשית ב) "נִפְשׁ חַיָּה הוּא שְׂמוֹ", שֶׁבְּהַשֵּׁם נִגְבַּל הַנֶּפֶשׁ וְהַחַיּוֹת שֶׁל כָּל דְּבָר, וְעַל כֵּן כְּשֶׁקּוֹרִין אֶת הָאָדָם בְּשְׂמוֹ, הוּא מְזוּמָן תִּיכַף אֲצִלוֹ, מִחֲמַת שֶׁבְּהַשֵּׁם נִגְבַּל כָּל הַנֶּפֶשׁ וְהַחַיּוֹת שְׁלוֹ, וְכֵן הַתּוֹרָה הִיא שְׂמוֹ שֶׁל הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, הֵינּוּ שְׂשֵׁם נִגְבַּל הַחַיּוֹת מִחַי הַחַיִּים, כִּי הַתּוֹרָה הִיא בְּחִינַת מְדוּת, כִּי יֵשׁ בְּהַתּוֹרָה אוֹתוֹת וְתִיבוֹת וּפְסוּקִים וּפְרָשִׁיּוֹת וּסְדָרִים, שֶׁהֵם בְּחִינַת מְדוּת, שֶׁבָּהֶם נִגְבַּל הַחַיּוֹת בְּמִדָּה.

וְעַל כֵּן, עַל יְדֵי הַתּוֹרָה שֶׁהוּא שְׂמוֹ שֶׁל הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא בְּחִינַת מְדוּת, יְכוּלִים לְקַבֵּל אֶת הַחַיּוֹת, כִּי עַל יְדֵי הַתּוֹרָה קוֹרִים אֶת הַחַיִּים, וּמְמַשִּׁיכִין אֶת הַחַיּוֹת לְתוֹךְ הַמְּדוּת, שֶׁהֵם בְּחִינַת יָמִים.

וְזֶה שֶׁכְּתוּב (תהלים לט*) "וּמְדַת יָמִי מַה הוּא", הֵינּוּ שֶׁהַתּוֹרָה שֶׁהִיא בְּחִינַת "מַה", כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב (דברים ו) "מַה הָעֵדוּת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים", הִיא בְּחִינַת מְדוּת וְיָמִים כְּנ"ל, שֶׁעַל יְדֵי קוֹרִין אֶת הַחַיּוֹת לְתוֹךְ הַמְּדוּת וְהַיָּמִים, שֶׁבְּלֹא זֶה לֹא הָיָה אֲפָשֶׁר לְקַבֵּל אֶת הַחַיּוֹת מִחֲמַת רַבּוּי אֹר.

וְזֶה: "וְקָרָא בּוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו", שֶׁעַל יְדֵי הַתּוֹרָה קוֹרָא אֶת הַחַיּוֹת לְתוֹךְ הַיָּמִים וְהַמְּדוּת כְּנ"ל.

וְעַל כֵּן צְרִיךְ לְעִסּוֹק בַּתּוֹרָה בְּפֶה דַּיִקָּא, כִּי כְּשֶׁצְרִיכִין לְקַרֵּאת אֶת אֶחָד בְּשְׂמוֹ צְרִיךְ לְקַרֵּאתוֹ בְּפֶה דַּיִקָּא, וְאִי אֲפָשֶׁר לְקַרֵּאתוֹ בְּשְׂמוֹ בְּמַחְשָׁבָה בְּעֵלְמָא, כֵּן אִי אֲפָשֶׁר לְקַרֵּאת אֶת חַי הַחַיִּים בְּשְׂמוֹ, כִּי אִם עַל יְדֵי הַפֶּה,

ולא על ידי המחשבה לבדה. וזה שאמרו חכמינו ז"ל (עירובין נד) "כי חיים הם למוציאיהם", למוציאיהם בפה'. 'למוציאיהם בפה' – דייקא, שעל ידי זה זוכה לחיים כנ"ל.

נמצא, על ידי עסק התורה, ממשיכין אריכות ימים, ואז זוכה לדעת, פי הדעת והשכל הוא בעצמו החיות, כמו שכתוב (קהלת ו') "החכמה תחיה את בעליה", פי השכל הוא עיקר החיות, ועל ידי זה הדעת יכולים לקרב ולהוכיח את מי שצריכין להוכיח.

כי יש שני הסתרות, וכשהשם יתברך נסתר בהסתרה אחת גם כן קשה מאוד למוציאו, אך אף על פי כן, כשהוא נסתר בהסתרה אחת, אפשר לייגע ולחתור עד שימצא אותו יתברך, מאחר שידע שהשם יתברך נסתר ממנו. אבל כשהשם יתברך נסתר בתוך הסתרה, דהיינו שההסתרה בעצמה נסתרת ממנו, דהיינו שאינו יודע כלל שהשם יתברך נסתר ממנו, אזי אי אפשר כלל למצוא אותו, מאחר שאינו יודע כלל מהשם יתברך.

וזה בחינת (דברים לא) "ואנכי הסתיר אסתיר", דהיינו שאסתיר ההסתרה, שלא ידעו כלל שהשם יתברך נסתר, ואזי בוודאי אינו יכול למצוא אותו יתברך, מאחר שאינו יודע כלל שצריך לבקש אותו יתברך, כי אינו יודע כלל שהשם יתברך נסתר ממנו, כי ההסתרה בעצמה נסתרת כנ"ל.

אבל באמת, אפילו בכל ההסתרות, ואפילו בההסתרה שבתוך הסתרה, בוודאי גם שם מלוכש השם יתברך. כי בוודאי אין שום דבר שלא יהיה בו חיות השם יתברך, כי בלעדי חיותו לא היה לו קיום כלל. ועל כן בוודאי בכל הדברים ובכל המעשים ובכל המחשבות, מלוכש שם השם יתברך כבכול. ואפילו אם חס ושלום עושין דבר עבירה, שהוא שלא כרצון השם

יתברך, עם כל זה בוודאי יש שם חיות השם יתברך, אך שהוא בהעלם, ובצמצום גדול. והתורה היא החיות של כל דבר, נמצא שבכל הדברים ובכל המחשבות, אפילו מחשבה דיבור ומעשה של עבירה חס ושלום, יש שם גם בן התלבשות התורה, אך שהוא בהעלם ובצמצום גדול, בבחינת הסתרות.

כי 'עבר ושנה נעשה לו בהיתר' כמו שאמרו רבותינו ז"ל (יומא פו:), דהיינו שעל ידי העבירות הוא מהפך דברי אלקים חיים, ועושה צרופים אחרים בתורה, עד שנעשה מאיסור היתר, כמו שכתוב (ישעיה ה) "הוי האומרים לרע טוב ולטוב רע וכו'". נמצא שאפילו בתוך העבירות מלוכש שם חיות השם יתברך, דהיינו אותיות התורה, רק שהוא בהעלם. דהיינו שמחמת העבירות, הפך הצירופים של התורה עד שנעשה מאיסור היתר כנ"ל, 'עבר ושנה נעשה לו בהיתר', וזה בחינת הסתרה אחת.

וכשהשם יתברך נסתר ממנו בהסתרה אחת, דהיינו בחינה הנ"ל ש'נעשה לו בהיתר', גם בן קשה מאוד למוצאו, מאחר שכבר נעשה לו, בהיתר, אבל עם כל זה אפשר לייגע ולחתור עד שימצא אותו יתברך שמו, מאחר שעל כל פנים יודע ש'נעשה לו בהיתר', על בן אף שהשם יתברך נסתר ממנו, וכבר נעשה לו העבירות בהיתר, עם כל זה אפשר שישב אל לבו זה בעצמו, דהיינו מה שנפל והגיע לבחינת 'נעשה לו בהיתר', ויבקש ויחתור עד שיצא מזה, מאחר שעל כל פנים יודע מזה ש'נעשה לו בהיתר'.

אבל דע שיש עוד בחינת הסתרה בתוך הסתרה, דהיינו שההסתרה בעצמה נסתרת, שאינו יודע כלל שהשם יתברך נסתר ממנו, דהיינו שאינו יודע כלל שנהפך אצלו האיסור להיתר, רק כל הדברים רעים דומות לו למישור גמור חס ושלום. היינו אם חס ושלום אחר שעבר ושנה, עושה יותר עבירות חס ושלום, אזי נסתר ממנו אפילו זאת שידע ש'נעשה לו בהיתר', רק שאינו

יודע כלל משום נדנוד איסור, והכל הוא ישר בעיניו; וזה בחינת הסתרה שבתוך הסתרה, שההסתרה בעצמה נסתרת כנ"ל.

ובאמת גם בתוך ההסתרה שבתוך ההסתרה, גם שם מלובש השם יתברך, דהיינו אותיות התורה, כי בלעדו אין חיות לשום דבר כנ"ל, רק שעל ידי ריבוי העבירות הפך דברי אלקים חיים לגמרי, עד שנהפך אצלו מחכמות התורה לפתיות, עד שאינו יודע כלל אפילו זה בעצמו ש'נעשה לו כהיתר' כנ"ל, שזה בחינת הסתרה שבתוך הסתרה כנ"ל.

על כן צריך לגלות ההסתרות הנ"ל, וזה על ידי שממשיך אריכות ימים לתוך המלכות, שהוא בחינת דעת כנ"ל, ועל ידי זה הדעת יוכל לידע שאפילו בתוך ההסתרה בעצמה, ואפילו בתוך ההסתרה שבתוך הסתרה, גם שם מלובש השם יתברך דהיינו התורה. ומאחר שיודע שאפילו בתוך ההסתרות יש שם השם יתברך, מזה בעצמו נתגלגל ההסתרות, ונעשה מהם תורה. ואפילו מהסתרה שבתוך הסתרה נעשה תורה, כי באמת גם שם מלובש השם יתברך, היינו תורה כנ"ל, רק מחמת שלא היו יודעין שהשם יתברך נסתר שם, זה בעצמו הוא בחינת ההסתרות, ותיכף כשיודעין שהשם יתברך נסתר שם, על ידי זה בעצמו נתהפכה ההסתרה שבתוך הסתרה ונעשה ממנו דעת, והוחזרה התורה שנסתר כאן לדעת, מאחר שיודע שהשם יתברך נסתר שם.

וכיון שגחזר ההסתרה שבתוך הסתרה לדעת, ונעשה ממנו תורה, אזי התורה בעצמה מוכיחה אותם, בבחינת 'אורייתא מכרזת קמיהו' "עד מתי פתיים תאהבו פתי" (זוהר שמיני לו) כי באמת התורה מכרזת וצווקת ומוכיחה תמיד, כמו שכתוב (משלי א) "בראש הומיות תקרא וכו', עד מתי פתיים תאהבו וכו'", רק שאינו שומע קול הכרוז של התורה מחמת ההסתרות הנ"ל. ומאחר שנתגלו ונחזרו ההסתרות ונעשה מהם תורה על ידי הדעת

כַּנ"ל, אַזוי תִּיכַף כְּשֶׁנַּעֲשֶׂה מֵהֶם תּוֹרָה, הַתּוֹרָה בְּעֶצְמָהּ מוֹכִיחָה אוֹתָם "עַד מֵתֵי פְתִיִּים וְכוּ" כַּנ"ל.

וְזֶה נִשְׁפָּטוּב (שם לא) "פִּיָּה פְתַחָה בְּחֻכְמָה", שְׁעַל יְדֵי הַחֻכְמָה וְדַעַת הַנ"ל, שְׁעַל יְדֵי זֶה מְגַלֵּין הַהִסְתָּרוֹת וְעוֹשִׂין מֵהֶם תּוֹרָה כַּנ"ל, עַל יְדֵי זֶה "פִּיָּה פְתַחָה", הֵינּוּ בְּחִינַת 'אוֹרֵייתָא מְכַרְזַת קַמִּיהוּ', שֶׁהַתּוֹרָה בְּעֶצְמָהּ פּוֹתַחַת פִּיָּה וּמוֹכִיחָה אוֹתָם כַּנ"ל.

נִמְצָא שְׁעַל יְדֵי עֶסֶק הַתּוֹרָה, שְׁעַל יְדֵה מְמַשִּׁיכִין אַרְיכוֹת יָמִים לְתוֹךְ הַמְּלָכוֹת, כִּי עַל יְדֵה מְמַשִּׁיכִין הַחַיּוֹת לְתוֹךְ הַיָּמִים וְהַמְּדוֹת כַּנ"ל, וְעַל יְדֵי זֶה זוֹכִין לְדַעַת כַּנ"ל, עַל יְדֵי זֶה יְכוּלִין לְהוֹכִיחַ אֶפְיָלוּ אֶת הַרְחוֹקִים מְאוֹד מֵהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בְּבְחִינַת הַסְתָּרָה שְׁבַתוֹךְ הַסְתָּרָה, כַּנ"ל.

וְזֶה פִּירוּשׁ (אסתר ב) "וּבְכָל יוֹם וְיוֹם מְרַדְּכִי מִתְהַלֵּךְ לִפְנֵי חֲצַר בֵּית הַנָּשִׁים וְכוּ", "מְרַדְּכִי" - זֶה בְּחִינַת הַמְּלָכוֹת כַּנ"ל.

"וּבְכָל יוֹם וְיוֹם" - זֶה בְּחִינַת הַתּוֹרָה, שְׁעַל יְדֵה מְמַשִּׁיכִין הַחַיּוֹת לְהַיָּמִים וְהַמְּדוֹת כַּנ"ל.

"חֲצַר בֵּית" - זֶה בְּחִינַת חִיצוֹנִיּוֹת וּפְנִימִיּוֹת, הֵינּוּ מְחַשְׁבוֹת וְדַבּוּרִים, שְׁבָכוֹלָם נִסְתָּר הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ שָׁם, אַף הַמְחַשְׁבוֹת וְהַדִּיבּוּרִים שֶׁל הַרְחוֹקִים מֵהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ.

וְזֶה "חֲצַר בֵּית הַנָּשִׁים" - מְלִשׁוֹן שְׁנִישׁוֹ וְקַפְצוֹ מִמְקוֹמוֹ שֶׁל עוֹלָם, שְׁנַתְרַחֲקוּ מֵהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ. וַיֵּשׁ נִשְׁכָּר הָיוּ קָצַת אֶצְל הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, אֵךְ שְׁכָבְר שְׁכָחוּ אוֹתוֹ יִתְבָּרַךְ, וְזֶה "הַנָּשִׁים", לְשׁוֹן שְׁכָחָה, (כְּמוֹ שְׁכָחוּ בְּרֵאשִׁית מֵא) "כִּי נִשְׁכַּח אֱלֹקִים וְכוּ", שְׁכָבְר שְׁכָחוּ אֶת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ. וַיֵּשׁ שְׁגָם עֲתָה זוֹכְרִים אֶת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, אֵךְ שֶׁ"נִשְׁתָּה גְבוּרָתָם", וְאִין לֹאֵל יָדָם לְהַתְנַבֵּר עַל יָצָרָם. וּבְשִׁבִיל זֶה נִקְרָאִים בְּשֵׁם "נָשִׁים", מִחֻמַּת שְׁלֵשׁ בְּחִינּוֹת הַנ"ל, בְּחִינַת שְׁנִישׁוֹ וְקַפְצוֹ

וכו' ויש שהם בבחינת שכחה וכו', ויש שהם בבחינת "נשטה גבורתם" כנ"ל, ועל ידי כל זה הם רחוקים מהשם יתברך והשם יתברך נסתר מהם בבחינת הסתרות הנ"ל.

ומדרבכי היינו בחינת המלכות, הוא יכול להזיח ולהזיח אותם, על ידי עסק התורה, שהוא בחינת ימים ומידות כנ"ל, שעל ידי זה זוכין לדעת, שעל ידי הדעת הזה מגלין ההסתרה שבתוך הסתרה ועושים ממנה תורה כנ"ל. ואזי 'אורייתא מכרזת קמיייהו' כנ"ל.

וזה "לדעת את שלום אסתר" - שעל ידי זה עושה דעת מהסתרה שבתוך הסתרה, שהיא בחינת "אסתר", בחינת "הסתר אסתיר".

וזה "ומה יעשה בה" - שעושה מההסתרה בחינת "מה", היינו תורה, כמו שכתוב "מה העדות וכו'" כנ"ל. כי מזה בעצמו שידע שגם בתוך ההסתרה שבתוך הסתרה יש שם השם יתברך, מזה בעצמו נעשה דעת, דהיינו תורה, ואזי 'אורייתא מכרזת קמיייהו' כנ"ל.

וזה בעצמו בחינת התוכחה שמוטל עליו להזיח ולהזיח כנ"ל, כי גורם על ידי הדעת שהתורה תזיח אותם כנ"ל. ועל ידי התוכחה הזאת הוא ממשיך אריכות ימים לתוך המלכות שלא תהיה בבחינת 'הרבנות מקברת את בעליה', שזהו כשאין מוכיח את האנשים שיש לו ממשלה עליהם וכו' כנ"ל. אבל על ידי עסק התורה הנ"ל, שעל ידי זה ממשיך חיים ואריכות ימים בחינת דעת וכו', עד אשר 'אורייתא מכרזת קמיייהו' ומזיחה אותם, נמצא שיוצא ידי תוכחה, אזי אין הרבנות והמלכות מזקת לו כנ"ל, כי ממשיך אריכות ימים לתוך המלכות על ידי התוכחה כנ"ל.

נמצא שעל ידי אריכות ימים, שהוא בחינת דעת שממשיכין על ידי התורה, על ידי זה בעצמו ממשיכין אריכות ימים הנ"ל לתוך המלכות כנ"ל.

ד. וְדַע שהתורה המְלוּבֶשֶׁת תוֹךְ הַהֶסְתֵּרָה שְׁבִתוֹךְ הַסְתֵּרָה, היא תורה גְבוּהַ דִּיּיקָא, הֵינּוּ סְתָרֵי תוֹרָה, כִּי מַחְמַת שֶׁהיא צְרִיכָה לְהַתְלַבֵּשׁ בְּמִקְוֹמוֹת גְּמוּכִים כְּאֵלוֹ, הֵינּוּ אֶצֶל אֵלוֹ שְׁעָבְרוּ הֶרְבֵּה עַד שְׁנִסְתֵּר מֵהֶם בְּהֶסְתֵּרָה שְׁבִתוֹךְ הַסְתֵּרָה, עַל בֵּן חָשַׁב הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ מַחְשְׁבוֹת לְבָלִי לְהַלְבִּישׁ שָׁם פְּשָׁטֵי תוֹרָה, לְבַל יוּכְלוּ הַקְּלִיפוֹת לִינֹק מִשָּׁם הֶרְבֵּה, וַיְהִי־הַפָּנִים גְּדוֹל מְאֹד, עַל בֵּן הוּא מִסְתִּיר וּמְלַבֵּשׁ שָׁם תוֹרָה גְבוּהַ דִּיּיקָא, סְתָרֵי תוֹרָה, שֶׁהיא תוֹרַת ה' בְּעֶצְמָהּ, כִּדִּי שְׁלֵא יוּכְלוּ הַקְּלִיפוֹת לִינֹק מִשָּׁם הֶרְבֵּה בְּבַחֲיַנַּת (שְׁמוֹת יב) "וְעִבְרַתִּי בְּאָרֶץ מִצְרַיִם" אֲנִי וְלֹא מִלְּאֹד אֲנִי וְלֹא הַשְּׁלִיחַ "אֲנִי ה'" וְלֹא וְכוּ", כִּי בְּאָרֶץ מִצְרַיִם שָׁשָׁם מְקוֹם הַקְּלִיפוֹת מְאֹד, עַל בֵּן שָׁם דִּיּיקָא מְלוּבֶשֶׁת וּמוֹסְתֵר הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בְּעֶצְמוֹ, הֵינּוּ תוֹרַת ה' מִמֶּשֶׁ, סְתָרֵי תוֹרָה.

עַל בֵּן דִּיּיקָא מֵהַהֶסְתֵּרָה שְׁבִתוֹךְ הַסְתֵּרָה כְּשֶׁחֹזֵר וּמְהַפְּכָה לְדַעַת נַעֲשֶׂה מִמֶּנָּה דִּיּיקָא תוֹרַת ה' מִמֶּשֶׁ, כִּי שָׁם נִסְתֵּר תוֹרַת ה' סְתָרֵי תוֹרָה בְּנ"ל.

ה. וּבְנִגְד מְלָכוֹת דְּקְדוּשָׁה, יֵשׁ מְלָכוֹת הֶרְשָׁעָה, הֵינּוּ מְלָכוֹת הַמֶּן עֲמֶלֶק, כְּמָה שְׁפָתוֹב (בְּמִדְבָר כד) "רֵאשִׁית גּוֹיִם עֲמֶלֶק". וְ"זֶה לְעוֹפֹת זֶה", כִּי מְלָכוֹת דְּקְדוּשָׁה הוּא בְּחִינַת "מְאִסָּף לְכָל הַמַּחְנוֹת" (שם יד), כְּמוֹ שְׁפָתוֹב (קהלת יב) "סוֹף דְּבַר הַכֹּל נִשְׁמָע אֶת הָאֱלֹקִים יִרָא", זֶה בְּחִינַת מְלָכוֹת, כְּמָה שְׁפָתוֹב (אבות פ"ג) 'אֶלְמֵלָא מוֹרָאָה שֶׁל מְלָכוֹת'. הֵינּוּ שְׁמֵלְכוֹת דְּקְדוּשָׁה הִיא בְּחִינַת "סוֹף דְּבַר", בְּחִינַת "מְאִסָּף לְכָל הַמַּחְנוֹת" דְּקְדוּשָׁה, בְּחִינַת "מַחְנֵה דִין" שֶׁהוּא "מְאִסָּף לְכָל הַמַּחְנוֹת", כִּי 'דִּינָא דְּמְלָכוֹתָא דִּינָא'.

וּמְלָכוֹת דְּסִטְרָא אַחְרָא הוּא מְאִסָּף מְמוֹן, כִּי מַחְמַת שֶׁהוּא יִרָא שְׁלֵא יוֹצִיאֻוּ בְּלַעַז מִפִּיּוֹ, הֵינּוּ הַנְּצוּצוֹת הַקְּדוּשׁוֹת שֵׁישׁ אֶצֶלוֹ, עַל בֵּן הוּא מִתְגַּבֵּר וּמְאִסָּף מְמוֹן שֶׁהֵם נְצוּצֵי הַקְּדוּשָׁה, כִּי הֵם בְּחִינַת הַגּוֹנוֹנִין עֲלָאִין שֵׁישׁ בְּזָהָב וְכֶסֶף וְנַחוּשֶׁת שֶׁהֵם הַמְמוֹן. וְזֶה בְּחִינַת תְּאוּוֹת עֲשִׂירוֹת, שֶׁהִיא בְּחִינַת מְלָכוֹת.

ועל כן עמלק שהוא מלכות הרשעה, רודף את מחנה דן, שהוא בחינת מלכות דקדושה כנ"ל, כמו שכתוב (דברים כה) "וַיִּזְנֶב בְּךָ וְכוּ' וְלֹא יָרָא אֱלֹקִים", דהיינו בעת שאין להם פח מלכות דקדושה שהיא בחינת "ירא אלקים" כנ"ל. כי מלכות המן עמלק הוא היפוך מלכות דקדושה, כי מלכות דקדושה הוא בחינת "מאסף לכל המחנות" דקדושה, ומלכות המן עמלק שהוא מלכות הרשעה הוא בחינת מאסף ממון כנ"ל, כי מתגבר בתאוות ממון כדי לתפוס כל הנצוצות הקדושה כנ"ל. אך אף על פי כן אינו מועיל לו כלל, כי יש פח במלכות דקדושה שהוא בחינת מרדכי, להוציא מאתו כל הממון וכל הנצוצות הקדושים שבלע.

וזה שאמרו רבותינו ז"ל (מגילה י) "כי לאדם שטוב לפניו נתן חכמה ודעת" זה מרדכי. היינו שמרדכי שהוא בחינת מלכות דקדושה כנ"ל "נתן" לו "חכמה ודעת" כנ"ל. וזה "טוב לפניו", בחינת התורה, כי 'אין טוב' אלא תורה' (אבות פרק ו), "ולחוטא נתן ענין לאסוף ולכנוס" זה המן, היינו שהמן שהוא בחינת מלכות דסטרא אחרא כנ"ל, הוא מאסף ממון כנ"ל.

וזה "לתת לטוב לפני אלקים", בחינת התורה, שמרדכי שהוא בחינת מלכות דקדושה, מוציא ממנו כל הממון וכל הנצוצות, ונעשה מזה תורה כנ"ל. כי מרדכי מוציא ממנו כל העשירות, בבחינת (איוב ב) "חיל בלע ויקיאנו", ועושה מזה תורה שנקראת (משלי לא) "אשת חיל".

ו. ולפי הנדלת הדעת כן הפרנסה בנקל. כי פרנסה בנקל תולה בדעת, כמו שכתוב (במדבר יא) "שמו העם ולקטו" 'בשמותא' (והר בשלח סב:). כי כל מי שחסר דעת ביותר, הוא יגע ומרח אחר הפרנסה ביותר.

וגם לפי הגדלת הדעת כן נתרבה השלום, כי שלום תלוי בדעת, כמו שכתוב (ישעיה יא) "וְגַר זָאב עִם כֶּבֶשׂ וְכוּ' בִּי מְלֵאָה הָאָרֶץ דַּעַה", שִׁיְהִיָּה שְׁלוֹם נִפְלָא בְּעוֹלָם, שְׁיוּכְלוּ לְגוֹר בְּיַחַד שְׁנֵי הַכֹּסִים, מִחֲמַת גּוֹדֵל הַדַּעַת שִׁיְהִיָּה אֵז, כִּי עַל יְדֵי הַדַּעַת נִגְדַל הַשְּׁלוֹם, כִּי נִתְבַטַּל הַפֶּעַם וְהָאֲכֻרִיּוֹת עַל יְדֵי הַדַּעַת. כִּי כַּעַם וְאֲכֻרִיּוֹת הוּא מְהַעֲדֵר הַדַּעַת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (קהלת ז) "כַּעַם בְּחִיק כְּסִילִים יִנוּחַ". וְכֵל מַה נְשַׁמְתְּרָבָה הַדַּעַת מִתְרָבָה הַרְחֻמְנוֹת וְהַשְּׁלוֹם, וְעַל כֵּן הַפְּרָנְסָה בְּנִקְלָ, בְּבַחֲיִנַת (תהלים קמז) "הַשֵּׁם גְּבוּלְךָ שְׁלוֹם חֶלֶב חַטִּים יִשְׁבִּיעֶדְךָ".

ז. וְזֶה בְּחִינַת **שְׁבוּעוֹת**, כִּי שְׁבוּעוֹת הוּא בְּחִינַת שְׁכָל גְּדוֹל וְגִבּוֹהַּ מְאֹד, שֶׁהוּא חֶסֶד עֲלִיּוֹן וְרַחֲמִים גְּדוֹלִים, כִּי גוֹדֵל הַרְחֻמִּים תְּלוּי בְּגוֹדֵל הַדַּעַת כֵּן"ל. כִּי בְּשַׁעַת מִתֵּן תּוֹרָה נִרְאָה לָהֶם 'בְּזֶקֶן מְלֵא רַחֲמִים', וְזֶקֶן הוּא בְּיִשׁוּב הַדַּעַת, וּבְזֶה תְּלוּי גוֹדֵל הַרְחֻמִּים כֵּן"ל, וְעַל כֵּן שְׁבוּעוֹת הוּא חֶסֶד עֲלִיּוֹן וְרַחֲמִים גְּדוֹלִים.

וְזֶה בְּחִינַת הַמְּקוֹה שֶׁל שְׁבוּעוֹת שֶׁהִיא בְּחִינַת מְקוֹה שֶׁל שַׁעַר הַחַמְשִׁים, שֶׁהוּא שַׁעַר הָעֲלִיּוֹן מִנּו"ן שַׁעֲרֵי בֵּינָה, (כְּמוֹ שְׂמוּכָא בְּכוּנוֹת שְׁבוּעוֹת) שֶׁהוּא בְּחִינַת שְׁכָל וְדַעַת עֲלִיּוֹן, בְּחִינַת חֶסֶד עֲלִיּוֹן וְרַחֲמִים גְּדוֹלִים כֵּן"ל.

וְעַל כֵּן הַמְּקוֹה מוֹשִׁיעַ בְּכָל הַצָּרוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (ירמיה ד) "מְקוֹה יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעוֹ בַּעַת צָרָה", כִּי הוּא חֶסֶד עֲלִיּוֹן שְׂמוֹשִׁיעַ מְכָל הַצָּרוֹת, וְעַל כֵּן הַמְּקוֹה מְטַהֵר מְכָל הַטּוֹמְאוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (יחזקאל לו) "וְזָרְקֵתִי עֲלֵיכֶם מִיּוֹם טְהוּרִים וּמְהַרְתֶּם וְכוּ'", כִּי 'אֵין יִסּוּרִין בְּלֵא עוֹן וְכוּ'" (שבת נה), וְעַל כֵּן הַמְּקוֹה שְׂמוֹשִׁיעַ מְכָל הַצָּרוֹת וּמְכָל הַיִּסּוּרִים, הוּא מְטַהֵר מְכָל הַטּוֹמְאוֹת וּמְכָל הַחַטָּאִים.

וְזֶה בְּחִינַת **כֵּן** בְּחִינַת **מְקוֹה שֶׁל שַׁעַר הַבַּיִת**, שֶׁהוּא בְּחִינַת דַּעַת גְּדוֹל, כִּי הַכֵּן בְּחִינַת דַּעַת.

וְזֶה בְּחִינַת (שבת קד) 'מֵאֲמַר פְּתוּחַ' נֶאֱמָן פְּשׁוּטִי, 'מֵאֲמַר פְּתוּחַ' - זֶה בְּחִינַת הַתְּגָלוֹת הַדַּעַת, כִּי הַדִּיבּוּר הוּא הַתְּגָלוֹת הַדַּעַת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (משלי ב) "מִפִּי דַעַת וּתְבוּנָה", וּבְמִצְרִים שֶׁהָיָה הַדַּעַת בְּגִלוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שמות ו) "וַיִּשְׁמֵי ה' לֹא נִוְדַעְתִּי לָהֶם", הָיָה גַם הַדִּיבּוּר בְּגִלוֹת, בְּבְחִינַת "כְּבֹד פֶּה וּכְבֹד לְשׁוֹן" (שם ד), וּכְשִׁיזְאוּ מִמִּצְרַיִם שִׁיזְאוּ הַדַּעַת מֵהַגְּלוֹת, יֵצֵא וּנְפָתַח הַדִּיבּוּר, וְזֶה בְּחִינַת 'מֵאֲמַר פְּתוּחַ', שֶׁנְּפָתַח הַדִּיבּוּר וְנִתְגַּלָּה הַדַּעַת.

וְעַל יְדֵי הַתְּגָלוֹת הַדַּעַת, נִתְפַּשֵּׁט נֶאֱמָנוֹת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וְנִיכָר שֶׁהוּא 'נֶאֱמָן' מִבְּטִיחַ וְעוֹשֶׂה, וְזֶה בְּחִינַת 'נֶאֱמָן פְּשׁוּטִי' שֶׁנִּתְפַּשֵּׁט נֶאֱמָנוֹתוֹ כֵּן"ל. אָבֵל בְּמִצְרַיִם שֶׁהָיָה הַדַּעַת בְּגִלוֹת, לֹא נִתְפַּשֵּׁט וְנִתְגַּלָּה נֶאֱמָנוֹתוֹ. וְזֶה שֶׁפִּירֵשׁ רַשִׁ"י "וַיִּשְׁמֵי ה', לֹא נִוְדַעְתִּי לָהֶם" - לֹא נִכְרַתִּי בְּמִדַּת אֱמִיתִית שְׁלִי, שֶׁעַל יְדֵי שְׁלֹא נִתְגַּלָּה הַדַּעַת בְּמִצְרַיִם, עַל יְדֵי זֶה לֹא נִיכָר נֶאֱמָנוֹתוֹ כֵּן"ל, כִּי הַחֶסֶד תְּלוּי בְּדַעַת כֵּן"ל.

וְזֶה בְּחִינַת "אֲנֹכִי" יִ'הִיבֵא כִ'תִּיבֵא נֶאֱמָנִים אֲמָרִיה' (שבת קה). שֶׁעַל יְדֵי נְתִינַת הַתּוֹרָה נִפְתָּח הַמֵּאֲמָר וְנִתְגַּלָּה הַדַּעַת כֵּן"ל. וְעַל יְדֵי זֶה נִתְפַּשֵּׁט נֶאֱמָנוֹתוֹ כֵּן"ל. וְזֶה בְּחִינַת 'נֶאֱמָנִים אֲמָרִיה', בְּחִינַת 'נֶאֱמָן פְּשׁוּטִי מֵאֲמַר פְּתוּחַ' כֵּן"ל.

וְזֶה בְּחִינַת מִן רְאִשֵׁי תִיבוֹת 'מֵאֲמַר' נֶאֱמָן, בְּחִינַת 'מֵאֲמַר פְּתוּחַ' נֶאֱמָן פְּשׁוּטִי כֵּן"ל. כִּי הַמֶּן הוּא בְּחִינַת דַּעַת גְּדוֹל כֵּן"ל, וְעַל כֵּן "אֲכָלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַמֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה" (שמות טז*), כִּי 'בֶּן אַרְבָּעִים לְבִינָה' (אבות פ"ה).

ח. וְזֶה שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (קידושין לח) "אֶת הַמֶּן אֲכָלוּ אַרְבָּעִים שָׁנָה", וְהֲלֹא אַרְבָּעִים שָׁנָה חָסַר שְׁלֹשִׁים יוֹם? אֵלָּא עוֹגָה שֶׁהוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם טַעְמוֹ בָּהּ טַעַם מִן'.

כי באמת המן שהוא בחינת הדעת, היה ראוי שיאכלו אותו ארבעים שנה בשלימות, כי ארבעים הוא בחינת בינה ודעת כנ"ל. דהיינו תיכף שיצאו ממצרים ונתגלה הדעת, היה ראוי שיאכלו המן תיכף. ועל זה תרצו רבותינו ז"ל, 'עונה שהוציאו ממצרים' היינו המצות - 'טעמו בהם טעם מן'.

כי השלום תלוי בדעת וכנ"ל, ומחלוקת הוא היפך הדעת, אך יש מחלוקת שהוא לשם שמים, שהוא באמת דעת גדול מאוד, יותר מהדעת של שלום. כי באמת, זה המחלוקת היא אהבה ושלום גדול, כמו שאמרו חכמינו ז"ל (קידושין ל:) "את זהב בסופה" לא זזו משם עד שנעשו אהבים זה לזה. וזה שאמרו רבותינו ז"ל (אבות פ"ה) 'מחלוקת שהוא לשם שמים סופה להתקיים', היינו שפאמת היא אהבה כנ"ל. וזה 'סופה להתקיים', בחינת אהבה, כמו שכתוב "את זהב בסופה" כנ"ל.

וזה בחינת **מישה**, כי משה הוא בחינת הדעת שהוא בחינת 'מחלוקת לשם שמים', ועל כן **מישה** הוא ראשי תיבות 'מ'חלוקת 'ש'מאי ה'ילל', שהם בחינת מחלוקת לשם שמים. ועל כן היה גאולת מצרים על ידי משה, כי עיקר הגאולה על ידי הדעת, כמו שכתוב (שמות מז) "וידעתם כי ה' הוציא אתכם וכו'", "למען ידעו וכו'" (ויקרא כג).

וזה בחינת 'עונה' דהיינו מצות, 'שהוציאו ממצרים', כי מצה היא בחינת מחלוקת, כמו שכתוב (ישעיה מא) "אנשי מצותך יהיו כאין". וזהו 'שהוציאו ממצרים', 'שהוציאו' דייקא, כי במצרים שהיה הדעת בגלות, בוודאי לא היה 'מחלוקת לשם שמים', כי זה תלוי בדעת כנ"ל. וזה 'עונה שהוציאו ממצרים', היינו שהמצה שהיא בחינת מחלוקת, 'שהוציאו ממצרים' - ששם היה הדעת בגלות, 'טעמו בהם טעם מן' כי לאחר שהוציאו בחינת המחלוקת מן הגלות מצרים, היה בהם 'טעם מן' שהיא בחינת דעת גדול, שהיא בחינת 'מחלוקת לשם שמים' כנ"ל.

וְזֶה בְּחִינַת (שמות טז) "לֶחֶם מִן הַשָּׁמַיִם" הַנֶּאֱמָר בְּמִן, לְשׁוֹן מַלְחָמָה, כְּמוֹ שְׂפָתוֹב (תהלים לה) "לֶחֶם אֶת לֹחֲמֵי", בְּחִינַת מַחְלֹקֶת, הֵינּוּ שֶׁהֵמֶן שֶׁהוּא הַדַּעַת, הוּא בְּחִינַת 'מַחְלֹקֶת לְשֵׁם שָׁמַיִם' כַּנ"ל. וְעַל כֵּן דָּתָן וְאָבִירָם שֶׁחִלְקוּ עַל מֹשֶׁה שֶׁהוּא הַדַּעַת, פָּגְמוּ גַם כֵּן בְּהֵמֶן, וְהוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ, כִּי הֵמֶן הוּא בְּחִינַת הַדַּעַת בְּחִינַת מֹשֶׁה כַּנ"ל.

וְזֶה שְׂמוֹכָא בְּזוּהַר הַקְּדוּשׁ (תצוה דף קפג:) כִּי 'מִצָּה הִיא אֶסּוּוֹתָא', כִּי מִצָּה שֶׁהִיא בְּחִינַת 'מַחְלֹקֶת לְשֵׁם שָׁמַיִם', בְּחִינַת דַּעַת, בְּחִינַת שְׁלוֹם כַּנ"ל, הוּא רְפוּאָה. כִּי שְׁלוֹם הוּא רְפוּאָה, כְּמוֹ שְׂפָתוֹב (ישעיה נז) "שְׁלוֹם שְׁלוֹם לָרְחוֹק וְלִקְרוֹב אָמַר ה' וּרְפֹאֲתָיו". כִּי עֵיקַר הַחֹלְאָת חֵס וְשְׁלוֹם הוּא מַחֲמַת הַעֶדֶר הַשְׁלוֹם, הֵינּוּ מַחְלֹקוֹת הַיְסוּדוֹת, שִׁיסוּד אֶחָד מִתְגַּבֵּר עַל חֲבִירוֹ, וְשְׁלוֹם הוּא רְפוּאָה.

וְזֶה שְׂנֵקְרָא מִצָּה "לֶחֶם עוֹנִי" (דברים יז), כִּי 'אֵין עֲנִי אֵלָא מִן הַדַּעַת', וְזֶה בְּחִינַת חוֹלָה כְּמוֹ שְׂפָתוֹב (ש"ב יג) "מִדּוּעַ אֶתָּה כָּכָה דַל בֶּן הַמֶּלֶךְ", וְ'מִצָּה הִיא אֶסּוּוֹתָא' כַּנ"ל, וְזֶה "לֶחֶם עוֹנִי" שֶׁהִיא רְפוּאָה לְהַעוֹנֵי כַּנ"ל.

ט. וְלֵבָא לְמַחְלֹקֶת לְשֵׁם שָׁמַיִם, צָרִיד לִזְבֹּד וְלִטְהַר אֶת הַשָּׁמַיִם, שְׁלֵא יִהְיֶה בְּבְחִינַת (ישעיה ג) "אֲלֵבִישׁ שָׁמַיִם קִדְרוֹת". וְלִזְבֹּד וְלִטְהַר אֶת הַשָּׁמַיִם הִיא עַל יְדֵי אֲנַחָה בְּאַמַּת.

כִּי יֵשׁ בְּלֵב רוּחַ הַדּוֹפֵק שֶׁהִיא מִתְחַלֵּת הַתּוֹלְדָה, וְהוּא נוֹשֵׂא עֲלָיו כָּל הַלִּיחֹת וְכָל הַדְּמִים וְכָל הַמִּיצוֹת (שְׁקוֹרִין וְאֶפְטִי"ן). וְהַרוּחַ הַדּוֹפֵק הַזֶּה, הוֹלֵךְ וְנוֹקֵשׁ בְּכָל הָאֵיבָרִים, וְעַל יְדֵי הַלִּיכָתוֹ וְנִישׁוּבוֹ בָּהֶם, הוּא מְנַעֵנַע וּמְנַשֵּׁב וּמְנַפֵּץ אוֹתָם מִן הָעִיפוּשׁ, שְׁלֵא יִתְעַפְּשׂוּ וְלֹא יִתְקַלְקְלוּ, כְּמוֹ הָרוּחַ הַמְנַשֵּׁב בֵּינָם, שֶׁהוּא מְנַפֵּץ וּמְנַשֵּׁב וּמְהַפֵּךְ וּמְגַיֵּם הַמִּים שְׁלֵא יִתְעַפְּשׂוּ וְלֹא יִתְקַלְקְלוּ. וְעֵיקַר נִישׁוּב הָרוּחַ הַדּוֹפֵק בְּהַיָּדִים, כִּי מַחֲמַת שְׁהַיָּדִים עֶסְקָנִיּוֹת, צָרִיד לְנִשְׁבֵּי וְלִנְפִץ אוֹתָם בְּיוֹתֵר. וְעַל כֵּן הַדְּאֶקְטֵר כְּשֶׁמְנִיחַ יָדוֹ עַל הַדּוֹפֵק, יוֹדַע כָּל עֲנֵן הַחוֹלָה,

מחמת ששם בידים עיקר הילוך הרוח הדופק של הלב, שהוא נושא הפל
עליו כנ"ל. וצריך שילך זה הרוח הדופק תנועה מסודרת כתיקונו וכסידורו.

ויש נחש, שעל ידה בא עצבות רוח, היינו בחינת ל"ט מלאכות שהוא
זוהמת הנחש, על ידי זה בא עצבות רוח, ועל ידי עצבות רוח אין הרוח
דופק כסידורו, ואזי נעשים האברים כבדים, מחמת שאין רוח הדופק
מנשב בהם כסדר. ואזי הידים בבחינת (שמות יז) "וידי משה כבדים", כי
עיקר הכבדות בהידים, ששם עיקר רוח הדופק כנ"ל, וזה בחינת עצבון
ידיים, כי עיקר מזיק העצבות רוח להידים כנ"ל. וכשהאברים כבדים אזי
מכבידין יותר על הרוח הדופק, ונחלש עוד יותר, ועל ידי שנחלש יותר
הרוח הדופק, נעשים האברים כבדים עוד יותר, וכן על ידי שנעשים
האברים עוד יותר כבדים, נחלש הרוח הדופק עוד יותר ויותר, וכן חוזרת
חלילה, עד שיוצאת נפשו חס ושלום.

ועל ידי האנחה, הוא מחיה ומבריא את הרוח הדופק, וניצול מהעצבות
רוח, וחוזר הרוח הדופק ומנשב כסדר בכל האברים, וכפרט בהידים. ועל
ידי זה מזכך את השמים, כי הידים הם בחינת 'שמים', 'אש ומים', שהם
בחינת יד ימין ויד שמאל.

וזה (איכה ג) "נשא לבבינו אל כפים אל אל בשמים", שצריך לישא את הלב,
הינו הרוח הדופק שפלב, אל הידים כנ"ל, וזה "אל אל בשמים", כי מזה
נזכך השמים כנ"ל.

וזה בחינת (דברים לב) "כי אשא אל שמים ידי", שצריך לישא את הידים, שיהיה
נעשה מהם בחינת "שמים" כנ"ל.

וכשמזכך את הידים בחינת שמים על ידי אנחה, שעל ידה נושא הרוח
שפלב אל הידים, ועל ידי זה נזככין הידים והשמים כנ"ל, אזי הוא בחינת

'מחלוקת לשם שמים'. כי כל הדיבורים מקבלין מן השמים, כי שם כל הדיבורים, כמו שכתוב (תהלים קיט) "לעולם ה' דברך נצב בשמים", והדיבורים שמקבלין מן השמים מקבלין מן הרעמים, בחינת (שם יח) "ירעם בשמים ה'", בחינת (איוב לו) "ירעם אל בקולו נפלאות". נמצא, שמקבלין הדיבורים מהידיים, כי הן הן בחינת שמים, ושם כל הדיבורים, ועיקר הקבלה על ידי בחינת רעמים, היינו בחינת רוח הדופק, שנתתקן על ידי אנחה, שעל ידו נתנשאים הידיים לשמים. כי הרוח הדופק, שהולך ומנשב ומנפץ הכל ועיקר בהידיים, זה בחינת רעמים, בחינת "ירעם בשמים ה'" כנ"ל. כי הידיים הן בחינת שמים כנ"ל, ושם כל הדיבורים בחינת "לעולם ה' דברך נצב בשמים" כנ"ל, נמצא שמקבלין הדיבורים מהידיים.

וזה בחינת "כאשר דבר ה' ביד" הנאמר במשה ובשאר נביאים, כי שם כל הדיבורים ומשם מקבלין אותם כנ"ל.

וכל הדיבורים שמקבלין משם, היינו מבחינת ידיים, בחינת שמים, בחינת רעמים, אין לגנות את המקבל, אף אם אין הלכה כמותו, מאחר שקבלם מן השמים, ועל כן באמת 'אלו ואלו דברי אלקים חיים' (עירובין יג:).

ומה שאין הלכה כמותו, זה אי אפשר לנו להבין ולהשיג, כי זה בחינת רעמים, שמשם קיבל הדיבורים, שעליהם נאמר "ירעם ה' בקולו נפלאות", דהיינו, שהם באמת נפלאות תמים דעים, ואי אפשר לנו להשיג זאת, כי זה בחינת דרכי ה' שאי אפשר להשיג, היינו בחינת 'צדיק וטוב לו צדיק ורע לו רשע וטוב לו רשע ורע לו', שאפילו משה רבינו עליו השלום לא השיג זאת, ועל זה ביקש (שמות לג) "הודיעני נא את דרכיך", כי 'צדיק וטוב לו' - זה בחינת הצדיק שהלכה כמותו, 'צדיק ורע לו' זה בחינת הצדיק שאין הלכה כמותו. 'רשע וטוב לו' זה בחינת הרשע שמקורב להצדיק שהלכה כמותו, 'רשע ורע לו' זה בחינת הרשע שמקורב להצדיק שאין

הִלְכָה כְּמוֹתוֹ. וְאַפְּלוּ מֹשֶׁה לֹא הִשְׁיֵג זֹאת, כִּי הֵם בְּחִינַת דְּרָכֵי ה', בְּחִינַת רַעְמִים, שֶׁהֵם נִפְלְאוֹת תְּמִים דְּעִים, שְׂאֵי אֶפְשָׁר לְהִשְׁיֵג.

וְעַל בֶּן כְּשֶׁמְקַבְּלִים דִּיבּוּרִים מִן הַשָּׁמַיִם, מִבְּחִינַת יָדַים, בְּחִינַת רַעְמִים כַּנ"ל, אֵין לְגִנוֹת אוֹתוֹ, אַף אִם אֵין הִלְכָה כְּמוֹתוֹ, כִּי זֶה בְּחִינַת 'מַחְלוּקוֹת לְשֵׁם שָׁמַיִם', שְׂבֻאֲמַת 'אֱלוֹ וְאֱלוֹ דְּכַרִּי אֱלֹקִים חַיִּים', רַק שְׂאֵי אֶפְשָׁר לְהִשְׁיֵג זֹאת, כִּי הוּא נִפְלְאוֹת תְּמִים דְּעִים, בְּחִינַת רַעְמִים כַּנ"ל.

וְזֶה פִירוּשׁ (אֵיב כו) "בְּרוּחוֹ שָׁמַיִם שִׁפְרָה חוֹלְלָה יָדוֹ נָחַשׁ בְּרִיחַ, הֵן אֵלֶּה קִצּוֹת דְּרָכָיו וּמָה שְׁמִיךְ דְּבַר נִשְׁמַע בּוֹ וְרַעַם גְּבוּרוֹתָיו מִי יִתְבּוֹנֵן". "בְּרוּחוֹ שָׁמַיִם שִׁפְרָה" – הֵינּוּ בְּחִינַת הַרוּחַ הַדּוֹפֵק הַנ"ל הַמְנַשֵּׁב בְּיָדַים שֶׁהֵם בְּחִינַת "שָׁמַיִם" כַּנ"ל, וְזֶהוּ בְּחִינַת "בְּרוּחוֹ שָׁמַיִם שִׁפְרָה", כִּי עַל יְדֵי הַרוּחַ הַדּוֹפֵק הַנ"ל, הוּא מְזַכֵּד וּמְשַׁפֵּר הַ"שָׁמַיִם" שֶׁהֵם הַיָּדַים, בְּבְחִינַת "נִשְׂא לְבַבְנוֹ אֶל כַּפָּיִם אֶל אֵל בְּשָׁמַיִם" כַּנ"ל.

וְזֶה "חֲלָלָה יָדוֹ נָחַשׁ בְּרִיחַ" – שְׁעַל יְדֵי זֶה עוֹשֶׂה חָלָל בְּהַיָּדַים שֶׁהֵיוּ כְּבָדִים וּסְתוּמִים עַל יְדֵי הָעֲצָבוֹת רוּחַ שֶׁהוּא זוֹהַמַת הַנְּחַשׁ כַּנ"ל.

וְאֵזִי, כְּשֶׁמְבַטֵּל בְּחִינַת זוֹהַמַת הַנְּחַשׁ, וְהַרוּחַ הַדּוֹפֵק מְנַשֵּׁב כַּסְדָּר, וְאֵזִי נִתְנַשְׂאֵין הַיָּדַים, וְנִזְדַּכְּד הַשָּׁמַיִם, וְאֵזִי מְקַבְּלִין מֵהֵם דִּבּוּרִים בְּחִינַת 'מַחְלוּקַת לְשֵׁם שָׁמַיִם', שְׂזֶה בְּחִינַת דְּרָכֵי ה', כִּי בְּאֲמַת 'אֱלוֹ וְאֱלוֹ דְּכַרִּי אֱלֹקִים חַיִּים' כַּנ"ל. וְזֶה "הֵן אֵלֶּה קִצּוֹת דְּרָכָיו", הֵינּוּ שְׂזֶה בְּחִינַת דְּרָכֵי ה', בְּחִינַת 'צַדִּיק וְטוֹב וְכוּ', שְׂאֵי אֶפְשָׁר לְהִשְׁיֵג כַּנ"ל, בְּחִינַת רַעְמִים שֶׁהֵם נִפְלְאוֹת תְּמִים דְּעִים כַּנ"ל.

וְזֶה "וּמָה שְׁמִיךְ דְּבַר נִשְׁמַע בּוֹ וְרַעַם גְּבוּרוֹתָיו מִי יִתְבּוֹנֵן" – הֵינּוּ שְׂבֻאֲלוֹ הַדִּיבּוּרִים שְׁמִיךְ לִין מִן הַשָּׁמַיִם הַנ"ל, אֵין בָּהֶם שׁוּם גְּנוּת, וְאִסּוּר לְגִנוֹת אֶת הַמְקַבֵּל אַף אִם אֵין הִלְכָה כְּמוֹתוֹ, כִּי זֶה בְּחִינַת דְּרָכֵי ה', בְּחִינַת

רעמים, שאי אפשר להבין ולהשיג כנ"ל. וזה "וימה שמין דבר וכו'" – היינו שאין בהם שום גנות, אף אם אין הלכה כמותו, כי "ירעם גבורותיו מי יתבונן" – כי מי יוכל להבין רעם גבורותיו, שהם נפלאות תמים דעים, בחינת "ירעם ה' בקולו נפלאות", כי באמת 'אלו ואלו דברי אלקים חיים', רק שזה אי אפשר להשיג, כי הוא בחינת דרכי ה' כנ"ל.

וזה פירוש "וביום הביבורים" – זה בחינת מלכות, כמו שכתוב (תהלים פט) "אף אני בכור אתנהו עליון למלכי ארץ".

"בהקריבכם מנחה חדשה לה'" – זה בחינת תורה חדשה, תורת ה', שנעשה על ידי בחינת המלכות הנ"ל.

"בשבעותיכם" – זה בחינת הדעת כנ"ל, בחינת מן, בחינת מקוה של שבועות, שהוא מקוה של שער הנו"ן כנ"ל. ועל כן נקרא שבועות עצרת, מלשון מלכות, כמו שכתוב (שמואל א ט) "זה יעצור בעמי".

"מקרא קודש יהיה לכם" – זה בחינת רוח הקודש בחינת רוח הדופק הנ"ל. היינו שצריכין לקרות את הקודש בחינת רוח הדופק הנ"ל, כדי להנצל מזוהמת הנחש, ל"ט מלאכות, עצבות רוח כנ"ל.

"כל מלאכת עבודה לא תעשו" – לבטל זוהמת הנחש, ל"ט מלאכות, עצבון ידים, כמה שכתוב (בראשית ה) "זה ינחמנו ממעשינו ומעצבון ידינו", הכל כנ"ל.

בפתח המבוא

בסייעתא דשמיא אנו זוכים להגיש לפניכם שוב את החוברת הנפלאה "קשרי המקראות ומאמרי חז"ל" והפעם עם הוספות ושינויים חדשים הנחוצים לתועלת הלומדים כפי אשר תחזינה עיניכם למישרים.

חוברת זו כשמה כן היא, מצטמטת בהרחבה את כל המקראות ומאמרי חז"ל אותם הביא רבינו בתורה ושזרם לכל אורכה. ציטוטים ומובאות אלו, מלבד היותם חלק בלתי נפרד ממהלך התורה הפשוט הם גם טומנים שתוכם שערים רחבים ונפלאים עד לאין שיעור וערך, אשר דרכם מסוגלת התורה להתרחב ולהתפשט עד בלי גבול.

שכן כלל מונח בידינו שבכל פעם שרבינו מביא ציטוט ומובאה מן הפסוקים או מאמרי חז"ל, אזי כל מהלך העניינים הסובב סביב אותו פסוק או מובאה מקושר ומחובר היטב לכל מהלך התורה, עד שניתן לומר כי אותו פסוק או מאמר חז"ל שהביא רבינו במפורש בתוך התורה הינו קצה קצהו של חוט המקשר אותנו למחוזות עמוקים רחבים ונפלאים שתחילתם באותו פסוק ומובאה וסופם בכלליות שאין לה סוף וגבול.

ומחמת קוצר היריעה לבאר עניין רחב כזה, ייחדנו לכך נספח מיוחד ובו יתבארו הדברים בהרחבה, במתק לשון ובבהירות, תוך מתן דוגמאות והמחשות מרחבי תורה נ"ו.

לומדים רבים חפצו להעמיק בתורה ולהרחיב אותה באמצעות כלל זה, אולם התארכה והסתבכה הדרך לפנייהם על לא דבר. מאמץ החיפוש ויגיעתו, יחד עם העובדה שספרים רבים לא נמצאים תחת ידו של כל אחד בכל עת מצוא גרמו לכך שלומדים מעטים בלבד זכו ליישם את כלל זה, וגם אלו שכן אף הם לא הספיקו להקיף את כל פסוקי התורה ומובאותיה מפאת הקושי והעמל שבחיפוש.

על כן מה רבה הבשורה בחוברת זו, כאשר כל פסוקי התורה כולם יחד עם כל מובאותיה המפורשים בלשונו של רבינו וגם כאלו שאינם, מונחים ומסודרים לפני הלומד כשולחן ערוך ומוכן לסעודה יחד עם מפרשיהם. כעת, לא נותר בפני הלומד רק לפתוח את החוברת ולצלול לים הגדול והרחב של פסוקי התורה ומובאותיה.

למען יבין הלומד את מבנה החוברת ואת הצורה בה הבאנו וסידרנו את הפסוקים ובכך יוכל להשיג מהחוברת את מירב התועלת האפשרית, נרחיב מעט את הדיבור סביב מבנה החוברת ותוכנה.

א. בכל פסוק ומאמר חז"ל אותו רבינו מציין במאמר השתדלנו להרחיב את היריעה כפי הבנתנו, והבאנו את הפסוקים השייכים והנצרכים להבנת העניין הן מצד הבנת פשט הפסוק שיבין הלומד את המכוון הפשוט בפסוק מתוך הבנת כלליות העניין, והן מצד קשרי הפרק או העניין כולו למהלך התורה [כמבואר בכלל החמישי – ראה בנספח בסוף החוברת].

ב. אורך ורוחב היריעה משתנה מלומד ללומד, כיוון שלדברי רבינו אין סוף וקץ ותורתו ארוכה ורחבה מארץ מידה ואין גבול לקשרים שניתן למצוא בין כלליות המובאות לתורה בעצמה, אולם אנו השתדלנו ללכת בדרך הממוצעת לא להרחיב יתר על המידה ומאידך לא לקצר ולקצץ בנטיעות היקרות, ועל כן יתכן שחלק מן הלומדים יחוש כי הרחבנו יתר על המידה והמכוון ולעומתם לומדים אחרים יסברו כי המצוי אינו מתקרב אל הרצוי.

וכל ערום יעשה בדעת לילך בדרך אמת לפי מדריגתו ולהיכנס אט אט בלא ריבוי אור אל שבילי התורה וקשריה, כל אחד לפי השלב בו הוא אוהז כעת.

ג. גם כאשר הבאנו את דברי המפרשים הנסובים סביב הפסוקים או מאמרי חז"ל, לא הרחבנו את היריעה להביא בכל פסוק את כל דברי המפרשים שעליו, ולעיתים הבאנו את הפסוק כפי שהוא ללא מפרשים כלל, וזאת בכדי להקל על הלומד ולכוון את עיקר עיונו להתעמקות בדברי רבינו בעצמם ולעיקר המכוון שבהם.

ד. באופן כללי ניתן לומר שעל פי רוב דרכינו בחוברת זו היא להביא בעיקר את דברי רש"י, ובאם יש צורך הוספנו להביא מפרשים נוספים שהולכים בדרך הפשט כדוגמת המצודות דוד. זולת במקום הצורך ממש ובמקום הכרח גדול הוספנו והבאנו מפרשים נוספים שנצרכים לעניין גם אם הם נוטים מעט מדרך הפשט [ליתר ביאור עיין בנספח בסוף החוברת].

ה. לאחר שהבאנו את הפסוק ומפרשיו הוספנו וכתבנו מספר הערות, שאלות או קשרים בולטים הנסובים סביב הפסוק או המאמר חז"ל, וזאת בכדי לעורר את לב המעיין שישים את עיניו שכלו וליבו ויראה שאין אלו דברים ריקים כלל וכלל.

גם בזה נזהרנו מאוד שלא להגביל את הלומד או לחתום את היריעה בפניו ולומר שבזה מסתכם כל הקשר והחיבור שבין התורה לפסוקים או מאמרי חז"ל, אלא כל דברינו הם

רק בבחינת תן לחכם ויחכם עוד להוסיף ולהעמיק בקשרים אלו ובקשרים אחרים כפי רוחב ליבו ודעתו.

ו. ומאחר ואי אפשר לבית המדרש בלא חידוש, וכן מחמת שנוכחנו לראות כי בכל פסוק או מאמר חז"ל שהביא רבינו בתורה נובעים מעיינות ותהומות נפלאים ונוראים מעצם הדקדוק בלשון קודשו, על כן אמרנו להוסיף בחוברת זו חידוש מיוחד שלא היה קיים עד כה והוא הדגשת הלשונות המיוחדים שנמצא להם קשר חזק ויסוד איתן לכל פרטי וחלקי המאמר בסימון אפור והדגשה בולטת.

סימנים אלו הינם כעין אתגר ומבחן לכל לומד, לחפש ולמצוא מדוע סומנו דווקא מילים אלו שלעיתים הקשר והחיבור שבין מילים אלו לעניינים שלמים בתורה הינו בגדר תעלומה, וכן כיצד שימת הלב לפרטים שוליים ומובלעים כעין אלו מסוגלת להוביל אותנו לתובנות עמוקות ומבט חדש על מהלך התורה כולו, בכמה וכמה פנים ואופנים שונים כל אחד כפי דרך לימודו וסגולת נפשו וליבו.

גם כאן, אנו סמוכים ובטוחים כי לא זכינו להקיף את כל הקשרים הלשוניים הנמצאים בתורה ואף לא את רובם, מה שמשאיר לכל אחד בקעה גדולה להתגדר בה, למצוא עוד ועוד רמזים ועקבות דרכם יתגלו שבילים עלומים נוספים החבויים בסתרי התורה, עד שמתוך כך יעלו לפניו פירושים חדשים וביאורים נפלאים להאיר בכל העולם.

התועלת העצומה אותה ניתן להפיק מהלימוד והעסק בחוברת זו אינה מסתכמת במעבר חד פעמי וברפרוף קל על כל הפסוקים, אלא רק בשקדנות ובהליכה עם חוברת זו לאורך כל תקופת ההליכה עם התורה. כי רק שינון בלתי פוסק של מובאות התורה לאורך כל מהלך הלימוד שלה בעצמה מסוגל להביא אותנו לגלות את החיבור המהותי השורר בין הפסוקים והמובאות לכל דברי התורה כולם.

ועל כן מומלץ להשתמש בחוברת זו שוב ושוב, לחזור לאותם פסוקים ומובאות בכל פעם מחדש ללא הרף, וככל שאתה ממשמש בה עוד אתה מוצא בה טעם חדש ומסילות חדשות ונפלאות בלימוד תורתו הקדושה.

ביקרא דאורייתא
מערכת לטייל בתורתו

אות א'

וביום הביכורים וכו'

פסוק זה יובא להלן בסוף המאמר.

שורר בביתו

לשון זו נאמרה בפקודת אחשוורוש לכל מדינות מלכותו, שיהיה הבעל שורר בביתו, אחרי שקיבל את עצת המן (ממוכן) להרוג את אשתו ולשלוח איגרות לכל המדינות כדכתיב במגילת אסתר פרק א:

(כ) וְנִשְׁמַע פִּתְגָם הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְּכָל מַלְכוּתוֹ כִּי רָבָה הִיא וְכָל הַנָּשִׁים יִתְּנוּ יָקָר לְבַעֲלֵיהֶן לְמַגְדֹּל וְעַד קִמְזִן: (כא) וַיִּיטֵב הַדָּבָר בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ וְהַשָּׂרִים וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ כַּדָּבָר מִמּוֹכָן: (כב) וַיִּשְׁלַח סִפְרִים אֶל כָּל מְדִינֹת הַמֶּלֶךְ אֶל מְדִינָה וּמְדִינָה כַּכְתָּבָה וְאֶל עַם וְעַם בְּלִשׁוֹנוֹ לְהִיזֵת כָּל אִישׁ שֹׁרֵר בְּבֵיתוֹ וּמְדַבֵּר בְּלִשׁוֹן עַמּוֹ:

ופירש רש"י:

ומדבר כלשון עמו - כופה את אשתו ללמוד את לשונו, אם היא בת לשון אחר:

ועוד פירש המלבי"ם:

שורר בביתו. כי עד עתה היה בחוקי פרס שהאשה תכנע אל האיש לכבדו לכבד, והוא נתן הדרת שישתרר עליה וימשול בה כאדון בשפחתו, ויכול לעשות בה דין ומשפט כעם קנין כספו, וכמו שהוא עוד היום בחלק ממדינות אפריקא.

נקודות לעיון:

- א. רבינו מביא לשון זו כדוגמא למלכות דקדושה שנמצאת אצל כל אחד מישראל, וקשה שהרי עצה זו ניתנה ע"י ממוכן-המן שהוא עיקר וראשית המלכות דסט"א כמובא בהמשך התורה (ועי' בגמ' מגילה יב:)?
- ב. יש לקשר שעצה זו יועצה למלך כדי שתעבור על ידי זה המלכות מושתי לאסתר, שזה בחינת התגברות מלכות דקדושה על המלכות דסט"א.
- ג. השררה בביתו היא 'מגדול ועד קטן', היכן מצינו במאמר ענין זה של גדול וקטן [אולי יש לקשר שרי האלפים והעשרות שלהלן, או לבחינת הדעת הגדול של מחלוקת לש"ש, ולעומת זה יש דעת קטן ע"פ כלל ו']?
- ד. יש לציין שבאומות העולם אחד המלכים ששלטו על כל העולם באתגליא היה אחשוורוש וזה קשור למה שמוזכר בתורה שיש מי שמושל על כל העולם כולו.
- ה. עוד יש להתבונן שמוכן מתוך הפסוקים שהמלכות והממשלה הקטנה מגיעים מכוח המלכות הגדולה יותר, ועל כן אפילו הממשלה הקטנה ביותר של כל אחד בביתו מגיעה מכוח המלכות שמושל על כל העולם.

שרי אלפים ושרי מאות ושרי חמישים ושרי עשרות

פסוק זה הוא מעצת יתרו למשה רבינו, שימנה תחתיו שרים כדי שיקלו מעליו את עול הלימוד והמשפט לעם ישראל, כדכתיב בשמות פרק יח:

(יג) וַיְהִי מִמְחַרְתּוֹ וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה לְשֹׁפֵט אֶת הָעָם וַיַּעֲמֵד הָעָם עַל מֹשֶׁה מִן הַבֶּקֶר עַד הָעֶרֶב: (יד) וַיֵּרָא חֲתָן מֹשֶׁה אֶת כָּל אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה לָעָם וַיֹּאמֶר מָה הַדְּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה לָעָם מִדּוֹעַ אַתָּה יוֹשֵׁב לְבִדְדָךְ וְכָל הָעָם נֹצֵב עֲלֶיךָ מִן בֶּקֶר עַד עֶרֶב: (טו) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחַתְנֹו כִּי יבֹא אֵלַי הָעָם לְדַרְשׁ אֱלֹהִים: (טז) כִּי יִהְיֶה לָהֶם דְּבָר בָּא אֵלַי וְשֹׁפֵטִי בֵּין אִישׁ וּבֵין רֵעֵהוּ וְהוֹדַעְתִּי אֶת חֻקֵי הָאֱלֹהִים וְאֵת תּוֹרָתוֹ: (יז) וַיֹּאמֶר חֲתָן מֹשֶׁה אֵלָיו **לֹא מִזַּב** הַדְּבָר אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה: (יח) נָבַל תִּבֶּל גַּם אַתָּה גַּם הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר עִמָּךְ כִּי **כִּבְד** מִמֶּךָ הַדְּבָר לֹא תוּכַל עֲשֹׂהוּ לְבִדְדָךְ וּגּו': (יט) וְאַתָּה תִּחְזָה מִכָּל הָעָם **אֲנָשֵׁי חֵיל** יִרְאוּ אֱלֹהִים אֲנָשֵׁי **אִמֶת שְׁנָאֵי בְּצַע** וְשֹׁמְרֵי עֲלֵהֶם שְׂרֵי אֲלָפִים שְׂרֵי מֵאוֹת שְׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשְׂרֵי עֶשְׂרֹת: (כ) וְשֹׁפְטוּ אֶת הָעָם בְּכָל עֵת וְיִהְיֶה כָּל הַדְּבָר הַגָּדֹל יָבִיאוּ אֵלֶיךָ וְכָל הַדְּבָר הַקָּטָן יִשְׁפְּטוּ הֵם וְהִקְלֵ מֵעֲלֶיךָ וּנְשְׂאוּ אִתָּךְ: (כא) אִם אַתָּה הַדְּבָר הַזֶּה תַּעֲשֶׂה וְצִוֶּה אֱלֹהִים וַיְכַלֶּת עִמָּךְ וְגַם כָּל הָעָם הַזֶּה עַל מִקְוֹם יָבֹא בְּשָׁלוֹם:

ופירש רש"י:

ויהי ממחרת - מוצאי יום הכיפורים היה, כך שנינו בספרי, ומהו ממחרת, למחרת רדתו מן ההר. ועל כרחק אי אפשר לומר אלא ממחרת יום הכיפורים, שהרי קודם מתן תורה אי אפשר לומר (פסוק טז) והודעתי את חקי וגו', ומשנתנה תורה עד יום הכיפורים לא ישב משה לשפוט את העם: וישב משה וגו' ויעמד העם - וישב כמלך וכולן עומדים, והוקשה הדבר ליתרו שהיה מזלזל בכבודן של ישראל **והוביחו** על כך, שנאמר (פסוק יד) מדוע אתה יושב לבדך וכלם נצבים: מן הבקר עד הערב - וכי אפשר לומר כן, אלא כל דיין שדן **דין אמת** לאמיתו אפילו שעה אחת, מעלה עליו הכתוב כאילו עוסק בתורה כל היום, וכאלו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית, שנאמר בו (בראשית א, ה) ויהי ערב ויהי בקר **יום אחד**: לדרש אלהים - לשאול תלמוד מפי הגבורה: ויאמר חתן משה - דרך כבוד קוראו הכתוב חותנו של **מלך**: כי כבוד ממך - **כובדו רב** יותר מכחך: ואתה תחזה - **ברוח הקודש** שעליך: אנשי חיל -

עשירים, שאין צריכין להחניף ולהכיר פנים: אנשי אמת - אלו בעלי הבטחה, שהם כדאי לסמוך על דבריהם, שע"י כן יהיו דבריהם נשמעין: שנאי בצע - ששונאין את ממונם בדין, כההיא דאמרינן כל דיינא דמפקין ממונא מיניה בדינא לאו דיינא הוא (כל דין דין שנתבע לדין ויצא חיוב, שהוציאו ממנו ממון בדין, אינו דין): שרי אלפים - הם היו שש מאות שרים לשש מאות אלף: שרי מאות - ששת אלפים היו: שרי חמשים - שנים עשר אלף: שרי עשרת - ששים אלף: והקל מעליך - דבר זה להקל מעליך: וצוך אלהים ויבלת עמוד - המלך בגבורה, אם יצוה אותך לעשות כך תוכל עמוד, ואם יעכב על ירך לא תוכל לעמוד:

נקודות לעיון:

- א. שרי האלפים וכו' יסייעו למשה לדון ולשפוט במחלוקות ומריבות, וקשר לדברי רבינו להלן בענין משה רבינו, שהוא הדעת, והוא זכה למחלוקת לשם שמים.
- ב. יתרו יעץ למשה למנות את השרים, ומנה בהם ארבע מעלות: 'אַנְשֵׁי חַיִל', 'יְרֵאֵי אֱלֹהִים', 'אַנְשֵׁי אֱמֶת', 'שֹׁנְאֵי בְצַע'. ויש לקשר מעלות אלו לדברי רבינו להלן. 'אנשי חיל', בחינת 'אשת חיל' שמגלה את התורה. 'יראי אלהים', בבחינת המלכות שיש בה יראה. 'אנשי אמת', היא האמונה והנאמנות, שמתגלה במידת אמיתיות, כמובא להלן. 'שונאי בצע' היפך המלכות דסט"א דלהלן שאוסף ממון (וכן לדברי רבינו שצריך להזהר לא להשתמש במלכות לצרכו ולהנאתו).
- ג. שרים אלו ישפטו בדבר הקטן, ומשה רבינו ישפוט בדבר הגדול. ויש להבין למה רומזים ה'קטן' וה'גדול' בקשרי התורה?
- ד. ויש לעיין, מי הם 'העם' שעמדו על משה, האם הכוונה גם לאותם שרים שהתמנו אחר כך לשרי אלפים וכו'?

בכל מקום מוקטר ומוגש לשמי

הנביא מלאכי בפרק א מוכיח את ישראל, שאפילו הגוים עובדי האלילים מקריבים קרבנות לה', ואילו ישראל מחללים את שמו בהביאם קרבנות שאינם כשרים:

(ה) וְכִי תִגְשׁוּן עוֹר לְזִבְחַת אֵין רַע וְכִי תִגְיִשׁוּ פֶסֶחַ וְחֹלֶה אֵין רַע הַקְרִיבֶהוּ נָא לְפֶתַח־דָּרְ הַיְרֻצְדָּ אוֹ הַיִּשָּׂא פְנֵיךָ אָמַר ה' צְבָאוֹת: (ט) וְעַתָּה חֲלוּ נָא פְנֵי אֵל וַיִּחַנְנוּ מִיְדְכֶם הַיְתָה זֹאת הַיִּשָּׂא מִכֶּם פָּנִים אָמַר ה' צְבָאוֹת: (י) מִי גַם בָּכֶם וַיִּסְגַּר דְּלֹתַיִם וְלֹא תִאִירוּ מִזִּבְחֵי חֲנָם אֵין לִי חֶפְזָן בָּכֶם אָמַר ה' צְבָאוֹת וּמִנְחָה לֹא אֲרַצֶּה מִיְדְכֶם: (יא) כִּי מִמְזֻרַח שְׁמֵשׁ וְעַד מִבּוֹאוֹ גְדוֹל שְׁמִי בְּגוֹיִם וּבְכֹל מְקוֹם מְקַטֵּר מִגִּישׁ לְשָׁמַי וּמִנְחָה טְהוֹרָה כִּי גְדוֹל שְׁמִי בְּגוֹיִם אָמַר ה' צְבָאוֹת: (יב) וְאַתֶּם מְחַלְלִים אוֹתוֹ בְּאַמְרֵיכֶם שֶׁלֹּחַן אֲדֹנָי מִגָּאֵל הוּא וְנִיבּוֹ נִבְזָה אָכְלוּ: (יג) וְאַמְרַתֶּם הִנֵּה מִתְלַאֶה וְהִפְחַתֶּם אוֹתוֹ אָמַר ה' צְבָאוֹת וְהִבַּאתֶם גְּזוּל וְאֵת הַפֶּסֶחַ וְאֵת הַחֹלֶה וְהִבַּאתֶם אֵת הַמִּנְחָה הָאֲרָצָה אוֹתָהּ מִיְדְכֶם אָמַר ה':

ופירש רש"י:

ועתה חלו נא פני - ועתה אתם הכהנים העושים הרע הזאת איך יעלה בלבבכם להיות שלוחי ישראל לבקש עליהם רחמים, הרי מידכם היתה זאת הרעה: הישא את פניכם - לשמוע תפלה מפיהם ולחון את שולחיהם: מי גם בכם ויסגור דלתים - הלואי ויקום איש טוב בכם שיסגור דלתי מקדשי לבלתי הביא שם קרבן מתועבה הזאת: ולא תאירו מזבחי חנם - באישים שאיני מתרצה בהם שהרי אין לי חפץ בכם: גדול שמי בגוים - אמרו רבותינו דקרו ליה אלהא דאלהיא, אפילו מי שיש לו עכו"ם יודע שיש אלוה שהוא על כולם, ובכל מקום מתנדבים לשמי אף העכו"ם. ורבותינו פירשו אלו תלמידי חכמים העוסקים בהלכות עבודה בכל מקום, וכן כל תפלות ישראל שמתפללין בכ"מ הרי הן לי כמנחה טהורה, וכן תירגם וינתן 'וכל עידן דאתון עבדין רעותי אני מקבל צלותכון ושמי רבא מתקדש על ידיכון וצלותכון כקרבן דכי קדמי', וכן פירש המקרא ולמה אתם מחללין שמי והלא גדול הוא בגוים ואני אהבתי וחיבתי עליכם, שבכל מקום שאתם מתפללין לפני, ואף בגולה, מוקטר ומוגש הוא לשמי: ומנחה טהורה - הוא לי, כי על ידכם שמי נורא בגוים, ואעפ"כ אתם מחללין אותי ואת שמי: וניבו נבזה אכלו - ניבו של מזבח השגור בשפתותיכם, זהו תמיד, נבזה אכלו אתם אומרים עליו, כלומר כבר הוצאתם עליו דבה זו, וניב זה החזקתם למזבחי: אכלו - מאכלו: ואמרתם הנה מתלאה - בהמה כחושה, ואנו עניים ואין

יכולת להשיג למבחר נדרים: והפחתם אותו - זו אחת מי"ח תיבות של תיקון סופרים, הפחתם אותו, אותי נכתב, אלא שכינה הכתוב וכתבו אותו. והפחתם - והדאבתם, לשון מפח נפש (איוב יא): אותי - ואת שולחני:

ועוד פירש המצודת דוד:

ובכל מקום מוקטר מגש לשמי - מה שהעכו"ם מקטירים למערכת השמים להתרצות לפניהם, כוונתם הוא שבזה יכבדו ויעבדו את סבתם הראשונה, ובוה באמת יטעו כי לא נגה עליהם אור התורה והנבואה: ומנחה מהורה - מה שמביאים לקרבן ותשורה היא טהורה ונקיה לפי דעתם הנראה בעיניהם: כי גדול שמי בגוים - ולכן לפי טעותם יקריבו למערכת השמים מנחה טהורה:

נקודות לעיון:

א. יש להבין שרבינו מדמה את מלכות הצדיק הגדול שהיא באתכסיא, למלכות ה', ומשמע שגם המלכות של הצדיק יש לו עבודה לגלות שכל מעשיהם לשם ה' (וראה ברש"י שה' מקבל את תפילות ישראל מכל מקום)?

ב. יש לקשר את ענין ההקטרה ל'שמי', למה שכתב רבינו שגילוי והתקרבות ה' לאדם הוא על ידי הקריאה ב'שם' ה'.

ג. יש להבין כיצד רבינו מדמה את זה שכל הגויים מקטירים באמת לשם ה', למלכות הצדיק באתכסיא שכל הצדיקים באמת כפופים תחתיו, הרי ח"ו לדמות את מלכות הצדיקים לע"ז?

ד. האם העכו"ם מקטירים לשם ה' או לשם ע"ז (כלומר 'הסתרה' או 'הסתרה שבתוך הסתרה', ועי' רש"י ומצו"ד)?

ה. עיין בסוף המאמר על עניין ה'מנחה חדשה', וכאן מובא שיש 'מנחה טהורה', וכנגדם יש זה לעומת זה מנחה ישנה או מנחה טמאה, ויש להבין לפי קשרי המאמר עם פסוקים אלו מה היא בחינת המנחה הטובה ומה היא המנחה שאיננה טובה.

אות ב'

אשריך ארץ שמלכך בן חורין

כתיב בקהלת פרק י':

(טז) **אִי לֶךְ אֶרֶץ שְׂמֹלֶכֶךָ נָעַר וְשָׂרִיךָ בְּבֶקֶר יֹאכְלוּ: (יז) אֲשֶׁרִיךְ אֶרֶץ שְׂמֹלֶכֶךָ בֶּן חוֹרִים וְשָׂרִיךְ בָּעֵת יֹאכְלוּ בְּגִבּוֹרָה וְלֹא בְשֹׂתִי: (יח) בְּעֵצְלֹתַיִם יִמְךָ הַמְּקָרָה וּבְשִׁפְלוֹת יָדַיִם יִדְלַף הַבַּיִת: (יט) לְשִׁחּוֹק עֹשִׂים לָחֶם וַיִּוֶן יִשְׂמַח חַיִּים וְהִכְסֵּף יַעֲנֶה אֶת הַכֹּל: (כ) גַּם בְּמַדְעָךָ מִלֶּךְ אֵל תִּקְלָל וּבַחֲדָרַי מִשְׁכָּבְךָ אֵל תִּקְלָל עֲשִׂיר כִּי עוֹף הַשָּׁמַיִם יוֹלִיד אֶת הַקּוֹל וּבַעַל בְּנַפְיִים יַגִּיד דְּבָר:**

ופירש המצודות דוד:

אי לך ארץ. אוי לך ארץ אשר מלכך מתנהג בנערות ואינו משים לבו **בתקון המדינה**: נער. רוצה לומר עושה מעשה נערות: ושריך. על ידי זה גם שריך **אוכלים בקומם בבוקר**, הפך מאמר הכתוב דינו לבוקר משפט: **אשריך ארץ**. מאושר ומשובח אתה ארץ אשר מלכך הוא בן גדולים, כי מלך כזה לא יתנהג בנערות: בן חורים. בן יקראו הגדולים אנשי **השם**, כמו ולחורים ולסגנים (נחמיה ב, טז): ושריך. על ידי זה גם שריך לא יאכלו עד בוא עת האוכל, וטרם יאכל ישפט משפט העם: בנבורה. כל עסקם בנבורת **המלחמה** ובתחבולותיו, ואינם עוסקים בשתיית היין: בשתי. מלשון שתיה: בעצלתים. בעבור **ידיים עצלתים** נעשה תקרת הבית מך ודל, רוצה לומר שמתקלקל התקרה אם בעליו מתעצלים לתקנו בכל עת: ובשפלות ידיים. בשביל שמשפיל **ידייו למטה** ואינו מרים אותם לעשות בהם מלאכת תקון הגג, אזי ישפוט אל הבית מי גשמים: לשחוק. על שמחה לבדה עושים סעודה גדולה, אבל בזולת שמחה אין דרך לעשותה, ויין משמח את **החיים** לבדם, רוצה לומר בני אדם בריאים כי לחלשי הטבע זויק היין ומביא עוד **עצבון**: לחם. סעודה גדולה קרוי בשם **לחם**. חיים. רוצה לומר בריאים, כמו עד חיותם (יהושע ה), שרוצה לומר עד **שנתרפאו** ונעשו בריאים: והכסף. אבל **הכסף ישיב** את הכל למלאות שאלת כולם, כי הכל צריכים אל

הכסף בין על שמחה בין זולתה, בין בריא ובין חלש וכולם שואלים עליו וממלא הוא שאלתם: גם במדעך. אפילו במחשבתך אל תקלל את המלך ולא תחשוב שאין מי יודע מחשבתך להלשין אותך לפני המלך: ובחדרי משכבך. באחד מחדרי משכבך מקום שאין שם איש: עשיר. על פי רוב משלה יד העשיר לעשות רעה אל המקללו: כי עוף השמים. חיש מהר יהיה נודע לו כאלו עוף השמים הוליך אליו את קול הקללה ואף אם קלל במחשבה, מכל מקום ימצא מי שיבין הדבר ברמיזתו ויגיד לו:

וכתב האלשיך ש'בן חורים' הכוונה היא שהוא בן חורין ואיננו עבד:

אשריך ארץ שמלכך בן חורין. הגה בן חורין אינו מקביל אל נער, אך יתכן אומרו נער הוא לשון משרת משועבד אל אדוניו, כמו דאת אמר (מלכים ב' ה, כ) גחזי נער אלישע, ופורה נערו (שופטים ז, יא), וכאלה אין מספר שהוא לשון משרת. ונבא אל הענין. והוא, כי ידוע כי אשר ישתעבד ליצרו הרע יקרא משועבד כמשרת ועבד לו, אך אשר ישתעבד ליצרו הטוב עושה רצונו תמיד הוא יקרא **בן חורין** ולא משועבד, כי אין לך בן חורין כעוסק בתורה ומצות, כי העושה רצון יצרו הטוב עושה רצון קונו והאדם הוא חלקו נמצא עבד לעצמו, והוא גדר החרות בעצם. והענין ללמד דעת את השר ומנהיג את העם כי בו תלויה תרבות טובה או רעה, כי אשר הוא שלם **יְדִיכָם** לעשות עיקר מהנוגע אל הנפש, וההפך בבלתי שלם שילמדם לעשות עיקר מענייני הגוף. בגבורה ולא בשתי. שלא תהיה הגבורה בכונת מלחמה רק להשיג האמת **ואהבה בסופה** וכו'. שלא היתה גבורתם בתורה להלחם כי אם להוציא האמת לאמתו:

נקודות לעיון:

- א. יש להבין למה המלך שמולך לא כראוי שהוא היפך בן חורין נקרא 'נער', ולמה אינו נקרא עבד?
- ב. לפי פירוש פשט הפסוק המושג בן חורין מתייחס למלך בעצמו ולא למלכות, אבל לפי דברי רבינו החרות מתייחסת למלכות?
- ג. מדוע הנער נחשב לדברי רבינו כאחד שמשתמש במלכות לצרכו ולהנאתו?

מר דרור

הלשון 'מר דרור' מובא בפסוק שמביא את הסממנים שעל ידם מכינים את שמן המשחה שבו מושחים את כלי המשכן ואת המלכים (שמות ל, כג):

וְאַתָּה קַח לְךָ בְּשָׂמִים **רֹאשׁ** מֶרְדְּכָיִם חֲמִשָּׁה מֵאוֹת וְקִנְמָן בְּשֵׁם מַחְצִיתוֹ חֲמִשִּׁים וּמְאֹתָיִם וְקִנְיָה בְשֵׁם חֲמִשִּׁים וּמְאֹתָיִם:

ופירש הרמב"ן:

מר דרור - הסכימו המפרשים והרב רבי משה (רמב"ם כלי המקדש פ"א ה"ג) מכללם, כי המור הוא הנקרא מוס"ק (חיה טמאה הגדולה בהודו) וכו'. ואחרים (ראב"ד שם) אמרו איך יכנס בקמרת ובשמן הקדש דם חיה **טמאה** וכו'. ופירשו דרור מלשון וקראתם דרור (ויקרא כה, י), שיהיה חפשי מן הזיוף והתערובת:

ודרשו חז"ל בחולין (קלט, ב):

משה מן התורה מניין? בשגם הוא בשר, המן מן התורה מניין? המן **העץ**, אסתר מן התורה מניין? ואנכי **הסתר אסתר**, מרדכי מן התורה מניין? דכתיב מר דרור, ומתרגמינן: מירא דביא.

ופירש רש"י:

משה מן התורה מניין - מניין למשה רמז קודם שבא שסופו לבא. בשגם הוא - בשגם בגימטריא כמו משה, וכתיב שם והיו ימיו מאה ועשרים שנה, וכך היו **ימי חיי** משה, כלומר עתיד לבא בשגם משה מן הנולדים וכן ימיו. המן העץ - יתלה על העץ. הסתר אסתר - בימי אסתר יהיה הסתר פנים ומצאוהו צרות רבות ורעות. מניין - **לגדולת** מרדכי. מר דרור - וקרי ליה **ראש לבשמים לצדיקים** ואנשי כנסת הגדולה.

ופירש המהרש"א:

מרדכי מן התורה מניין. שעל ידו זכו להנצל להיעשות **בני חורין** מלשון **מר דרור** וכו', ועל שם שהוא ראש לגדולה ולשם **טוב**, נמשל ל**ראש** בשמים:

נקודות לעיון:

- א. הגמ' מדקדקת רמזים אלו מאותיות התורה, ויש לקשר לענין צמצומי הצורה שמתגלים באותיות.
- ב. דרשת הגמ' לגבי אסתר היא מהפסוק 'הסתר אסתיר' המובא להלן. ויש למצוא היכן נזכר במאמר ענין משה? וענין המן הרשע?
- ג. למה עיקר הדרשה היא משמותיהם של הארבעה, משה, המן, מרדכי, אסתר?

והיתה לה' המלוכה

כתיב בעובדיה פרק א':

(י) ובהר ציון תהיה פליטה והיה קנ"ש וירשו בית יעקב את מורשיהם: (יה) והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש ודלקו בהם ואכלום ולא יהיה שריד לבית עשו כי ה' דבר: (יט) וירשו הנגב את הר עשו והשפלה את פלשתים וירשו את שדה אפרים ואת שדה שמרון ובנימן את הגלעד: (כ) ונלת החל הזה לבני ישראל אשר כנענים עד צרפת ונלת ירושלם אשר בספרד ירשו את ערי הנגב: (כא) ועלו מושעים בהר ציון לשפט את הר עשו והיתה לה' המלוכה:

ופירש רש"י:

את מורשיהם - נכסי עממיה דהוה מחסנין להון: כי ה' דבר - והיכן דבר (כמדבר כד) וירד מיעקב והאביד שריד וגו': וירשו הנגב - ישראל שהיו יושבין בדרומה של ארץ ישראל ירשו את הר עשו שהוא במצר דרום ובני השפלה ירשו את ארץ פלשתים ואת הר אפרים ואת הר שומרון: ובנימן את הגלעד - ובני מנשה שהיתה ארץ גלעד שלהם, יפשטו להם מהלאה לגבולותיה של ארץ ישראל במזרח: וגלות החל הזה - תרגם ונתן עמא הדין, החל לשון חיל כמו (ישעיה לו) ויבא ירושלמה בחיל כבד דרבשקה אלא שזה חסר יו"ד: לבני ישראל אשר כנענים עד צרפת - גלות אשר הוא מבני ישראל שגלו מעשרת השבטים לארץ כנענים עד צרפת: וגלות ירושלים אשר

קשרי המקראות ומאמרי חז"ל

אות ב'

בספרד - שהם מבני יהודה אשר גלו לספרד הם ירשו את ערי הנגב שבדרומה של ארץ ישראל, ואומרים הפותרים צרפת הוא המלכות שקורין פרנצ"א בלע"ז, ספרד תרגם יונתן אספמיא: ועלו - **שרי ישראל** מושיעים בהר ציון: לשפוט את הר עשו - ליפרע מהר עֵשׂו אשר עָשׂו לישראל: הר עשו - י"ת כרכא רבא דעשו: והיתה לה' המלוכה - לימדך שאין מלכותו שלימה עד שיפרע **מעמלק**:

נקודות לעיון:

א. לכאורה יש לעיין מה שייך לומר 'והייתה לה' המלוכה' בלשון עתיד, הרי וודאי שה' מולך על כל העולם תמיד (באתכסייא)?

אות ג'

הרבנות מקברת את בעליה

תחילת הסוגיא בנביא הושע שדיבר רע על ישראל, וה' הוכיח שיראה בהם טוב, בגמ' בפסחים (פז, א):

דבר ה' אשר היה אל הושע וגו' בימי עזיהו יותם אחז יחזקיה מלך יהודה וכו'. אמר לו הקב"ה להושע: בניך חטאו. והיה לו לומר: בניך הם, בני חנוניך הם, בני אברהם יצחק ויעקב, גלגל רחמיך עליהן. לא דיו שלא אמר כך, אלא אמר לפניו: רבוש"ע, כל העולם שלך הוא - העבירים באומה אחרת. אמר הקב"ה: מה אעשה לזקן זה? אומר לו: לך וקח אשה זונה והוליד לך בנים זנונים, ואחר כך אומר לו שלחה מעל פניך. אם הוא יכול לשלוח - אף אני אשלח את ישראל וכו'. כיון שידע שחטא עמד לבקש רחמים על עצמו. אמר לו הקב"ה: עד שאתה מבקש רחמים על עצמך - בקש **רחמים** על ישראל, שגזרתי עליהם שלש גזירות בעבורך. עמד ובקש רחמים ובטל גזירה, והתחיל לברכך, שנאמר והיה מספר בני ישראל כחול הים וגו' והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי ונקבצו בני יהודה ובני ישראל יחדו וגו' וזרעתיה לי בארץ ורחמתי את לא רחמה ואמרתי ללא עמי אתה. אמר רבי יוחנן, אוי לה לרבנות שמקברת את בעליה, שאין לך כל נביא ונביא שלא **קיפח** ארבעה מלכים בימיו, שנאמר חזון ישעיהו בן אמוץ אשר חזה על יהודה וירושלים, בימי עזיהו, יותם, אחז, חזקיהו. אמר רבי אלעזר: אפילו בשעת כעסו של הקב"ה זוכר את ה**רחמים**, שנאמר כי לא אוסיף עוד ארחם את בית ישראל, רבי יוסי בר רבי חנינא אמר מהכא כי נשא **אשא** להם.

ופירש רש"י:

יאמר להם וגו' ונקבצו וגו' - בטלה גזירת ה**גלות**. ורחמתי - בטלה גזירת לא רוחמה. ואמרתי ללא עמי אתה - בטלה גזירת לא עמי. קיפח - קבר, ה**אריך** ימים מהם, על ידי שמתנשאים ברבנות הם מתים. כי לא אוסיף עוד ארחם - אף על גב דפורענותא הוא אידכורי הוא מידכר שם רחמים. כי נשא **אשא** להם - לשון סליחה, ואתמוהי מתמה. ומיהו, סליחה קא מידכר.

נקודות לעיון:

א. לכאורה קשה שהרי הנביא הושע האריך ימים אע"פ שהייתה לו רבנות, ולמה ההוכחה רק מהמלכים שלא האריכו ימים (וראה עוד בתחילת הסוגיא מענין התוכחה של הושע)? ועוד, שהרי בוודאי שהיו מלכים צדיקים שהיה להם מלכות בן חורין, ואם כן מדוע הנביאים האריכו ימים יותר, שהרי גם בנביאות בעצמה יש בחינת מלכות?

צופה נתתיך לבית ישראל וכו'

כתיב ביחזקאל פרק ג':

(יז) בן אדם צפה נתתיך לבית ישראל ושמעתה מפי דבר והזרתה אותם ממני: (יח) באמרי לרשע מות תמות ולא הזרתו ולא דברת להזהיר רשע מדרכו הרשעה לחיתו הוא רשע בעונו ימות ודמו מידך אבקש: (יט) ואתה כי הזרתה רשע ולא שבת מרשעו ומדרכו הרשעה הוא בעונו ימות ואתה את נפשך הצלת: (כ) ובשוב צדיק מצדקו ועשה עול ונתתי מכשול לפניו הוא ימות כי לא הזרתו בחטאתו ימות ולא תזכרן צדקתו אשר עשה ודמו מידך אבקש: (כא) ואתה כי הזרתו צדיק לבלתי חטא צדיק והוא לא חטא חיו יחיה כי נזהר ואתה את נפשך הצלת:

ופירש רש"י:

צופה נתתיך - למה אתה שותק הלא כצופה שמעמידים על המגדלים לראות אם יבאו גייסות לעיר, יתקע בשופר להזהיר את העם שיתכנסו ויתחזקו, כן נתתיך להזהירם להשמר מן הפורענות שלא אביאנו עליהם: ונתתי מכשול לפניו - כשהוא עושה דבריו בהצנע ומראה עצמו כצדיק, אני נותן עבירה מפורסמת לפניו, כדי לגלות מעשיו, וכשאביא רעה עליו לא יהרהרו אחרי: ולא תזכרנה צדקותיו - פירשו רבותינו בתוהא על הראשונות, שמתחרט על הצדקות הראשונות שעשה:

נקודות לעיון:

- א. ה' מזהיר את הנביא שידאג להוכיח את הרשע, וכך יציל את נפשו. ולכאורה קשה שרבינו ביאר לעיל שעיקר המלכות צריכה להיות 'שלא לצרכו ולהנאתו', וכאן יוצא שאפילו את התוכחה הוא עושה לצורך עצמו והצלת נפשו (של הנביא)?
- ב. בדברי הפסוקים יש לקשר (בדרך אפשר) לד' בחינות שהביא רבינו באות ט'; צדיק וטוב לו צדיק ורע לו רשע וטוב לו רשע ורע לו.

אורייתא שמא דקוב"ה

איתא בתיקוני זוהר תיקונא עשיראה (כו.):

ש' של תפלין דא אימא עלאה עלה אתמר וראו כל עמי הארץ כי שם ה' **נקרא** עליך ויראו ממך. ש"ן סליק **אתווי** ש"ם, ה' דיד כהה שם"ה, ורמ"ח פקודין דכלילין ברמ"ח תיבין דקריאת שמע בארבע פרשיין, הא תרי"ג. עלייהו אתמר זה שמי לעלם וזה **זכרי** לדר דר, שמ"י עם י"ה שם"ה זכרי עם ו"ק רמ"ח, וכלא תרי"ג, אורייתא איהי שמא דקוב"ה.

ועוד ציצית איהי כורסיא, תפילין קוב"ה דנחית על כורסיא, דקראן ליה **בקריאת** שמע, הא קוב"ה יתיב על כורסיא, צריכין למיקם בניניה בצלותא דעמידה:

מתוק מדבש:

אות ש' של שלשה ראשים שבבית של התפלין הם סוד הבינה, ולכן נאמר עליה וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך. כי מילוי אותיות ש"ן בגימט' ש"ם, ותצרף את ה' דיד כהה (שהיא המלכות סוד תפלין של יד), הרי ביחד שם"ה הרומז על קומה שלימה, ורמ"ח מצות עשה שכלולות ברמ"ח תיבות של קריאת שמע בארבע פרשיות, הרי ביחד הם תרי"ג מצות. על התרי"ג מצות נאמר זה שמי לעלם וזה זכרי לדר דר, שמ"י עם י"ה בגימט' שם"ה (כנגד השם"ה לאוין שהם במוחין, לכן הם יחד עם י"ה שהם כנגד חו"ב), זכרי עם ו"ה בגימט' רמ"ח (כנגד הרמ"ח עשין שהם בחסדים המתפשטים בו"ק, לכן הם בצירוף ו"ה), וכולם יחד הם תרי"ג מצות, וכיון שכל התורה היא שמו של הקב"ה שהוא השם הוי"ה, לכן מצרפים את ד' אותיות הוי"ה למנין תרי"ג.

ועוד יש לפרש כי טלית מצויצת היא בחינת המלכות שהיא כסא לז"א, ואחר עטיפת הציצית וע"י הנחת תפלין הקב"ה שהוא ז"א יורד לשבת על הכסא (שהסוד מאיר במלכות), ואחר הנחת תפלין בני ישראל קוראים אותו בקריאת שמע (שאומרים שמע ישראל שהוא ז"א), ואז הקב"ה יושב על הכסא (ומאיר למלכות), ואח"כ צריכים לקום בשביל כבוד ביאת המלך ולעמוד בתפלת העמידה (ששם היחוד בברכת שים שלום).

נקודות לעיון:

- א. יש להבין מה השייכות של התפילין למאמר?
- ב. ויש לציין שייכות שם הוי"ה לתורה זו, שנרמז בפסוק זה שמי וכו', שנאמר לגבי מחיית עמלק, שהוא מלכות הרשעה דלהלן באות ה'.
- ג. יש להבין למה קריאת האדם או הקב"ה, וכן המשכת השפע מלמעלה, הוא דווקא ע"י שמו?

והיתה עימו וקרא בו כל ימי חייו למען יאריך ימים על ממלכתו

כתיב בדברים פרק יז:

(יד) כִּי תבא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ וַיִּרְשָׁתָהּ וַיֵּשְׁבָתָהּ בָּהּ וְאָמַרְתָּ אֲשִׁימָה עָלַי מֶלֶךְ כְּכָל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתַי: (טו) שׁוֹם תִּשִּׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ מִקִּרְבֵּי תִשִּׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ לֹא תוּכַל לִתֵּת עָלֶיךָ אִישׁ נֹכְרִי אֲשֶׁר לֹא אֶחֱיֶךָ הוּא: (טז) רַק לֹא יִרְבֶּה לוֹ סוּסִים וְלֹא יֵשִׁיב אֶת הָעָם מִצְרַיִמָה לְמַעַן הִרְבּוֹת סוּסֵי וְה' אָמַר לָכֶם לֹא תִסְפּוּן לָשׁוּב בְּדֶרֶךְ הַזֶּה עוֹד: (יז) וְלֹא יִרְבֶּה לוֹ נָשִׁים וְלֹא יִסּוֹר לָבָבוֹ וְכֶסֶף וְזָהָב לֹא יִרְבֶּה לוֹ מְאֹד: (יח) וְהָיָה כִּשְׁבָתוֹ עַל כֶּסֶף מִמְּלַכְתּוֹ וְכָתַב לוֹ אֶת מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל סֵפֶר מַלְפָּנַי הַכְּהֻנִּים הַלְוִיִּם: (יט) וְהִיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בּוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו לְמַעַן יִלְמַד לְיִרְאָה אֶת ה' אֱלֹהָיו לְשֹׁמֵר אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת וְאֶת הַחֻקִּים הָאֵלֶּה לַעֲשׂוֹתָם: (כ) לְבַלְתִּי רוּם לָבָבוֹ מֵאֲחָיו וּלְבַלְתִּי סוּר מִן הַמִּצְוָה יָמִין וּשְׂמָאל לְמַעַן יֵאָרֶיךָ יָמִים עַל מַמְלַכְתּוֹ הוּא וּבְנָיו בְּקִרְבֵּי יִשְׂרָאֵל:

ופירש רש"י:

לא ירבה לו סוסים - אלא כדי מרכבתו, שלא ישיב את העם מצרימה, שהסוסים באים משם: וכסף וזהב לא ירבה לו מאד - אלא כדי ליתן לאפסניא (מוזן לחייל הצבא): והיה כשבתו - אם עשה כן, כדאי הוא שתתקיים מלכותו: את משנה התורה - שתי ספרי תורה. אחת שהיא מונחת בבית גניזו, ואחת שנכנסת ויוצאת עמו. ואונקלוס

תרגם פתשגן, פתר משנה לשון שנון **ודיבור**: ולבלתי סור מן המצוה - אפילו מצוה קלה של **נביא**: למען יאריך ימים - מכלל הן אתה שומע לאו. וכן מצינו בשאול שאמר לו שמואל שבעת ימים תוחל עד בואי אליך (שמואל א' י, ה) להעלות עולות, וכתוב ויוחל שבעת ימים (שמואל א' יג, ה) ולא שמר הבטחתו לשמור כל היום, ולא הספיק להעלות העולה עד שבא שמואל ואמר לו נסכלת לא שמרת וגו', ועתה ממלכתך לא תקום (שם יג - יד). הא למדת, שבשביל מצוה קלה של נביא נענש: הוא ובניו - מגיד שאם בנו הגון למלכות, הוא קודם לכל אדם:

נקודות לעיון:

- א. רבינו הביא את כל הפסוק ופירש אותו, אך לא פירש את המילים 'זהיתה עימו', ויש לעיין בקשרי התורה למה מכוונים?
- ב. מדוע הפסוק מתחיל בלשון נקבה - 'זהיתה עמו' שהולך על התורה, ואחר כך עובר ללשון זכר - 'וקרא בו' (עיין היטב בפירושי הראשונים ובקשרי המאמר)?
- ג. ע"פ כלל ה' יש להבין האיך מתקשרים שלושת האיסורים של המלך (לא להרבות נשים סוסים וכסף), לענין חיזוק המלכות דקדושה לעומת המלכות דסט"א?
- ד. מטרת הקריאה בתורה היא כדי שלא יסור מן המצוה, שהוא דברי ותוכחת הנביא, ויש לקשר לעיל לענין הנביא הצופה, ולענין הרבנות המקברת בעליה, שהתבאר בגמ' שהנביאים חיו והמלכים מתו.

נפש חיה הוא שמו

כתיב בבראשית פרק ב':

(יט) וַיֵּצֵר ה' אֱלֹהִים מִן הָאָדָמָה כָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה וְאֵת כָּל עוֹף הַשָּׁמַיִם וַיָּבֵא אֶל הָאָדָם לְרֵאוֹת מַה יִּקְרָא לוֹ וְכָל אֲשֶׁר יִקְרָא לוֹ הָאָדָם נֶפֶשׁ חַיָּה הוּא שְׁמוֹ: (כ) וַיִּקְרָא הָאָדָם שְׁמוֹת לְכָל הַבְּהֵמָה וְלְעוֹף הַשָּׁמַיִם וְלִכְל חַיַּת הַשָּׂדֶה וְלָאָדָם לֹא מָצָא עֹזֵר כְּגִגְדּוֹ: (כא) וַיִּפֹּל ה' אֱלֹהִים תְּרַדְמָה עַל הָאָדָם וַיִּישָׁן וַיִּקַּח אֶחָת מִצְלָעָתָיו וַיִּסְגֵּר בָּשָׂר תַּחְתָּנָה: (כב)

וַיִּבֶן ה' אֱלֹהִים אֶת הַצֶּלַע אֲשֶׁר לְקַח מִן הָאָדָם לְאִשָּׁה וַיִּבְרָא אֶל הָאָדָם: (כג) וַיֹּאמֶר הָאָדָם זֹאת הַפֶּעַם עֵצָם מֵעַצְמוֹ וּבָשָׂר מִבְּשָׂרִי לְזֹאת וַיִּקְרָא אִשָּׁה כִּי מֵאִישׁ לָקַחָהּ זֹאת:

ופירש רש"י:

ויצר וגו' מן האדמה - בשעת יצירתן מיד **בו ביום** הביאם אל האדם לקרות להם שם. ובדברי אגדה יצירה זו לשון רידוי וכבוש, כמו (דברים כ, ט) כי תצור אל עיר, שכבשן תחת ידו של אדם: וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה וגו' - סרסוהו ופרשהו, כל נפש חיה אשר יקרא לו האדם שם, הוא שמו לעולם: ולאדם לא מצא עזר ויפל ה' אלהים תרדמה - כשהביאן הביאן לפניו כל מין ומין זכר ונקבה, אמר לכלם יש בן זוג ולי אין בן זוג, מיד ויפל: מצלעותיו - מסטריו, כמו (שמות כו, כ) ולצלע המשכן, זהו שאמרו שני פרצופים נבראו: ויסגור - מקום החתך: ויישן ויקח - שלא יראה חתיכת הבשר שממנו נבראת, **ותתבוה** עליו: ויבן - כבנין, רחבה מלמטה וקצרה מלמעלה לקבל הולד, כאוצר של חטים שהוא רחב מלמטה וקצר מלמעלה, שלא יכביד משאו על קירותיו: ויבן וגו' את הצלע וגו' לאשה - להיות אשה: זאת הפעם - מלמד שבא אדם על כל בהמה וחיה ולא נתקררה דעתו בהם עד שבא על חוה: לזאת יקרא אשה כי מאיש וגו' - לשון נופל על לשון, מכאן שנברא העולם בלשון הקודש:

ועוד פירש הריקאנטי:

יקרא לו. לשון קריאה שהוא לשון המשכה **והזמנה**. הוא שמו. כן הוא סדר פעולתו, המשתלח לרחמים הוא **ממים**, המשתלח לדין הוא **מאש**, כי כפי **יסודם** כך הוא שליחותם, ואין אחד מהם עושה שתי שליחות:

נקודות לעיון:

א. רבינו מבאר שע"י ה'שם' נגבל החיות, אמנם בראיה שהביא נראה שקודם כל נתן ה' חיות לחיות, ורק אח"כ קרא להם אדם שמות? וכן גם לגבי בריאת האשה יש את אותה קושייה.

ב. רבינו מבאר שכשאשר קוראים לאדם בשמו אזי בא אצלו, וכן ה' בא אצל האדם, וכן הצדיק שבאיתכסיא לא יכול להוכיח כיון שהם אינם אצלו. אמנם בראיה שהביא, ה' הביא את החיות לאדם לפני שקרא להם בשמות?

ג. רבינו כתב שהשם הוא הכלי והגבול, ויש לעיין איפה רואים בפסוק קשר לצמצום וגבול?

ד. יש להתפלא איך רבינו מוכיח את עניין שם ה' של התורה שהיא גבול, משמות בעלי החיים שהם בהמיים ורחוקים?

ה. עוד יש לקשר את כל עניין יצירת האישה וקריאת שמה, לפירושו של רבינו על המילה נשים שהיא 'שכחה' ו'קפיצה' וכו'.

ומידת ימי מה היא

פסוק זה מתפלת דוד המלך שצועק לה' על צרות ישראל, כדכתיב בתהלים פרק לט:

(ה) הוֹדִיעֵנִי ה' קִצֵּי וּמִדַּת יָמֵי מַה הִיא אֲדַעַה מֶה חֶדְלִ אֲנִי: (י) הִנֵּה מַפְחֹת נִתְּפָה יָמֵי וְחַלְדֵי כְּאִין נִגְדָּךְ אֶךְ כָּל הַבָּל כָּל אָדָם נִצָּב סָלָה: (י) אֶךְ בְּצֶלֶם יִתְהַלֵּךְ אִישׁ אֶךְ הַבָּל יִהְיֶוּן יִצְבֹּר וְלֹא יֵדַע מִי אֹסְפָם:

ופירש רש"י:

הוֹדִיעֵנִי ה' קִצֵּי - עד מתי נהיה בצרה, ונדע מתי נהיה אנחנו חדלים ממנה: הנה מַפְחֹת - מדורים הם ימי האדם, כדבר הנמדד בטפחים, כן ימי האדם קצובים: וְחַלְדֵי - וּקְנַתְנו כְּאִין נִגְדָּךְ, חלד, לשון חלודה: כָּל אָדָם נִצָּב - כל אדם חי - הבל הם חייו ומצבו: אֶךְ בְּצֶלֶם - בחושך, פירשו דונש לשון צלמות: אֶךְ הַבָּל - הוא כל ההמיה ותאוה שלהם: יִצְבֹּר - תבואה בשדה כל ימות הקציר: וְלֹא יֵדַע מִי אֹסְפָם - אינו יודע מי אוסף לביתו, שמא לפני האסוף ימות:

נקודות לעיון:

א. רבינו מוכיח מפסוק זה שהימים הם המידות, אמנם ע"פ כלל י"א יש לדייק מה נלמד ונוסף למאמר מפשט הכתוב?

ב. האם יש קשר בין הידיעה של הדעת 'לידע איך להוכיחם', לדעת המבוארת בפסוק 'אדעה מה חדל אני'?

מה העדות והחוקים והמשפטים

כדכתיב בדברים פרק ו', בשאלת הבן החכם:

(ב) כִּי יִשְׁאַלְךָ בֶּנְךָ מָחָר לֵאמֹר מַה הָעֵדוּת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֵינוּ אֲתָכֶם: (כא) וְאָמַרְתָּ לְבֶנְךָ עֲבָדִים הָיִינוּ לַפְרֹעָה בְּמִצְרָיִם וַיֹּצִיאֵנוּ ה' מִמִּצְרָיִם בְּיַד תְּזָקָה: (כב) וַיִּתֶּן ה' אוֹתוֹת וּמִפְתֹּתִים גְּדֹלִים וְרַעִים בְּמִצְרָיִם בְּפֹרְעָה וּבְכָל בַּיִתוֹ לְעֵינֵינוּ: (כג) וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם לְמַעַן הֵבִיא אֶתְנוּ לָתֵת לָנוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם: (כד) וַיֹּצִיֵנוּ ה' לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הַחֻקִּים הָאֵלֶּה לְיִרְאָה אֶת ה' אֱלֹהֵינוּ לְטוֹב לָנוּ כָּל הַיָּמִים לְחַיֵּינוּ כִּהְיוֹם הַזֶּה:

ופירש הרמב"ן:

מה העדות. שישאל תחלה, על מה יעידו אלה המצוות הנקראים 'עדות' בעבור שהם זכר לנפלאותיו ועדות בהם, כגון **המצה והסוכה** והפסח והשבת והתפילין והמזוזה. והחקים. כי נעלם טעמם בתורה. והמשפטים. ישאל מה המשפטים שנעשה במצות האלה, שנסקול העושה מלאכה בשבת, ונשרוף הבא על אישה ואמה, ונכה את הארבעים לזרע כלאים. כי משפטי ישוב המדינות, בדיני השור והבור והשומרים ושאר הדינין שבתורה צדיקים וטובים הן, כל רואיהם יכירון: ליראה. אותו בעשותנו העדות **זכר** לנפלאותיו. לטוב לנו. בעשיית החקים כי טובים הם, אין בהם חק שתהיה בו רעה כלל, אף על פי שלא נתברר טעמם לכל. לחיותנו כהיום הזה. במשפטים, כי בכללם נחיה, וכולם טובים אין בהם רעה כלל, אבל כולם גורמים חיים טובים בסוף.

נקודות לעיון:

- א. רבינו מוכיח מפסוק זה שהתורה היא בחינת 'מה', אמנם ע"פ כלל י"א יש לדייק מה נלמד ונוסף למאמר מפשט הכתוב, שהרי בפשט הכתוב המילה 'מה' מתארת את פניית הבן החכם כשאלה, ואין לזה שום קשר לכאורה להגדרת התורה בעצמה?
- ב. בהמשך תורה מובא שהמצה היא לחם שהוציאו ממצרים, מחלוקת שיצאה ממצרים, וכאן מובא ש'אותנו הוציא משם', האם יש קשר שגם היציאה של הלחם היא ממש קשורה ליציאה שלנו בעצמנו?

כי חיים הם למוציאיהם, למוציאיהם בפה

כתיב במשלי פרק ד:

(כ) **בְּנֵי לִדְבָרִי הִקְשִׁיבָה לְאָמְרֵי הַטָּ אֶזְנֶךָ**: (כא) **אֵל יִלְיֹזוּ מֵעֵינֶיךָ שְׁמֵרִם בְּתוֹךְ לִבְכָּךְ**:
 (כב) **כִּי חַיִּים הֵם לְמוֹצֵאֵיהֶם וְלִכְל בְּשָׂרוֹ מֵרַפָּא**: (כג) **כֹּפֵל מִשְׁמֵר נֶצֶר לִבְכָּךְ כִּי מִמֶּנּוּ תוֹצְאוֹת חַיִּים**:

ופירש המצודת דוד:

למוציאיהם - המוצא חכמות התורה, המה לו לחיים, ומרפא לכל בשרו:

ודרשו חז"ל בערובין (נג, ב) על פסוק זה:

ברוריה אשכחתי לה הוא תלמידא דהוה קא גרים בלחשה, במשה ביה, אמרה ליה: לא כך כתוב ערוכה בכל ושמרה, אם ערוכה ברמ"ח אברים שלך משתמרת, ואם לאו אינה משתמרת.

תנא: תלמיד אחד היה לרבי אליעזר שהיה **שונה** בלחש, לאחר שלש שנים **שכח** תלמודו. תנא: תלמיד אחד היה לו לרבי אליעזר שנתחייב בשריפה למקום. אמרו: הניחו לו, **אדם גדול שימש**. אמר ליה שמואל לרב יהודה: שינא, פתח **פומיך** קרי, פתח פומיך תני, כי היכי דתתקיים בך **ותוריך חיי**. שנאמר כי חיים הם למוציאיהם ולכל בשרו מרפא, אל תקרי למוציאיהם אלא למוציאיהם בפה וכו'. אמר רב אמי: מאי דכתיב כי נעים כי תשמרם בכטנגד יכנו יחדו על שפתיך, אימתי דברי תורה נעימים - בזמן שתשמרם בכטנגד, ואימתי תשמרם בכטנגד - בזמן שיכנו יחדו על שפתיך. רבי זירא אמר מהכא: שמחה לאיש במענה פיו ודבר בעתו מה טוב, אימתי שמחה לאיש - בזמן שמענה בפיו וכו'. רבי יצחק אמר מהכא: כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך **ובלבבך** לעשותו. אימתי קרוב אליך - בזמן שבפיך ובלבבך לעשותו. רבא אמר מהכא: תאות לבו נתתה לו וארשת שפתיו כל מנעת סלה, אימתי תאות לבו נתתה לו - בזמן שארשת שפתיו כל מנעת סלה.

ופירש רש"י:

במשה ביה - בעטה בו. תוריך חיי - שתאריך ימים. שתשמרם בכטנגד - שהן שמורים בידך, שאין **משתכחין** ממך. יבנו יחד - שאתה סודרן ומוציאן **בפה**,

ולא בנימגום ובלחישה. שארשת - ספירת שפתיו בל תמנע סלה, כשנתת בו דעת להוציא בשפתיו.

ועוד פירש המהרש"א:

ערובה בכל. דהיינו בכל רמ"ח אברים, שהדיבור בקול רם, מביא הרגשה ותנועה לכל האברים:

שריפה למקום כו'. נראה דשייך אדלעיל, שתלמיד אחד שכח תלמודו ונתחייב עי"ז שריפה למקום, כמו ששנינו **השובח** דבר אחד מתלמודו מתחייב בנפשו וכו', ואמרו הכא שהניחו לו שאדם גדול שמש, וע"ז אמרו גדולה שימושה יותר מלמודה, שהלימוד עשוי להשתכח:

אימתי שמחה לאיש בזמן כו'. לשון רש"י בספר משלי, בעלי גרסא אם מוצאים בפיהם מענה, אז תתקיים בם, וישמחו כו' ע"ש:

אימתי קרוב כו' בזמן שבפיך ובלבבך וכו'. ר"ל בזמן שערוכה בפיך הרי הדבר קרוב אליך להיות שמור בלבבך לעשותו, ואם לאו הרי **תשכח** מלבבך ולא תבא לידי עשיה:

נקודות לעיון:

א. מדברי הגמרא מבואר שהדיבור בקול של דברי התורה מביא שמחה בלב, ויש להבונן כיצד זה קשור לתיקון העצבות רוח המובא בהמשך המאמר, שמשם כל החולי והמיתה ח"ו?

ב. כמון כן יש לקשר את השתמרות התורה על ידי האמירה בפה לכל עניין הנשים המובא לקמן שהוא עניין שכחה, ואולי אפשר לקשר את זה לכך שדווקא אישה בעטה בו.

החכמה תחיה את בעליה

כדכתיב בקהלת פרק ז:

(ט) אַל תִּבְהַל בְּרוֹתְךָ לְכַעֵס כִּי כַעַס בְּחִיק כְּסִילִים יָנוּחַ: (י) אַל תֹּאמֶר מָה הִיָּה שְׁהֵימִים הָרֵאשׁוֹנִים הִיוּ טוֹבִים מֵאַלֶּה כִּי לֹא מִחֲכָמָה שְׁאַלְתָּ עַל זֶה: (יא) טוֹבָה חֲכָמָה עִם נַחֲלָה וְיִתֵּר לְרֵאֵי הַשָּׁמַשׁ: (יב) כִּי בְצַל הַחֲכָמָה בְּצַל הַכֶּסֶף וְיִתְרוֹן דַּעַת הַחֲכָמָה תִּחְיֶה בְעַלְיָה: (יג) רְאֵה אֶת מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים כִּי מִי יוֹכַל לְתַקֵּן אֶת אֲשֶׁר עָוְתוּ: (יד) כִּי־טוֹבָה הִיָּה כְּטוֹב וּכְיוֹם רָעָה רְאֵה גַם אֶת זֶה לְעֵמֶת זֶה עֲשֵׂה הָאֱלֹהִים עַל דְּבַרְתָּ שְׁלֹא יִמְצָא הָאָדָם אַחֲרָיו מְאוֹמָה: (טו) אֶת הַכֹּל רְאִיתִי בְיָמַי הַבְּלִי וַיֵּשׁ צַדִּיק אַבְדַּ בְּצַדְקוֹ וַיֵּשׁ רָשָׁע מֵאֲרִיד בְּרַעְתּוֹ:

ופירש רש"י:

אל תבהל - אל תמהר: אל תאמר מה היה שהימים וגו' - אל תתמה על הטובה שהיתה באה על הצדיקים הראשונים, כדור המדבר, ודורו של יהושע, ודורו של דוד: כי לא מחכמה שאלת - שהכל לפי זכות הדורות: טובה חכמה וגו' - חכמתם עמדה להם עם נחלת זכות אבותם, כי טובה היא החכמה: ויותר לרואי השמש - יתרון היא החכמה לכל הבריות: כי בצל החכמה בצל הכסף - כל מי שישנו בצל החכמה ישנו בצל הכסף, שהחכמה גורמת לעושר שיבא: ויתרון דעת החכמה תחיה בעליה - ועוד החכמה יתירה על הכסף, שהחכמה תחיה בעליה: ראה את מעשה האלהים - היאך הוא מתוקן הכל לפי הפעולה של אדם, גן עדן לצדיקים וגיהנם לרשעים, ראה לך באיזה תדבק: כי מי יוכל לתקן - לאחר מיתה את הדבר אשר עותו בחייו: כיום טובה היה כטוב - כיום שיש בידך לעשות טובה היה בעושי הטובה: וכיום רעה ראה - כשתבוא הרעה על הרשעים אתה תהיה מן הרואים, שנאמר (ישעיה ס) ויצאו וראו בפגרי האנשים וגו', ולא תהיה מן הנראים והיו דראון לכל בשר: גם את זה לעמת זה - הטובה ושכר פעולתה לעמת הרעה ושכר פעולתה: אשר לא ימצא האדם אחריו מאומה - להרהר אחריו של הקב"ה:

ועוד פירש הרשב"ם:

יתרון דעת החכמה תחיה בעליה - יתרון של דעת הוא שהחכמה נותנת חיים לבעליה, שעל ידי חכמתו הוא מתנהג ומתפרנס בעולם, ומצילתו ממעשים רעים.

וכתב האלשיך:

יתרון דעת החכמה תחיה בעליה - כרבה ואביי שעל שעסקו בידיעתה חיו אחר בא
עת מיתתן.

ומובא בע"ח שער לח פרק ז עה"פ 'ימותו ולא בחכמה':

כי סיבת המיתה הוא לסיבת חסרון החכמה שהם המוחין, כי החכמה תחיה את
בעליה, ובהסתלקותה המיתה מצויה, שהוא היפך ותמורת החיים.

ואיתא בזהר (פנחס רלט): שהכוונה לחכמת התורה:

זכאה חולקיהון דאינון דמשתדלין באורייתא יממא ולילי, וידעי ארחוי, ואינון אכלי
בכל יומא **מוזנא** עילאה, כמה דאת אמר 'החכמה תחיה בעליה', דהא אורייתא
דלעילא מאתר דא איתון, והא איתמר עלייהו, (ישעיה סה) 'הנה **עבדי** יאכלו'.

מתוק מדבש:

אשרי חלקם של אלו שעוסקים בתורה יומם ולילה, ויודעים דרכיה, והם אוכלים
בכל יום מזון עליון, כמו שנאמר החכמה תחיה בעליה, שהרי התורה של מעלה היא
ניזונית ממקום החכמה, והרי נאמר עליהם הנה עבדי יאכלו.

נקודות לעיון:

- א. רבינו מבאר שע"י התורה זוכה לדעת, והדעת היא החיים. וע"פ כלל י"א יש להבין, שלכאורה משמעות הפסוק שע"י הדעת והחכמה זוכה לחיים, ולא שהם דבר אחד?
- ב. ראה להלן באות ו' שהביא רבינו פסוק ט' מפרק זה.
- ג. מבואר מדברי רבינו שע"י חכמת התורה זוכה לדעת, ויש להבין מהו ענין הדעת והחכמה שמעל לחכמת התורה?
- ד. הנה כל הפסוקים שסביב דנים על השאלה של צדיק ורע לו, ועל הנהגת ה' הנסתרת, ויש להבין כיצד החכמה והדעת הזאת היא מענה לשאלה זו?

ואנכי הסתר אסתיר

כתיב בדברים פרק לא:

(טז) וַיֹּאמֶר ה' אֵל מֹשֶׁה הִנֵּךְ **שִׁכְב** עִם אֲבֹתֶיךָ וְקָם הָעָם הַזֶּה וְזָנְהוּ אַחֲרַי **אֱלֹהֵי נֹכַח הָאָרֶץ** אֲשֶׁר הוּא בָּא שָׁמָּה בְּקִרְבּוֹ **וְעִנִּיבֵנִי** וְהִפְרָ אֶת בְּרִיתִי אֲשֶׁר כְּרַתִּי אִתּוֹ: (יז) וְחָרְהוּ אִפִּי בּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא וְעֹזְבֹתַיִם **וְהִסְתַּרְתִּי** פְּנֵי מַהֵם וְהָיָה לֶאֱכֹל וּמִצְאָהוּ **רַעוֹת רַבּוֹת** וְצָרוֹת וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא הֲלֹא עַל כִּי **אֵין אֱלֹהֵי בְּקִרְבִּי** מִצְאֹנֵי הָרַעוֹת הָאֵלֶּה: (יח) וְאֲנֹכִי הִסְתַּר אֶסְתִּיר פְּנֵי בַּיּוֹם הַהוּא עַל כָּל הָרַעָה אֲשֶׁר עָשָׂה כִּי פָנָה אֵל אֱלֹהִים אֲחֵרִים: (יט) וְעַתָּה פְתַחוּ לְכֶם אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת וְלִמְדָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שִׁימָה **בְּפִיהֶם** לְמַעַן תִּתְּיָה לִי הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְעַד בְּבָנֵי יִשְׂרָאֵל: (כ) כִּי אֲבִיאֲנֹו אֵל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם וְזֵבַת חֶלֶב וְדָבַשׁ וְאָכַל וְשָׁבַע וְדִשֵּׁן וּפָנָה אֵל אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְעַבְדוֹם וּנְאֻצוֹנֵי וְהִפְרָ אֶת בְּרִיתִי: (כא) וְהָיָה כִּי תִמְצָאֵן אֹתוֹ רַעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת וְעַתָּה הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְפָנָי לְעַד כִּי **לֹא תִשְׁכַּח** מִפִּי זִרְעוֹ כִּי יִדְעַתִּי אֶת יְצִרְוֹ אֲשֶׁר הוּא עָשָׂה בַּיּוֹם בְּטָרָם אֲבִיאֲנֹו אֵל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי:

ופירש רש"י:

נכר הארץ - גויי הארץ: והסתרתני פני - כמו שאיני רואה בצרתם: ונאצוני - והכעיסוני, וכן כל נאוף לשון **כעס**: וענתה השירה הזאת לפני לעד - **שהתרתני** בו בתוכה על כל המוצאות אותן: כי לא תשכח מפי זרעו - הרי זו הבטחה לישראל, שאין תורה משתכחת מזרעם לגמרי:

ועוד פירש הרמב"ן:

ואנכי הסתר אסתיר פני - פעם אחרת, כי בעבור שהרהרו ישראל בלבם כי חטאו לאלהים ועל כן אין אלהיהם בקרבם מצאום הרעות האלה, היה ראוי לרוב חסדי השם שיעזרם ויצילם שכבר כפרו בע"ז, וכענין שאמר (ירמיה ב, לה) הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי. ולכך אמר, כי על כל הרעה הגדולה שעשו לבטוח בע"ז יסתיר עוד פנים מהם, לא כמסתר פנים הראשון שהסתיר פני רחמיו ומצאום רעות רבות וצרות, רק שיהיו בהסתיר פני הגאולה, ויעמדו בהבטחת פני רחמיו (ויקרא כו, מד) ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים וגו' עד שיוסיפו על החרטה הנזכרת וידווי גמור ותשובה שלימה, כמו שנוכר למעלה (ל, ב) ושבת עד ה' אלהיך:

ואיתא בירושלמי (סנהדרין פ"י ה"ב):

'וחיכיתי לה' המסתיר פניו מבית יעקב וקווייתי לו' (ישעיה ת, יז). אין לך שעה קשה בעולם מאותה שעה שאמר לו הקב"ה למשה ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא. מאותה השעה 'וקווייתי לו', שאמר לו בסיני 'כי לא תשכח מפי זרעו'.

נקודות לעיון:

א. ולכאורה יש להבין מדוע אחרי שכבר עמדו על כך שההסתרה היא מחמת ש'אין אלוקי בקרבי' ובוזה כבר הכירו דרכם הרעה, מדוע יסתיר פניהם יותר? וביותר לפי מה שפירש רבינו שההסתרה השניה היא שאין יודעים כלל שה' נסתר מהם (ועיין היטב ברמב"ן)?

ב. יש להבין מדוע דווקא ההגעה לארץ ישראל שהיא מקום הקדושה, גורם לשכחה וריחוק יותר מאשר אותו הזמן שהיו ישראל במדבר בדרך לארץ ישראל?

עבר ושנה נעשה לו כהיתר

איתא בגמ' יומא (פו, ב):

תנו רבנן: עבירות שהתודה עליהן יום הכפורים זה, לא יתודה עליהן יום הכפורים אחר, ואם שנה בהן, צריך להתודות יום הכפורים אחר, ואם לא שנה בהן וחזר והתודה עליהן, עליו הכתוב אומר ככלב שב על קיאו **בסיל** שונה באולתו. רבי אליעזר בן יעקב אומר: כל שכן שהוא משובח, שנאמר כי פשעי אני אדע וחטאתי נגדי תמיד. אלא מה אני מקיים ככלב שב על קאו וגו', כדרך הונא, דאמר רב הונא: כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה הותרה לו. הותרה לו סלקא דעתך? אלא אימא: נעשית לו כהיתר. וצריך לפרוט את החטא, שנאמר אנא חטא העם הזה חטאה גדלה ויעשו להם אלהי זהב דברי רבי יהודה בן בבא. רבי עקיבא אומר: אשרי נשוי פשע כסוי חטאה. אלא מהו שאמר משה ויעשו להם אלהי זהב - כדרבי ינאי. דאמר רבי ינאי: אמר משה לפני הקב"ה: רבוש"ע, **כסף** וזהב **שהרבית** להם לישראל עד שאמרו די - גרם להם שיעשו אלהי זהב.

ופירש רש"י:

וחטאתי נגדי תמיד - איני סבור שכפרת לי, והרי הוא תמיד כאילו הוא נגדי עומד. וצריך לפרט את החטא - כשהוא מתודה אומר: חטא פלוני חטאתי. בדר' ינאי - לא הזכיר העון אלא למעטו, ולומר: אתה גרמת להם, משל לאדם שהיה לו בן נאה ומאכילו ומשקהו ותולה לו כים של דינרין בצוארו, והושיבו בפתח זונות, מה יעשה שלא יחטא?

נקודות לעיון:

- א. רבינו מפרש הגמ' שלא כפשוטה, וע"פ כלל י"א יש לדייק מה נלמד ונוסף למאמר מפשט הכתוב, וכיצד זה עולה בקנה אחד מתוך קשרי התורה עם פשט הגמרא?
- ב. יש להבין מה הוא בכלל ענין החטא שחוטאים פעם שניה, במה זה בא לידי ביטוי שרק אז נופל להסתרה (ויש לדקדק בג' הדרגות של הרחוקים שהביא רבינו (בעניין ג' בחינות נשים), מה סדרם, ולמה סידרם רבינו באופן זה)?
- ג. להו"א בגמ', הפירוש הוא שנעשה כהיתר ממש, ויש לקשר לדברי רבינו להלן על הרשע ורע לו שאין הלכה כמותו, אבל אין לגנותו, שהרי ההו"א אין הלכה כמותה, וצ"ע.
- ד. האם יש קשר בין פריטת החטא בפה, למה שמובא על דברי התורה שצריך להוציא בפה, כי חיים הם למוציאיהם בפה?

הוי האומרים לרע טוב ולטוב רע וכו'

כתיב בישעיה פרק ה:

(ב) הוי האמרים לרע טוב ולטוב רע שמים חשך לאור ואור לחשך שמים מר למתוק ומתוק למר: (כא) הוי חכמים בעיניהם ונגד פניהם נבנים: (כב) הוי גבורים לשמות יין ואנשי חיל למסד שכר: (כג) מצדיקי רשע עקב שחד וצדקת צדיקים יסירו ממנו:

ופירש רש"י:

הוי - אמר ישעיה על הרשעים, הוי לשון צעקת אנחה על פורענות העתידה לבא: האומרים לרע טוב - מקלסין לעכו"ם, ורע בעיניהם לעבוד הקב"ה שהוא טוב: שמים חשך לאור - דבר שהוא עתיד להביא עליהם, חשך, אומרים שיאיר להם: שמים מר למתוק - עון שהוא עתיד להביא עליהם פורענות מר, אומרים שימתיק להם: ומתוק למר - עבודת הקב"ה המתוקה, אומרים מרה היא: למסוך שכר - למזוג שכר תיקון המשקה קרוי מסך: וצדקת צדיקים - שהן ראויין לזכות בבית דין יסירו ממנו, ומחייבין אותו בדין, וגוזלין ממנו:

נקודות לעיון:

א. מבואר בפסוק שלוש בחינות של הפיכת רע לטוב, ויש לעיין אם שייך לג' הדרגות שהביא רבינו?

אורייתא מכרזת קמייהו עד מתי פתיים תאהבו פתי בראש הומיות תקרא וכו' עד מתי פתיים תאהבו וכו'

כתיב במשלי פרק א:

(כ) **חֲכָמוֹת** בַּחוּץ תִּרְנָה בְּרַחוּבוֹת תִּתֵּן קוֹלָהּ: (כא) **בְּרֵאשׁ הַמְּיוֹת תִּקְרָא** בְּפִתְחֵי שְׁעָרִים בְּעִיר אֲמַרְיָהּ **תֹּאמֶר**: (כב) **עַד מְתֵי פִתְיִם תִּיאָהְבוּ פִתֵּי וְלִצִּים לְצוֹן חֲמָדוֹ לָהֶם וּבְסִילִים יִשְׁנָאוּ דָעַת**: (כג) **תִּשׁוּבוּ לְתוֹכְחָתִי הִנֵּה אֲפִיעָה לָכֶם רוּחִי אֲוִדְיעָה דְכָרִי אֲתָכֶם**: (כד) **יַעַן קָרָאתִי וְתִמְאַנּוּ נְטִיתִי יָדִי וְאִין מְקַשִּׁיב**:

ופירש רש"י:

חכמות בחוץ תרונה - הרי חכמותיה של תורה בחוצותיה תזעקנה להזהירכם לסור עליהם, ומה הן חוצותיה בתי מדרשות: ברחובות - במקום שמרחיבין אותה, כך דרש רבי תנחומא (ועי' באלשיך שהכוונה על סתרי התורה שמרחיבים את פשמי התורה): **בראש הומיות תקרא** - במקום שהיא נשמעת ונכרות שם היא קוראת, ואומרת ענין שלמטה, עד מתי פתאים וגו': **בפתחי שערים** - הם מקום ישיבת **הזקנים**: פתיים - המתפתים על ידי מסיתים ומינים: **תאהבו פתי** - הסתה שם דבר לפתיות: נטיתי ידי - לרמוז להם לסור אלי, כאדם המרמוז לחבירו בידו, ונוטה ידו אליו לסור אליו:

ואיתא בזוהר (צו לה:): שהתורה מכריזה זאת לאחר שמתרחקים ממנה וחוזרים ומתקרבים:

ר' יצחק אמר מפני מה ב' פתיחא וסתימא אלא בשעתא דבר נש אתי לאתחברא באורייתא הרי היא פתיחא לקבלא ליה ולאשתתפא בהדיה, ובשעתא דבר נש סתים עינני מנה ויהך לארחא אחרא הרי היא סתימא מסטרא אחרא כמה דאת אמר אם יום תעזבני יומים אעזבך ולא ישכח פתחא עד דיתוב לאתחבר בה באורייתא אנפין באנפין ולא **יתנשי** מנה, ועל דא אורייתא פתחא קמי בני נשא ואכרזא וקרי להון (משלי ח) אליכם אישים אקרא וגו' וכתיב (שם א) בראש הומיות תקרא בפתחי שערים בעיר אמריה תאמר.

מתוק מדבש:

ר' יצחק אמר, מפני מה אות ב' פתוחה מצד אחד וסתומה מצד אחר, אלא בשעה שהאדם בא להתחבר בתורה, הרי היא פתוחה לקבל אותו ולהשתתף עמו (כי הבא לטהר מסייעין אותו ומכניסין אותו בחדרי התורה), ובשעה שאדם סותם עיניו ממנה (ויסיר פני מחשבתו מהתורה), וילך לאחור (כלומר למקום הסטרא אחרא), הרי היא סתומה ממנו מצד אחר (כמו אות ב'), כמו שנאמר שהתורה הקדושה אומרת לאדם אם יום תעזבני יומים אעזבך (שהתורה אומרת גם אני אתרחק ממך כפי התרחקותך ממני), ולא ימצא פתח פתוח (להבין ולהשכיל בתורה), עד שישוב להתחבר בתורה פנים בפנים, ולא ימיש עוד ממנה (או אות ב' פתוחה כנגדו לקבלו ולהחכימו בתורה). ועל כן התורה פותחת לפני בני אדם, ומכרזת וקוראת להם, אליכם אישים אקרא וקולי אל בני אדם וגו', ועוד כתוב על התורה בראש הומיות תקרא בפתחי שערים בעיר אמריה תאמר (כאומר, הלא התורה גלויה לכל אדם ומוזיהרה על קיומה).

ועוד איתא בזוהר (אחרי מות נז):

אמר רבי שמעון תוהנא על בני עלמא דהא לית להו עיינין למחזי ולבא לאשגחא ולא ידעין ולא שוויין לבייהו לאסתכלא ברעותא דמאריהון היך ניימין ולא מתערי משנתייהו עד לא ייתי ההוא יומא דחפי עלייהו חשוכא וקבלא ויתבע ההוא מאריה דפקודנא חושבנא מנייהו וכרוזא כל יומא קארי עלייהו ונשמתהון אסהידת בהון כל יומא וליליא אורייתא ראמת קלין לכל עבר מכרזת ואומרת (משלי א) עד מתי פתאים תאהבו פתי, (שם ט) מי פתי יסור הנה, חסר לב אמרה לו לכו **לחמו בלחמי** ושתו ביין מסכתי, **ולית מאן דירכין אודניה** ולית מאן דיתער לביה, ת"ח ומינין דרי בתראי דייתון **דיתנשי** אורייתא מבינייהו, וחכימי לבא יתכנשון לאתרייהו ולא ישתכח מאן דסגיר ופתח, ווי לההוא דרא, ומכאן ולהלאה לא יהא דרא כדרא דא עד דרא דייתי מלכא משיחא, ומנדעא יתער בעלמא דכתיב (ירמיה לא) כי כלם ידעו אותי **למקמנם** ועד גדולם.

מתוק מדבש:

אמר רבי שמעון, תמה אני על בני העולם, כי אין להם עינים לראות, ואין להם לב להשגיח, ואפילו רצון לדעת אין להם, ואינם נותנים אל לבם להסתכל ולהתבונן מה הוא רצון קונם, איך הם ישנים ואינם מתעוררים משינתם, טרם שלא יבוא יום ההוא שיכסה עליהם חושך ואפלה, והקב"ה שהוא בעל הפקדון שהפקיד את הנפש בידי בני האדם יתבע חשבון מהם. וכרוז מן השמים קורא עליהם כל יום (שוכו בנים שוכבים,

ואף על פי שאין האדם שומע אבל נשמתו שומעת ומעוררת את האדם), ונשמתם מעידה בהם יומם ולילה, וכן התורה מרימה קולה לכל צד, ומכרזת ואומרת עד מתי פתאים תאהבו פתי, ועוד מכרזת התורה מי פתי יסור הנה, חסר לב אמרה לו לכו לחמו בלחמי ושתו ביינ מסכתי (אם אין לכם משל עצמכם, בואו הנה ואכלו בלחמי ושתו היין אשר מונתי אני, והוא ענין מליצה לומר הלא חכמת התורה היא נחמדת מאירת עינים וחוננת דעת לההוגים בה, וכאילו מכרזת ואומרת, כל הרוצה ללמוד יבא וילמוד, ואם צפון לבו משכל אני אשכילו דעה). אבל אין מי שיטה אזנו, ואין מי שיעורר את לבו לשים לב להתעוררות שמעוררים אותו מלמעלה. בא וראה עתידים דורות האחרונים שיבואו, שישתכח התורה מביניהם, וחכמי הלב יתאספו למקום מנוחתם (כלומר יסתלקו מן העולם), ולא יהיה מי שיסגור ויתרץ את הקושיות, אוי לאותו הדור. ומכאן ולהלאה לא יהיה כדורו של רבי שמעון, עד הדור שיבא בו מלך המשיח, שאז תתעורר הדעת בעולם שכתוב כי כלם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם.

נקודות לעיון:

- א. רבינו הביא הפסוק בשביל ללמד שהתורה מוכיחה את האדם, אך למה הביא את תחילת הפסוק שהתורה 'קוראת'?
- ב. מבואר בפסוק ג' סוגי אנשים שמרוחקים מהתורה, פתיים, ליצים, כסילים. האם הם שייכים לג' הדרגות של ההסתרה (וראה באלשיך שם בביאור ג' הסוגים ודו"ק)?
- ג. רבינו מבאר שבאמת התורה מכרזת תמיד, רק שבשעת ההסתרה הגדולה א"א לשמוע קולה. ולכאורה קשה, אם כן למה היא מכרזת בשעה שממילא אין שומעים אותה?

פיה פתחה בחכמה

כתיב במשלי פרק לא:

(כו) **פִּיהָ פִּתְחָה בְּחָכְמָה וְתוֹרַת חֶסֶד עַל לְשׁוֹנָהּ**: (כו) צוֹפִיָּה הִלִּיכֹת בֵּיתָהּ וְלֶחֶם עֲצָלוֹת לֹא תֹאכַל: (כח) קָמוּ בְנֵיהָ וַיֵּאֱשָׁרוּהָ בְּעֵלָהּ וַיְהַלְלֶהָ: (כט) רַבּוֹת בְּנוֹת עָשׂוּ חֵיל וְאֵת עֲלִית עַל בְּלָנָהּ: (ל) שֶׁקֶר הַחֵן וְהַכֵּל הִיפִי אִשָּׁה וַיֵּרָאֵת ה' הִיא תִתְהַלֵּל: (לא) תִּנּוּ לָהּ מִפְּרֵי יָדֶיהָ וַיְהִלְלוּהָ בְּשִׁעְרִים מְעֻשִׂיָּהּ:

ופירש רש"י:

אשת חיל - לפי המשל על התורה ולומדיה הפרשה מתבארת: צופיה הליכות ביתה - התורה מלמדתם דרך הטוב לפרוש מעבירה: קמו בניה - התלמידים: בעלה - הקב"ה: שקר החן - שב על כל הע"ג, והבל גדולתן ויופין: תנו לה - לעתיד לבא: מפרי ידיה - תפארת וגדולה עוז פאר וממשלה:

ועוד פירש המלבי"ם:

פיה פתחה בחכמה - מה שהיתה הולכת לפי חקי החכמה בדברים שבין טוב ורע. ותורת חסד על לשונה - שהפה רומז על החכמה והלשון על הבינה, ע"י לשונה בדרכי הבינה נגלו לה תעלומות רבות בסתרי התורה, וזה נקרא תורת חסד, שהחסד כולל כל מה שיוצא מדרך הפשוט בשפע רב, כמו המרכה בדרכי החסידות יותר משורת הדין במעשים, והמפליג בתבונה בתעלומות סתרי התורה בעיון שזה נקרא תורת חסד:

נקודות לעיון:

- א. לפי קשרי התורה יש לעיין מהי 'תורת חסד' שהיא עצמה התוכחה והיא עצמה מתגלה מתוך ההסתרות, ולמה היא מכונה בשם כזה?
- ב. ויש לעיין לפי קשרי התורה, שמכיוון שהאשת חיל מרמז לתורה, יש להבין מי הם הבנות האחרות שעליהם נאמר "רבות בנות עשו חיל"?

ובכל יום ויום מרדכי מתהלך לפני חצר בית הנשים וכו'

כתיב במגילת אסתר פרק ב:

(ח) ויהי בהשמע דבר המלך ודרתו ובהקבץ נערות רבות אל שושן הבירה אל יד הגי ותלקח אסתר אל בית המלך אל יד הגי שמר הנשים: (ט) ותיטב הנערה בעיניו ותשא חסד לפניו ויבהל את תמרוקיה ואת מנותה לתת לה ואת שבע הנערות הראיות לתת לה מבית המלך וישנה ואת נערותיה למוזב בית הנשים: (י) לא הגידה אסתר את עמה ואת מולדתה כי מרדכי צוה עליה אשר לא תגיד: (יא) ובכל יום ויום מרדכי מתהלך לפני חצר בית הנשים לדעת את שלום אסתר ומה יעשה בה: (יב) ובהגיע תר נערה ונערה לבוא אל המלך אחשוורוש מקץ היות לה כדת הנשים שנים עשר חדש כי בן ימלאו ימי מרוקיהן ששה חדשים בשמן המור וששה חדשים בבשמים ובתמרוקי הנשים: (יג) ובה הנערה באה אל המלך את כל אשר תאמר ונתן לה לבוא עמה מבית הנשים עד בית המלך:

ופירש רש"י:

ויבהל את תמרוקיה - זריז וממהר בשלה משל כולן: הראיות לתת לה - לשירתה, וכן עושין לכולן: וישנה - שינה אותה: אשר לא תגיד - כדי שיאמרו שהיא ממשפחה בזויה וישלחוה, שאם ידעו שהיא ממשפחת שאול המלך היו מחזיקים בה: ומה יעשה בה - זה אחד משני צדיקים שניתן להם רמוז ישועה, דוד ומרדכי, דוד שנאמר (שמואל א יז) גם את הארי גם הדוב הכה עבדך, אמר לא בא לידי דבר זה אלא לסמוך עליו להלחם עם זה (עם גלית), וכן מרדכי אמר לא אירע לצדקת זו שתלקח למשכב ערל אלא שעתידה לקום להושיע לישראל, לפיכך היה מחזר לדעת מה יהא בסופה: תור - זמן: כל אשר תאמר - כל שחוק ומיני זמר:

נקודות לעיון:

- א. רבינו לא ביאר את המילים בפסוק 'מתהלך', 'לפני', 'שלום'. ויש להבין ע"פ קשרי המאמר, האיך יבוארו מילים אלו?

- ב. רבינו מפרש הפסוק שלא כפשוטו, וע"פ כלל י"א יש לדייק מה נלמד ונוסף למאמר מפשט הכתוב וכיצד הפשט עולה יחד עם הדרש מתוך קשרי המאמר?
- ג. האם יש קשר בין השלום שהוא הדעת המובא כאן, לשלום של המחלוקת המובא בהמשך המאמר.

שנשו וקפצו ממקומו של עולם

לשון זו מצינו בדברי רש"י (בראשית לב, לג) לגבי איסור גיד הנשה, עה"פ 'על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה אשר על כף היד':

גיד הנשה - למה נקרא שמו גיד הנשה, לפי שנשה ממקומו ועלה, והוא לשון קפיצה, וכן (ירמיה נא, ל) **נשתה גבורתם**, וכן (לקמן מא, נא) **כי נשני אלהים את כל עמלי:**

ומקור דברי רש"י בגמ' בחולין (צא.):

אמר רבי יהושע בן לוי: למה נקרא שמו גיד הנשה, שנשה ממקומו ועלה, וכן הוא אומר: **נשתה גבורתם היו לנשים**.

נקודות לעיון:

- א. רבינו מנה ג' דרגות, ויש להבין לאיזה דרגה מכנה הסתרה אחת, ואיזה דרגה מכנה הסתרה שבתוך הסתרה?
- ב. יש להקשות שבתחילה רבינו מנה רק שתי מדרגות התרחקות, ובמפורש כתב שיש שתי הסתרות, אחת היא הסתרה והשניה היא הסתרה שבתוך הסתרה. ואילו כאן מונה ג' מיני התרחקות?

כי נשני אלקים וכו'

כתיב בבראשית פרק מא:

(ג) וַיִּוְסַף יֶלֶד שְׁנֵי בָנִים בְּמִרְם תְּבוּא שְׁנַת הָרָעַב אֲשֶׁר יָלְדָה לוֹ אִסְנַת בַּת פּוֹטִי פֶרַע בֶּהֶן אֹזֶן: (נא) **וַיִּקְרָא יוֹסֵף אֶת שְׁם הַבְּכוֹר מְנַשֶּׁה כִּי נִשְׁנֵי אֱלֹהִים אֶת כָּל עַמְלֵי וְאֶת כָּל בֵּית אָבִי: (גב) וְאֶת שְׁם הַשְּׁנִי קָרָא אֶפְרַיִם כִּי הִפְרִנִי אֱלֹהִים בְּאֶרֶץ עֲנִי:**

ופירש המלבי"ם:

ויקרא יוסף. מספר צדקת יוסף, שמן **קריאת שמות** בניו מבואר שעשה סימנים לעצמו שלא ישכח ימי עניו בעת הטובה, וזה דרך השלמים שממעם זה נצטוינו לאכול **מצות** ומרורים בליל שמורים לזכר הגלות בעת החירות, כי הגלות סבת החירות והרעה תביא את הטובה, וכמ"ש ביום טובה היה בטוב וביום רעה ראה, ע"כ קרא שם הבכור מנשה, כדואג על שנשה את עמלו ובית אביו ומצטער ע"ז, ושם השני קרא אפרים, להורות כי הפרהו ה' רק בארץ עניו, שהעוני גרם את גדולתו:

וחז"ל דרשו על השם 'מנשה' של מלך ישראל מנשה, בגמ' בסנהדרין (קב:):

מנשה - שנשה יה. דבר אחר: מנשה - שהנשי את ישראל לאביהם שבשמים.

ופירש המהרש"א:

שהנשי את ישראל כו'. פרש"י מלשון **שכחה**, ויותר נראה לפרש מלשון הסרה והעתק, כמו גיד הנשה **נשתה נבורתם**:

נקודות לעיון:

- א. יש להבין איך יתכן שיוסף שכח מאביו? וכן קשה איך הודה לה' על השכחה, עד כדי שקרא לבנו על שם השכחה?

שנשתה גבורתם

ומצינו לשון זו בנבואת ירמיה (נא, ל) על סופה של מלכות בבל:

חָדְלוּ גְבוּרֵי כָּבֶל לְהִלָּחֵם יֵשְׁבוּ בְּמִצְדוֹת נְשֵׂתָה גְבוּרָתָם הָיוּ לְנָשִׁים הִצִּיתוּ מִשְׁכְּנֹתֶיהָ
נִשְׁבְּרוּ בְּרִיחֶיהָ:

ופירש רש"י:

נשתה - **קפצה**, כמו גיד הנשה (בראשית לב) **שנשה** ממקומו:

ועוד פירש המצודת דוד:

חדלו וכו' - כי בא מורד בלבבם: ישבו במצדות - להתחזק במשגב המבצר: נשתה -
נעתקה וסרה מהם גבורתם, והיו דומים לנשים בדבר תשות ה**כח**: הציטו - האויבים
הציטו משכנותיה ונשברו בריחי שעריה ונפתחו לפני האויב לבוא בהם:

אות ד'

ועברתי בארץ מצרים, אני ולא מלאך, אני
ולא שליח, אני ה' ולא וכו'

כתיב בשמות פרק יב:

(יב) וְעָבַרְתִּי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּלִילָה הַזֶּה וְהִפִּיתִי כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָדָם וְעַד בְּהֵמָה וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים אֲנִי ה' וְגו': (יד) וְהָיָה הַיּוֹם הַזֶּה לָכֶם לְזִכְרוֹן וְחֻגְתֶּם אֹתוֹ חֹג לַה' לְדֹרֹתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם תִּחְגְּגוּהוּ: (טו) שְׁבַעַת יָמִים מִצֹּת תֹּאכְלוּ אֵךְ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תִּשְׁבִּיתוּ שְׂאֵר מִבְּתִיכֶם כִּי כָּל אֹכֵל חֻמֵץ וְנִכְרַתָּה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מִיִּשְׂרָאֵל מִיּוֹם הָרִאשׁוֹן עַד יוֹם הַשְּׁבַעִי:

ופירש רש"י:

ועברתי - כמלך העובר ממקום למקום, ובהעברה אחת וברגע אחד כולן לוקין: כל בכור בארץ מצרים - אף בכורות אחרים והם במצרים, ומניין אף בכורי מצרים שבמקומות אחרים, תלמוד לומר (תהלים קלו, י) למכה מצרים בבכוריהם: מאדם ועד בהמה - מי שהתחיל בעבירה ממנו מתחלת הפורענות: ובכל אלהי מצרים - של עץ נרקבת, ושל מתכת נמסת ונתכת לארץ: אעשה שפטים אני ה' - אני בעצמי ולא על ידי שליח: לזכרון - לדורות: וחגתם אתו - יום שהוא לך לזכרון אתה חוגגו. ועדיין לא שמענו אי זהו יום הזכרון, תלמוד לומר (שמות יג א) זכור את היום הזה אשר יצאתם, למדנו שיום היציאה הוא יום של זכרון: אך ביום הראשון תשביתו שאר - מערב יום טוב, וקריו ראשון לפי שהוא לפני השבעה, ומצינו מוקדם קרוי ראשון, כמו (איוב טו ז) הראשון אדם תולד, הלפני אדם נולדת: הנפש הוא - כשהיא בנפשה וברעתה, פרט לאנוס: מישראל - שומע אני תכרת מישראל ותלך לה לעם אחר, תלמוד לומר במקום אחר (ויקרא כב ג) מלפני, בכל מקום שהוא רשותי:

ומובא בהגדה של פסח:

ויוצאנו ה' ממצרים ביד חזקה, ובזרע נמויה, ובמרא גדל, ובאותות ובמפתים. ויוצאנו ה' ממצרים. לא על ידי מלאך, ולא על ידי שרף, ולא על ידי שליח, אלא

הקב"ה בכבודו ובעצמו. שנאמר, ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה, והפיתי כל בכור בארץ מצרים מאדם ועד בהמה, ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים. אני ה':

ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה אני ולא מלאך; והפיתי כל בכור בארץ מצרים. אני ולא שרף; ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים. אני ולא השליח; אני ה'. אני הוא ולא אחר:

ופירש הרמב"ן:

ועברתי - אני בעצמי, לא על ידי מלאך שלוח מאתו במגפות. והכיתי כל בכור - אני ולא שרף, לומר כי גם המכה תהיה על יד הקב"ה, לא כמלך שיעשה נקמה בשונאיו לפניו על ידי ספקלטורים שלו שהם השרפים שמהם תצא אש שורפת באויביו, כענין אליהו בשרי החמשים. ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים - ולא ע"י השליח השלוח מאתו יתברך לכל המעשים הנעשים בארץ, והוא המלאך הגדול שנקרא בעבור כן **מטמרון**.

נקודות לעיון:

- א. רבינו מבאר שה' בעצמו עבר במצרים, כדי שלא יהיה אחיזה לקליפות. ויש לעיין היכן מצינו בפסוק ענין זה של החשש מאחיזת הקליפות?
- ב. האם יש קשר בין בכורי מצרים - לעמלק שהוא ראשית הגויים?

אות ה'

ראשית גויים עמלק

אחר שראה בלעם שאינו יכול לקלל את ישראל, פתח ואמר את שיהיה עם ישראל באחרית הימים, כדכתיב במדבר פרק כד:

(יח) וְהָיָה אֲדוֹם יְרֵשָׁה וְהָיָה יְרֵשָׁה שְׁעִיר אֵיבֹו וְיִשְׂרָאֵל עֲשֵׂה חֵיל: (יט) וַיֵּרֶד מִיַּעֲקֹב וְהָאֲבִיד שְׂרִיד מְעִיר: (כ) וַיֵּרָא אֶת עַמְלֵק וַיֵּשָׂא מִשְׁלוֹ וַיֹּאמֶר רֵאשִׁית גּוֹיִם עַמְלֵק וְאַחֲרֵיתוֹ עַדֵי אֲבָד: (כא) וַיֵּרָא אֶת הַקִּינִי וַיֵּשָׂא מִשְׁלוֹ וַיֹּאמֶר אֵיתָן מוֹשְׁבֵךְ וְשִׁים בְּסֻלַּע קִנְדָּ:

ופירש רש"י:

והיה ירשה שעיר אויביו - ישראל: וירד מיעקב - ועוד יהיה מושל אחר מיעקב: והאביד שריד מעיר - מעיר החשובה של אדום והיא רומי, ועל מלך המשיח אומר כן, שנאמר בו וירד מים עד ים (תהלים עב, ח) ולא יהיה שריד לבית עשו (עובדיה א, יח): וירא את עמלק - נסתכל בפורענותו של עמלק: ראשית גוים עמלק - הוא קדם את כולם להלחם בישראל, וכך תרגם אונקלוס. ואחריתו ליאבד בידם, שנאמר תמחה את זכר עמלק (דברים כה, יט): וירא את הקיני - היינו משפחת יתרו, לפי שהיה קיני תקוע אצל עמלק, כענין שנאמר ויאמר שאול אל הקיני וגו' (שמואל א' טו, ו) הזכירו אחר עמלק, נסתכל בגדולתן של בני יתרו: איתן מושבך - תמה אני מהיכן זכית לכך, הלא אתה יתרו, עמי היית בעצת הבה נתחכמה לו (שמות א' י), ועתה נתיישבת באיתן ומעוז של ישראל:

ועוד פירש הרמב"ן:

ראשית גוים עמלק - כי בראש העמים יחשב, כי גבורים היו ואנשי חיל למלחמה ולולי כן לא עלה בלבו לבא להלחם בישראל, ולא הוצרך משה לבחור אנשים ולתפלה ולנשיאות בפיו לחולשתו, ובנה מזבח וקרא שמו ה' נסי (שמות יז, טו) כי חשבה לנס גדול. ולכך אמר זה, כי הוא ראשית העמים ואחריתו יאבד יותר מכולם, כמו שאמר

(שם, יד) כי מחה אמה את זכר עמלק מתחת השמים. וכן ראשית שמנים (עמוס ו, ו), המשובח שבהם שהוא נמנה ראשונה, וכן ראשית החרם (ש"א טו, כא), לראש ולקצין (שופטים יא, יא), **בשמים ראש** (שמות ל, כג):

ועוד פירש בדעת זקנים מבעלי התוספות:

וירא את עמלק. ובתיב וירא את הקיני וגו'. שתי אומות הללו נקט ביחד לפי שעמלק היה ראשית לשנאה, וקיני ראשית לאהבה, שעל ידו הועמדו **שרי אלפים ושרי מאות**, ולשניהם מפרש תגמולם, עמלק עדי אובר, וקני איתן מושבך ושם בסלע קנך:

נקודות לעיון:

א. רבינו מבאר שעמלק הוא מלכות דסט"א, אמנם הלשון 'ראשית' מורה שהוא בחכמה דסט"א?

ב. יש לקשר ענין הנקמה בעמלק שהוא ב'אחריתו', לבחינת המלכות דקדושה שענינה ב'סוף דבר', שלבסוף תנצח את המלכות דסט"א, ותוציא ממנה כל מה שבלעה?

מאסף לכל המחנות

כתיב בבמדבר פרק י, במסעות בני ישראל במדבר:

(כב) וְנָסַע דָּגְלַת מַחֲנֵה בְנֵי אֶפְרַיִם לְצַבְאוֹתָם וְעַל צָבָאוֹ אֱלִישָׁמַע בֶּן עֲמִיהוּד: (כג) וְעַל צָבָא מִטֵּה בְנֵי מְנַשֶּׁה גְּמַלְיָאֵל בֶּן פְּדָהצֹר: (כד) וְעַל צָבָא מִטֵּה בְנֵי בְנִימִן אֲכִיזָן בֶּן גְּדֵעוֹנִי: (כה) וְנָסַע דָּגְלַת מַחֲנֵה בְנֵי דָן מְאֶסֶף לְכָל הַמַּחֲנֵת לְצַבְאוֹתָם וְעַל צָבָאוֹ אֲחִיעֶזֶר בֶּן עֲמִישַׁדַּי:

ופירש רש"י:

מאסף לכל המחנות - תלמוד ירושלמי לפי שהיה שבטו של דן מרובה באוכלוסין היה נוסע באחרונה, וכל מי שהיה **מאסף** דבר היה מחזירו לו. אתיא כמאן דאמר כתיבה היו מהלכין (דהיינו שהיה בצד צפון, וכיון שהיה מרובה באוכלוסין, לכן היו מתפורים לצד מערב, ולכן היה מאסף), ומפיק לה מן (במדבר ב, יז) כאשר יחנו בן יסעו. ואית דאמרי כקורה היו מהלכין ומפיק לה מן מאסף לכל המחנות:

ועוד פירש בדעת זקנים מבעלי התוספות:

מאסף לכל המחנות. לפי שהיה אחרון, וכל מי שהיה מתאחר (דהיינו כל אדם מבני שאר הדגלים) בשביל שום דבר, היה מתעכב עמהן, לכך נקרא מאסף (מלשון ואין מאסף אותי הביתה):

נקודות לעיון:

- א. יש להבין מה השייכות בין ענין 'סוף דבר' לבין 'מאסף', כי סוף הכוונה לגמר וסיום, ומאסף הכוונה שהוא אוסף את הכל למקום וקיבוץ אחד, או שהכל נאספים אליו?
- ב. מה הקשר בין נשיאי השבטים המוזכרים כאן, לכל עניין השרים המוזכרים בתחילת התורה?

סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא

כתיב בקהלת פרק יב:

(ח) הַבֵּל הַבָּלִים אָמַר הַקּוֹהֶלֶת הַכֹּל הַבֵּל: (ט) וַיִּתֵּר שְׁהִיָּה קִהְלֵת חֲכָם עוֹד לְמוֹד דַּעַת אֶת הַעָם וְאִזֵּן וְחִקֵּר תִּקְוֵן מִשְׁלִים הִרְבָּה: (י) בִּקֵּשׁ קִהְלֵת לְמִצְאָה דְבָרֵי חֲפִיץ וּכְתוּב יִשָּׁר דְבָרֵי אֱמֶת: (יא) דְבָרֵי חֲכָמִים כְּדַרְבְּנוֹת וּכְמִשְׁמְרוֹת נְטוּעִים בְּעֵלְי אֲסֻפּוֹת נִתְּנוּ מִרְעָה אַחֵד: (יב) וַיִּתֵּר מִהֶמָּה בְּנֵי הַזֹּהֵר עֲשׂוֹת סְפָרִים הִרְבָּה אֵינן קִיץ וְלִהְגֵּן הִרְבָּה יִגְעֵת בְּשָׂר: (יג) סוּף דְבַר הַבֵּל נִשְׁמָע אֶת הָאֱלֹהִים יִרְאָה וְאֶת מִצְוֹתָיו שָׁמֹר כִּי זֶה כָּל הָאָדָם: (יד) כִּי אֶת כָּל מַעֲשֵׂהוּ, הָאֱלֹהִים יִבְאֵהוּ בְּמִשְׁפָּט עַל כָּל נַעֲלָם אִם מִזֵּב וְאִם רָע:

ופירש רש"י:

הבל הבלים - אני רואה בעולם: אמר הקהלת - מי שבו קבוצת החכמה: הבל הבלים - כל מה שנברא בששת ימי בראשית: ויותר שהיה קהלת חכם - ויותר ממה שנכתב בספר זה, היה קהלת חכם: ואזן - עשה אזנים לתורה כקופה זו שאין לה אזנים לאחוז בה, ובא ועשה לה אזנים, שתיקן עירובין לסייג שמירת שבת, ותיקן נמיילת ידים סייג לטהרה, וגזר על השניות סייג לעריות: בקש קהלת - נתן לבו וחזר על הדבר ומצאו: דברי חפץ - הלכה למשה מסיני: וכתוב יושר - זה תורה שבכתב והנביאים: דברי חכמים - שעשו סייג לתורה בגזירות להרחיק את האדם מן העבירה, כגון אכילת קדשים עד השחר והם אמרו עד חצות, וקריאת שמע דערבית כמו כן: כדרבנות - מה דרבן זה מכוון את הפרה לתלמיה, כך דבריהם מכוונים את האדם לדרכי חיים: וכמשמרות נטועים - מה מסמר זה קבוע, אף דבריהם קבועים, ומה נטיעה פרה ורבה, אף דבריהם פרים ורבים למצוא בהם טעם: בעלי אסופות - מסמרים שיש להם גולגולת אסופה וגסה: נתנו מרועה אחד - כל דבריהם דברי אלהים חיים, הוא אמרו, ורועה אחד נתנו, משה מפי הנבורה: ויותר מהמה בני הזוהר - ויותר מיושר דברי אמת, דברים הכתובים בספרים הנזכרים למעלה: בני הזוהר - לשמור דברי חכמים, ואם תאמר אם יש בהם צורך למה לא נכתבו: עשות ספרים הרבה אין קץ - אם באנו לכתוב לא הספקנו: ולהג הרבה יגיעת בשר - ואם לתת לב לגירסא חבילות יותר ממה שאין הלב משיג, יגיעה היא לבריות שאין להשיג, ואל יאמר הואיל ולא אוכל לגמור המלאכה למה אתחיל, אך - סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא - מה שתוכל עשה ולבך לשמים: ואת מצותיו שמור כי זה כל

האדם - כי לדבר הזה נברא כל האדם: כי את כל מעשה - אשר אדם עושה, יביא האלהים במשפט: על כל נעלם - אפילו על השוגג: אם טוב ואם רע - אפילו נכשל במצוה כגון נותן צדקה לעני בפרהסיא:

ואיתא בזוהר (רע"מ פנחס רנו:) בענין ספירת המלכות:

שלימו דשמא דהוי"ה בכל דרגא ודרגא, איהו ה' דהוי"ה י' דאדנ"י איהו ה' מן אלהים איהו ה' מן אהיה י' מן שדי סוף דכל הוי"ה וכנוי, ובג"ד אתמר בה סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור, איהו סוף מעשר ספיראן, ים סוף, שלימו דעלאין ותתאין.

מתוק מדבש:

המלכות היא משלמת את השם הוי"ה בכל מדרגות הספירות, כי היא אות ה' אחרונה של הוי"ה, ואות י' של אדנ"י, ואות ה' של אלהי"ם, ואות ה' השניה של אהי"ה, ואות י' של שד"י, היא הסוף של כל הוי"ה וכנוי (היינו על ידה נשלמים כל השמות והכנויים), ולכך נאמר בה סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור, כי היא הסוף של עשר ספירות דאצילות, לכן היא נקראת ים סוף, שהיא שלימות העליונים והתחתונים.

נקודות לעיון:

- א. יש להבין למה הביא רבינו את המילים 'הכל נשמע', איזה ענין צריכים לשמוע?
- ב. יש לקשר ענין היראה המובא בפסוק זה, להמובא להלן 'ולא ירא אלוקים'.
- ג. למה המלכות נקראת 'סוף', ואילו מלכות עמלק דסט"א נקראת 'ראשית'?
- ד. כל העניין מקושר לתוכחה של תחילת התורה, ומובן שיש קשר בין התוכחה לסוף דבר.

אלמלא מוראה של מלכות

איתא במשנה באבות (ג, ב):

רבי חנינא סגן הכהנים אומר הוי מתפלל בשלומה של מלכות שאלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו. רבי חנינא בן תרדיון אומר, שנים שיושבין ואין ביניהן דברי תורה הרי זה מושב לצים, שנאמר (תהלים א) ובמושב לצים לא ישב, אבל שנים שיושבין ויש ביניהם דברי תורה שכינה ביניהם, שנאמר (מלאכי ג) אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחושבי שמו, אין לי אלא שנים מנין שאפילו אחד שיושב ועוסק בתורה שהקב"ה קובע לו שכר, שנאמר (איכה ג) ישב בדד וידום כי נמל עליו:

ופירש רש"י:

סגן. שני, כלומר שהוא שני לכהן גדול: בשלומה של מלכות. [כמו שנאמר ודרשו את שלום העיר אשר הגלית אתכם שמה] אפי' באומות העולם, שכן מצינו שהיו נודרין נדרים ונדבות בשבילם, וכמו שמצינו בשבעים פרים שהיו ישראל מביאים בחג על שבעים אומות: חיים בלעו. כל אחד ואחד את חברו:

ועוד פירש ר' עובדיה מברטנורא:

חיים בלעו. דכתיב (חבקוק א) ותעשה אדם כדגי הים, מה דגים שבים כל הגדול מחבירו בולע את חברו, אף בני אדם אלמלא מוראה של מלכות כל הגדול מחברו בולע את חברו (ע"ז ד). יראי ה' איש אל רעהו. הרי כאן שנים: וידום. לשון קול דממה דקה, כדרך השונה יחידי שהוא שונה בלחש: כי נמל עליו. כאילו נתינת כל התורה כולה היתה בעבורו בלבד:

נקודות לעיון:

א. יש להבין מה שייכות היראה עם הענין שהמלכות היא 'סוף'?

ב. יש לציין שזה לעומת זה מהיראה של המלכות דקדושה, מובא להלן שהמלכות דסט"א יש לה גם כן יראה, שלא יוציאו בלעו מפיו.

ג. ויש לעיין האם הצורך במלכות כדי שיהיה סדר מתוקן ולא יבלעו אחד את השני, מקושר גם לעניין המלכות בתחילת התורה שם עיקר המלכות היא קשורה לתוכחה וחירות.

ד. לפי דברי רבינו שעמלק רוצה לבלוע את הממון וגווי הקדושה, כיצד יתפרש הפסוק איש את רעהו חיים בלעו (ויש לציין לפי זה שתיקון המלכות המובא בתחילת התורה מונע מעמלק לבלוע את החיל).

דינא דמלכותא דינא

איתא בגמ' בב"ק (ק"ג):

אין פורטין לא מתיבת המוכסין ולא מכים של גבאין וכו'. והאמר שמואל, דינא דמלכותא דינא. אמר רב חנינא בר כהנא אמר שמואל, במוכס שאין לו קצבה. דבי ר' ינאי אמרי, במוכס העומד מאליו.

ופירש רש"י:

אין פורטין - להחליף סלעים בפרוטות מיד מוכסים, ליטול הפרוטות מתיבתן שנותנין בה מעות המכס, וכן מכים של גבאי המכס שגובה כסף גולגולת וארנונא, לפי שהן של גזל. דינא דמלכותא דינא - וזה שקיבל את המכס מן המלך בדבר קצוב כך וכך לשנה, אין גולן. שאין לו קצבה - אלא נוטל ככל חפצו. מאליו - שלא מאת המלך, אפילו יש לו קצבה.

ועוד פירש המאירי:

דינא דמלכותא דינא. שכל חוק שחקקו המלך לכל, ולא חדשו לאדם אחד בפרט על אי זה מעשה, דין גמור הוא, ואסור לגולו. ולא סוף דבר במלכי ישראל, אלא אף במלכי האומות.

נקודות לעיון:

- א. ויש להבין מתוך גמרא זו שכל עניין המלכות והשררה המובא בתחילת התורה, תלוי במינוי השררה, האם עומד מאליו או שמקבל את המלוכה מהמלך.
- ב. וצריך עיון לפי קשרי התורה, כיצד שייך דינא דמלכותא דינא ביחס לעכו"ם (בחינת מלכות דסט"א), וכיצד מותר להם על פי התורה לאסוף ממון?
- ג. וכן יש להבין שמשמע מכל דברי הגמרא שלכאורה לא שייך שהמלכות תהיה בת חורין שהרי כל עניינה זה דינא דמלכותא דינא.

ויזנב בך וכו' ולא ירא אלקים

כתיב בדברים פרק כה:

(יז) **זְכוֹר** אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ **עֲמֶלֶק** בְּדַרְדֵּךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם: (יח) אֲשֶׁר קָרָךְ בְּדַרְדֵּךְ וַיִּזְנַב בְּךָ כָּל הַנְּחָשִׁים אַחֲרֶיךָ וְאַתָּה עֵיף וַיִּגַע וְלֹא יָרָא אֱלֹהִים: (יט) וְהָיָה בְּהֵנִיחַ ה' אֱלֹהֶיךָ לְךָ מִכָּל אִיבֶיךָ מִסָּבִיב בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ נַחֲלָה לְרִשְׁתָּהּ תִּמְחָה אֶת זְכַר עֲמֶלֶק מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם לֹא תִשְׁכַּח:

ופירש רש"י:

זכור את אשר עשה לך - אם שקרת **במדות** ובמשקלות (שנאמר בפרשה הקודמת) הווי דואג מגרוי האויב, שנאמר (משלי יא א) מאזני מרמה תועבת ה', וכתיב בתריה בא זדון ויבא קלון:

אשר קרך בדרך - לשון מקרה. דבר אחר לשון קרי וטומאה, שהיה מטמאן במשכב זכור. דבר אחר לשון קור וחום, צננך והפשירך מרתיחתך, שהיו כל האומות יראים **להלחם** בכם ובא זה והתחיל והראה מקום לאחרים. משל לאמבטי רותחת שאין כל בריה יכולה לירד בתוכה, בא בן בליעל אחד קפיץ וירד לתוכה. אף על פי שנכוה, הקרה אותה בפני אחרים: ויזנב בך - מכת זנב, חותך מילות וזורק כלפי מעלה: כל הנחשלים אחריך - חסרי **כח** מחמת חטאם, שהיה הענן פולטן: ואתה עיף ויגע - עיף בצמא, דכתיב (שמות יז, ג) ויצמא שם העם **למים**, וכתיב אחריו ויבא עמלק: ויגע -

בדרך: ולא ירא - עמלק, אלהים, מלהרע לך: תמחה את זכר עמלק - מאיש ועד אשה מעולל ועד יונק משור ועד שזה (שמואל א' טו ג). שלא יהא שם עמלק נזכר אפילו על הבהמה, לומר בהמה זו משל עמלק היתה:

ועוד פירש הרמב"ן:

זכור את אשר עשה לך עמלק - דרשו בו בספרא (בחקותי פרשה א ג), יכול בלבך, כשהוא אומר לא תשכח הרי שכחת הלב אמורה, הא מה אני מקיים זכור שתהא שונה בפוך. וכן בספרי (תצא קסו), זכור את אשר עשה לך עמלק, בפה. לא תשכח, בלב:

ומובא בשפתי כהן בשם המדרש (ילקו"ש רמז תתקלח) ש'לא ירא אלוקים' סובב על ישראל:

עיף ויגע. עיף מהתורה ויגע מהמצוות, לפי שהיו אוכלין המן והיה נבלע כאיברים, ולא היה נותן בהם כח אלא על ידי עסק התורה, וכשרפו ידיהם מהתורה מצאו עצמן עיפים ויגעים. ולא ירא אלהים. חוזר על ישראל שלא היה בהם יראת ה', ולזה כבדו ידיו של משה שנאמר (שם יז, יב) **וירי משה כבדים**, שאלמלא היו עוסקין בתורה לא היה יכול להם.

נקודות לעיון:

- א. רבינו ביאר לעיל שהעמלק ירא שיוציאו בלעו מפיו, ולכן אוסף ממנו. ויש להבין איך מועיל האיסוף החדש - לזה שלא יקחו ממנו מה שבלע?
- ב. פשטות הפסוק הכוונה שעמלק לא היה לו יראת אלוקים, ורבינו מפרש שלישראל לא היה יראה. וע"פ כלל י"א יש לדייק מה נלמד ונוסף למאמר מפשט הכתוב?
- ג. יש לעיין ע"פ קשרי המאמר, מי הם הנחשלים שעמלק אסף אותם, באיזה דרגה של הסתרה מדובר, ואיזה חטא הם חטאו?
- ד. האם זכירת עמלק היא במחשבה, או באמירת הפרשה ב'פה', או במחייתו בפועל?

כי לאדם שטוב לפניו נתן חכמה ודעת, זה מרדכי וכו'

כתיב בקהלת (ב, כו):

כִּי לְאָדָם שְׁטוּב לְפָנָיו נָתַן חֲכָמָה וְדַעַת וְשִׁמְחָה וְלַחֹטֵא נָתַן עֲנִיָּן וְלַאֲסוּף וְלַכְּנוּם לְתֵת לְטוֹב לְפָנָי הָאֱלֹהִים גַּם זֶה הֶבֶל וְרַעוּת רוּחַ:

ופירש רש"י:

כי לאדם שטוב לפניו - לפני האלהים: נתן חכמה ודעת ושמחה - לב לעסוק בתורה ובמצות, ולשמוח בחלקו במאכל ובמשתה וכסות נקייה: ולחוטא נתן ענין - מנהג דאגה לאסוף ולכנום, ולתת לטוב לפני האלהים, כענין שנאמר ותשם אסתר את מרדכי על בית המן: גם זה - אחד מן ההבלים שנתנו לבריות, שהם עמלים ואחר נוטל:

ואיתא בגמ' במגילה (י, ב) ה'פתיחות' שעשו האמוראים כשדרשו את מגילת אסתר:

רבי שמואל בר נחמני פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא: תחת הנעצוץ יעלה ברוש ותחת הסרפד יעלה הדם. תחת הנעצוץ, תחת המן הרשע שעשה עצמו עבודה זרה, דכתיב ובכל הנעצוצים ובכל הנהללים, יעלה ברוש, זה מרדכי שנקרא ראש לכל הבשמים, שנאמר ואתה קח לך בשמים ראש מר דרור ומתרגמינן: מרי דכי. תחת הסרפד, תחת ושתי הרשעה בת בנו של נבוכדנצר הרשע, ששרף רפידת בית ה', דכתיב רפידתו זהב, יעלה הדם, זו אסתר הצדקת, שנקראת הדסה, שנאמר ויהי אמן את הדסה. והיה לה' לשם, זו מקרא מגילה, לאות עולם לא יכרת, אלו ימי פורים וכו'. רבי אבא בר כהנא פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא: לאדם שטוב לפניו נתן חכמה ודעת ושמחה, זה מרדכי הצדיק, ולחוטא נתן ענין לאסוף ולכנום, זה המן, לתת לטוב לפני האלהים, זה מרדכי ואסתר, דכתיב (אסתר ה) ותשם אסתר את מרדכי על בית המן.

ופירש המהרש"א:

זה מרדכי שנקרא ראש לכל הבשמים כו'. כמפורש בסוף מסכת חולין שהיו למרדכי שמות אחרים בלשן פתחיה אבל נקרא במגילה מרדכי ע"ש החשיבות והגדולה

שהיה ראש לגדולה כמו מר דרור שתרגומו מרי דכיא שהוא ראש לבשמים וז"ש יעלה ברוש שיעלה לגדולה דוגמת הראש לבשמים מר דרור שהוא גם כן ודאי למעלתו: וזהו לה' לשם זו מקרא בו'. לפי שאין שם שמים נזכר מפורש במגילה, קאמר שע"י קריאת מגילה בברכותיה **נקרא השם** של הקב"ה, ואמר לאות עולם לא יכרת אלו ימי פורים כדכתיב **וזכרם** לא יסוף מזרעם:

נקודות לעיון:

- א. הגמ' דורשת ענין זה לפתיחת 'מגילת אסתר', ויש לדקדק האיך נרמז כללות המאמר בשם 'מגילת אסתר'?
- ב. מדוע לא נדרשה המילה שמחה בפסוק, הלא זה מתחבר היטב לכל עניין העצבות רוח שהיא נאחזת בידיים כמובא לקמן.

אין טוב אלא תורה

איתא במשנה באבות (ו, ג):

הלומד מחבירו **פרק** אחד או **הלכה** אחת או **פסוק** אחד או **דבור** אחד אפילו אות אחת צריך לנהוג בו כבוד, שכן מצינו ברוד מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד וקראו רבו אלופו ומיודעו שנאמר (תהלים נה, יד) ואתה אנוש כערכי אלופי ומיודעי, והלא דברים קל וחומר ומה דוד מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד קראו רבו אלופו ומיודעו, הלומד מחבירו פרק אחד או הלכה אחת או פסוק אחד או דבור אחד אפילו אות אחת על אחת כמה וכמה שצריך לנהוג בו כבוד. ואין כבוד אלא תורה שנאמר (משלי ג, לה) כבוד חכמים ינחלו, (שם כח, י) ותמימים ינחלו טוב, ואין טוב אלא תורה שנאמר (שם ד, ב) כי לקח טוב נתתי לכם תורתני אל תעזובו:

ופירש רש"י:

או דבר אחד. של טעם: ואתה אנוש כערכי. חשוב כמותי. מיודעי. חכם שלי כמו אנשים חכמים וידועים: ומה דוד. שהיה מלך ישראל עשאו לאחיתופל שהיה רשע ולא היה ראוי לכך רב ואלוף בשביל שני דברים אדם הדיוט הלמד מחבירו שאינו רשע עאכ"ו: ואין כבוד אלא תורה. כלומר אלא לתורה, ולא אצריך לנהוג בו קאי, והכי קאמר אין כבוד בא לו לאדם אלא על עסקי תורה. כבוד חכמים ינחלו. ולמה הן נוחלין כבוד בשביל שהם לומדין את התורה ויורשין אותה כנחלה. ואין טוב אלא תורה. נ"א ואין כבוד אלא תורה כלומר אין כבוד זה שאנו עושין ומצריכין לאדם לנהוג בו כבוד, אלא ברבו שלימד לו תורה, אבל לימדו אומנות אחרת כגון שוליא דנגרי לא:

נקודות לעיון:

- א. המשנה מביאה ראיה מהפסוק שהתורה היא טוב ולכן אין לעזובה, ויש לעיין בקשרי המאמר מה השייכות בין זה שהתורה היא טובה, לבין שאין לעזובה, ומה הקשר בין זה לפסוק המובא לעיל 'הוי האומרים לרע טוב וגו'?
- ב. כיצד יתכן שבאמת הרשע יש לו לימוד תורה כזה - שהצדיק צריך לקבל ממנו את אותו לימוד?

חיל בלע ויקיאנו

כתיב באיוב פרק כ, בענין מפלת הרשעים:

(יד) **לְחֶמּוֹ בְּמַעְיוֹ נִהְפָּךְ מְרוֹרַת פְּתָנִים בְּקִרְבּוֹ: (טו) חֵיל בְּלַע וַיִּקְאֲנוּ מִבְּטָנוּ יוֹרֵשָׁנוּ**
יָאֵל: (טז) רֵאשׁ פְּתָנִים יִינֵק תַּהְרִגְהוּ לְשׁוֹן אַפְעָה:

ופירש רש"י:

לחמו במעיו - ביום אידו, נהפך למרורות פתנים: חיל - ממון: אפעא - נחש שרף:

ועוד פירש המצודת דוד:

לחמו - גמולו של הרשע, אשר מאכלו נהפך במעיו ללכת הפך המנהג, כי תשוב לצאת דרך הפה בהקאה, והיא בקרב בטנו כמרה של נחשים, ובע"כ יקיא דרך הפה, כי א"א לעכל אותה, ור"ל בכל דרכיו הוא נכשל הפך המנהג: חיל בלע - עם כי בלע העושר, לא יתקיים בידו, כי יקיא אותה, והמקום יגרש העושר מבטנו: ראש פתנים - יימר לנפשו כאלו יינק ומצין ארס נחש, שהוא בפיו שבראש, ולשון אפעא תהרגהו בארסו:

נקודות לעיון:

א. האם כאשר המון מקיא את אשר בלע אנו מרוויחים מזה יותר ממה שהיה בתחילה לפני שהוא בלע את החיל?

ב. האם ההקאה היא בגלל שהאוכל שאכל אינו מתעכל, (וכמבואר בפסוק שקודם לכן), אם כן יש להבין מדוע הנצוצות שבלע אינם יכולים להתעכל בתוכו?

אשת חיל

כתיב במשלי פרק לא:

(י) אִשְׁתַּת חַיִל מִי יִמְצָא וְרַחֵק מִפְּנִינִים מְכָרָהּ: (יא) בָּטַח בָּהּ לֵב בְּעֵלְהָ וְשָׁלָל לֹא יִחְסֹר:
(יב) גָּמְלָתָהּ מוֹזַב וְלֹא רָע כֹּל יָמֵי חַיֶּיהָ:

ופירש רש"י:

אשת חיל - היא התורה: מי ימצא - אשרי הזוכה למצוא אותה: מפנינים - מרגליות:
ושלל לא יחסר - אוכל פירות בעוה"ז ובעוה"ב:

ואיתא בזוהר (תזריע מב:): ש'אשת חיל' רומז למלכות:

רבי אבא פתח ואמר, אשת חיל מי ימצא, דא כנסת ישראל (היינו השכינה), דאיהי אשת חיל.

נקודות לעיון:

- א. יש להבין שלעיל מכנה רבינו את הממון כ'חיל', ועתה מבאר ש'חיל' הוא התורה ועיין בפסוק הקודם בהערה ב' היטב?
- ב. יש לציין שמחמת אריכות הפסוקים לא הבאנו את כל הקשרים שיש לשאר הפסוקים בפרק זה, מלבד מה שרבינו עצמו הזכיר פסוק נוסף מפרק זה בתחילת התורה "פיה פתחה בחכמה" שגם שם הוא מתפרש על התורה בעצמה.
- ג. יש לדקדק, הלא אם האשה במאמר ביא בבחינת שכחה, שהרי 'נשים' זה שכחה חלישות וריחוק, איך דווקא התורה שמזכירה וקוראת בקול גדול עד מתי פתאים תאהבו פתי, היא נקראת אישה?

אות ו'

שטו העם ולקטו - בשטותא

כתיב בבמדבר פרק יא, במעלת המן:

(י) והמן כזרע גד הוא ועינו כעין הברדלח: (ח) שטו העם ולקטו ומחנו ברחים או דכו במדכה ובשלו בפרור ועשו אתו עגות והיה מעמו כמעם לשד השמן: (ט) וברדת הפל על המחנה לילה ירד המן עליו:

ופירש רש"י:

והמן כזרע גד - מי שאמר זה לא אמר זה, ישראל אומרים בלתי אל המן עינינו, והקב"ה הכתיב בתורה והמן כזרע גד וגו', כלומר ראו באי עולם על מה מתלוננים בני, והמן כך וכך הוא חשוב: כזרע גד - עגול כגידא: הברדלח - שם אבן טובה: שטו - אין שייט אלא לשון טיול [להנאה] בלא עמל: ומחנו ברחים וגו' - לא ירד בריחים ולא בקדירה ולא במדוכה, אלא משתנה היה מעמו לנטחנין ולנדוכין ולמבושלין: בפרור - קדרה: לשד השמן - לחלוח של שמן, כך פירשו דונש וכו'. דבר אחר לשד לשון נוטריקון ל'יש ש'מן ד'בש, כעיסה הנלושה בשמן וקטופה בדבש. ותרגום של אונקלס דמתרגם דליש במשחא (שגילוש בשמן), נוטה לפתרונו של דונש, שהעיסה הנלושה בשמן לחלוחית שמן יש בה:

ואיתא בזוהר (בשלח סב-סג) עה"פ 'הנני ממטיר לכם לחם מן השמים':

כל אינון בני עלמא מצפאן וזקפאן עיינין לקוב"ה, בגין כל אינון בני מהימנותא, בעאן בכל יומא ויומא לשאלא מזונייהו מקוב"ה, ולצלאה צלותהון עליה, מ"ט, בגין דכל מאן דמצלי צלותיה לגבי קוב"ה על מזוניה, גרים דיתברך כל יומא על ידוי ההוא אילנא דמזון דכלא ביה. ואף על גב דאשתכח עמיה, בעי למשאל קמי קוב"ה ולצלאה צלותא על מזונא **כל יומא**, בגין דישתכחו על ידוי ברכאן כל יומא ויומא לעילא ודא הוא ברוך ה' יום יום, ועל דא לא לבעי ליה לאיניש לבשלא מזונא מן יומא אחרנא,

ולא לעכב יומא ליומא אחרא וכו'. ובהא אשתמודען אינון בני מהימנותא בכל יומא ויומא הדא, הוא דכתיב ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו, יום ביומו קאמר ולא דבר יום ליום אחר, וכל כך למה, למען אנסנו הילך בתורתא אם לא, בכאן אשתמודען אינון בני מהימנותא, דכל יומא ויומא אינון אזלי בארע מישר באורייתא וכו'. בההיא שעתא, נטיפ טלא קדישא מעתיקא סתימאה, ומליא לרישיה דזעיר אנפין, אתר דאקרי **שמים**, ומההוא טלא דנהורא עלאה קדישא הוה נגיד ונחית מנא לתתא וכו'. כל אינון בני מהימנותא נפקי ולקטו, ומברכאן שמא קדישא עליה, וההוא מנא הוה סליק ריחין דכל בוסמין דגנתא דעדן, דהא ביה אתמשך ונחית לתתא, שויה לקמיה בכל טעמא דאיהו בעי הכי טעים ליה, ומברך למלכא קדישא עלאה. וכדין מתברך במעוי, והוה מסתכל וידע לעילא ואסתכי בחכמה עלאה, ועל דא אקרין דור דעה, ואלין הוו בני מהימנותא ולהון אתיהיבת אורייתא, לאסתכלא בה ולמנדע ארחהא. ואינון דלא אשתכחו בני מהימנותא מה כתיב בהו שמו העם ולקטו, מאי שמו, שמותא הוו נסבי לגרמייהו בגין דלא הוו בני מהימנותא, מה כתיב בהו וטחנו ברחים או דכו במדוכה וגו', מאן אטרח לון כל האי, אלא דאינון לא הוו בני מהימנותא. כגוונא דא אינון דלא מהימני ביה בקוב"ה, לא בעאן לאסתכלא בארחוי, ואינון בעאן לאטרחה גרמייהו כל יומא בתר מזונא יממא ולילי, דלמא לא סליק בידייהו פתא דנהמא, מאן גרים לון האי, בגין דלאו אינון בני מהימנותא. אוף הכא שמו העם ולקטו, שמו בשמותא דגרמייהו, ובעאן לאטרחה עליה הדא הוא דכתיב וטחנו ברחים, בתר כל טרחא דא לא סליק בידייהו אלא דכתיב והיה מעמו כטעם לשד השמן, ולא יתיר, מאן גרים לון האי בגין דלא הוו בני מהימנותא.

מתוק מדבש:

כל בני העולם מצפים וזוקפים עיניהם להקב"ה (שיתן להם מזונם), לכן כל אלו בני האמונה (שהם ישראל המאמינים בהקב"ה), צריכים בכל יום ויום לשאול מזונותם מהקב"ה, וכמו כן צריכים להתפלל תפלתם בפרטות, מהו הטעם, לפי שכל מי שמתפלל תפלתו אל הקב"ה על מזונותיו, גורם על ידי תפלתו שיתברך כל יום אותו האילן שהמזון של כל העולם כולו תלוי בו (שהוא ז'ו"ן). ואף על פי שנמצא עמו מזונות, צריך לבקש מלפני הקב"ה ולהתפלל תפלתו על המזון כל יום, כדי שבכל יום ויום ימצאו ברכות על ידו למעלה בספירות העליונות, וזהו מה שכתוב ברוך ה' יום יום. ועל כן לא צריך האדם

לכשל מזון מיום זה בכונה על יום מחר, וגם לא יעכב ויצמצם את מאכלו של יום זה שישאר לו ליום אחר וכו'. ובוזה ניכרים אלו בני האמונה בכל יום ויום שבוטחים בו ונזונים מצד חסד ה', וזה שכתוב ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו, הרי נאמר יום ביומו (שלקטו רק לצורך אותו היום), ולא ביום זה על יום אחר, וכל כך למה, למען אנסנו הילך בתורת א"ל, כאן בענין הפרנסה נודעים וניכרים אלו בני האמונה, שבכל יום ויום הם הולכים בדרך הישרה של התורה, כי יש להם במחון ומקוים חסד א"ל כל יום ויום וכו'. באותה שעה שישאר לנשלמו באמונה והאיר עליהם החסד מלמעלה, נמף מל הקדוש מעתיקא סתימאה (שהוא מוחא סתימאה חכמה דא"ל), ומילא את ראשו של ז"א (דהיינו את הג"ר שבו), שהוא המקום הנקרא שמים, ומזה הטל של אור העליון הקדוש (שהוא הארת מוחא סתימאה דא"ל) היה נמשך ויורד המן למטה, כמ"ש הנני ממטיר לכם לחם מן השמים וכו'. כל אלו בני האמונה יצאו ולקטו, והיו מברכים עליו את שם הקדוש, וזה המן היה מעלה ריחות של כל הבשמים שבג"ע, כי דרך הג"ע נמשך וירד למטה (וקלט בתוכו את ריחות של הג"ע), כששם את המן לפניו אז בכל טעם שרצה לטעום את המן היה טועם אותו. ואחר אכילתו היה מברך ברכת הזן למלך הקדוש העליון. ואז היה המן מתברך במעיו, והיה מסתכל ויודע מה שיש למעלה (כי המן לא היה מאכל גשמי שיעשה פרש ויעלה אדים שעושים מסך במוח מלדעת ומלהשכיל), ולכן והסתכל בחכמה עליונה היינו בפנימיות **סתרי תורה**, ועל כן נקרא דור המדבר דור דעה (לפי שהיו משיגים בפנימיות התורה), ואלו היו בני האמונה, ולהם ניתנה התורה להסתכל בה ולדעת דרכיה. ואלו שלא נמצאו בני אמונה, מה כתוב בהם שמו העם ולקטו, מה פירוש שמו, לקחו שמות לעצמם לפי שלא היו בני אמונה, מה כתוב בהם וטחנו ברחים או דכו במדוכה וגו', מי הטריח אותם בכל זה, אלא הם הטריחו עצמם לפי שלא היו בני אמונה. כעין זה הוא בכל הזמנים אלו שאינם מאמינים בהקב"ה, אינם רוצים להתבונן בדרכיו, והם רוצים להטריח עצמם כל יום אחר המזונות ימים ולילות, מפחד שמא לא יעלה בידם פת לחם, מי גרם להם כל זה, לפי שאינם בני אמונה ואינם בוטחים בהקב"ה. אף כאן במן כתיב שמו העם ולקטו, פירוש שמו בשמות של עצמם, ורצו לטרוח עליו. וזה שכתוב וטחנו ברחים אבל אחר כל הטורח הזה לא עלתה בידם אלא כמו שכתוב והיה טעמו כטעם לשד השמן, ולא עלתה בידם יותר (מלמעום בו אלא כטעם לשד השמן ולא כל הטעמים), מי גרם להם כל זה, לפי שלא היו בני אמונה.

נקודות לעיון:

- א. הנה לפי דברי רבינו להלן באות ז' שהמן רומז לסתרי התורה העליונים משער החמישים, יש להבין כיצד שייך ללקט סתרי תורה באופן של שטותא?
- ב. מבואר במפרשים שיש כמה חילוקים בין המן של הצדיקים לרשעים, ואחד מהם שהרשעים הוצרכו לצאת מחוץ למחנות ללקוט המן, ויש לקשר כל זה לענין 'מאסף לכל המחנות', ו'ויזנב הנחשלים' לעיל.
- ג. יש לעיין האם בכל מקום שמוזכר לשון 'העם' כלשון סתומה, זה מרמז למדרגה נמוכה? ועיין בקשרי הפסוקים בכמה מקומות בתורה שם מוזכר לשון זו, כמו לדוגמה בפסוק "שרי חמישים" כתוב שהעם היה עומד על משה מבוקר ועד ערב.

וגר זאב עם כבש וכו' כי מלאה הארץ דעה

כתיב בישעיה פרק יא, לענין מלכות המשיח:

(א) וַיֵּצֵא הַטֹּר מִגִּזְעֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּצְרֶה מִשְׁרָשָׁיו יַפְרָה: (ב) וַנְּחֶה עָלָיו רוּחַ ה' רוּחַ חֲכָמָה וּבִינָה רוּחַ עֲצָה וּגְבוּרָה רוּחַ דַּעַת וַיִּרְאֵת ה': (ג) וַהֲרִיחוּ בִּירְאֵת ה' וְלֹא לְמִרְאֵה עֵינָיו יִשְׁפּוּט וְלֹא לְמִשְׁמַע אָזְנוֹ יוֹכִיחַ: (ד) וְשִׁפְט בְּצֶדֶק דְּלִים וְהוֹכִיחַ בְּמִישׁוֹר לְעֵגְוֵי אֶרֶץ וְהִכָּה אֶרֶץ בְּשֹׁבֵט פִּיּוֹ וּבְרוּחַ שְׁפָתָיו יִמִּית רָשָׁע: (ה) וְהָיָה צֶדֶק אֲזוּר מִתְּנִיּוֹ וְהֶאֱמֹנָה אֲזוּר חֲלָצִיו: (ו) וְגַר זָאֵב עִם כֶּבֶשׂ וְנֹמֵר עִם גְּדִי יִרְבֹּץ וְעֵגֶל וּכְפִיר יִמְרִיא יַחְדָּו וְנֹעַר קָמָן נִהַג בָּם: (ז) וַיִּפְרָה וְדָב תִּרְעִינָה יַחְדָּו יִרְבְּצוּ יִלְדִּיהֶן וְאִרְיָה כִּבְקָר יֹאכַל תְּבֵן: (ח) וְשִׁעִשְׁע יוֹנֵק עַל חֵר פֶּתֶן וְעַל מְאֹרֶת צִפְעוֹנֵי גְמוּל יָדוֹ הִדָּה: (ט) לֹא יִרְעוּ וְלֹא יִשְׁחִיתוּ בְּכָל הַר קִדְשֵׁי בֵּי מְלֵאכֶה הָאֶרֶץ דַּעַה אֵת ה' כַּמִּים לַיָּם מְכַסִּים:

ופירש המצודת דוד:

ויצא חומר - כאומר, אל תתמהו מהפלא הגדול הזה, כי יבוא זמן שיפליא לעשות עוד יותר מזה, כי יצא שבט מלוכה משורש ישי מזרע דוד, הוא מלך המשיח: רוח ה' - רוח נבואה: רוח חכמה וכו' - כל אלה ינחו עליו וכו' ימצאו: והריחו - לפי שהריח היא הרגשה קלה מאד, לכן קורא להרגשה קלה בשם ריח, ור"ל במעט הבנה והתבוננות ירגיש ויבחין בבני אדם הטובים המה אם רעים: ביראת ה' - ההרגשה

הזאת תהיה לו בעבור היראה מה': ולא למראה וכו' - בהשפטו בני אדם, לא יצטרך לראות הדברים בעיניו ולשמוע באזניו, כי בלבבו יבין מדעתו: ושפט בצדק דלים - יקח משפט הדלים בצדק מן העשירים, ולא יהדר פני הגדולים, ואת החזקים יוכיח במישור כפי הראוי בעבור ענוי הארץ, שלא יגלום עוד מעתה: והכה ארץ - רשעי הארץ יכה בקללת פיו, והרי הוא כשבט המכה: והיה צדק וכו' - הצדק והאמונה שיחזיק בהן יהיו לו לחזוק, כאדם החגור אזור במתניו שהוא מזורז ומחוזק: וגר זאב - אף החיות לא יטרפו טרף, והזאב ידור יחד עם הכבש ולא יטרפנו: יחדו - ירבצו יחדו ולא ירעדו זה מזה: נוהג בם - ולא יזיקו את הנער: תרעינה - כל אחת תרעינה במקום מרמה ואף הדוב לא יטרף טרף: יחדיו - במקום ילדיהן ולא יחרדו זה מזה: כבקר - כמו הבקר אוכל תבן כן יאכל האריה: ושעשע - תינוק היונק יתעסק לשמוח בהושמת ידו על הנקב אשר הפתן יושב שם, ולא יזיקנו: ועל מאורת - על הבקע אשר הצפעוני יושב שם: גמול - תינוק הנגמל משדי אמו יושט שם ידו ולא יזוק: לא ירעו - הנחשים הרעים לא ירעו עוד ולא ישחיתו את מי: כי מלאה וכו' - ובעבור זה יהיה הטובה הזאת: כמים לים מכסים - מקום המים קרוי ים, והמים ממלאים אותו המקום עד שלא יראה הקרקע, ואמר כמו שכל היה מכוסה במים, כן יהיו כולם **מכוסים** וממולאים בדעה:

נקודות לעיון:

- א. למה מכנה רבינו את הדעת כמציאות שמכילה שני הפכים? על אלו שני צדדים מדובר כאן שהם נמצאים שניהם בדעת והם יושבים יחד?
- ב. כלפי ה'זאב' יהיה חידוש שלא יטרוף את הכבש, אולם איזה חידוש יהיה בהנהגת ה'כבש' שהוא לא טורף את הזאב?
- ג. המחלוקת בסעיף הקודם, היא של המלכות דקדושה והמלכות דסט"א, ושם מבואר שלבסוף המלכות דקדושה תנצח את המלכות דסט"א, ואילו כאן מדבר על בחינה אחרת - ששני המלכויות יחיו בשלום זה לצד זה?

בעס בחיק כסילים ינוח

כדכתיב בקהלת פרק ז:

(ג) טוב **בעס** משחק כי ברע פנים ייטב **לב**: (ד) לב **חכמים** בבית אכל ולב **כסילים** בבית שמחה: (ה) טוב לשמע **נערת חכם** מאיש שמע שיר כסילים וגו': (ו) כי העשק יהולל **חכם** ויאבד את **לב** מתנה: (ז) טוב **אחרית** דבר **מראשיתו** טוב ארך רוח מנבה רוח: (ח) אל תבהל ברוחך לכעוס כי **בעס** בחיק כסילים ינוח: (ט) אל תאמר מה היה **שהימים** הראשנים היו **מוזבים** מאלה כי לא מחכמה שאלת על זה: (י) טובה חכמה עם נחלה ויתר לראי השמש: (יא) כי בצל החכמה בצל **הכסף** ויתרון **דעת** החכמה תחיה בעליה:

ופירש רש"י:

טוב בעס משחק - מי שרודפת מדת הדין אחריו, אל יצטער, טוב היה להם לדור המבול אם הראה הקב"ה פנים ועומות על עבירות שבידם, משחק ששחק עמהם, שאילו הראה להם קימעה רוע פנים היו חוזרים למוטב, טוב היה לאדוניהו אם עצבו אביו על כל עבירה שהיה עושה משחק שהראה לו ובסוף נהרג עליו: ייטב לב - יהפוך לב האדם להטיב דרכיו: לב חכמים בבית אכל - מחשבתם על יום **המיתה**: ולב כסילים בבית שמחה - אין חרדים מיום המיתה ולכם בריא כאלום: כי העושק יהולל חכם - כשהכסיל מקנתר את החכם מערכב דעתו, וגם הוא נכשל, דתן ואבירם קנתרו את משה לומר (שמות ה) ירא ה' עליכם וישפוט וגו', וערכבוהו ואבדו את לבו, וגרמו לו **שהקפיד כנגד הקב"ה**, ואמר (שם) והצל לא הצלת את עמך, ונענש בדבר שהשיבו עתה תראה ולא תראה **במלחמת** ל"א מלכים: עושק - לשון **ריב** וקנתורין: לב מתנה - לב **חכמה**, שהיא מתנה לאדם, שנאמר (משלי ב) **כי ה' יתן חכמה**: טוב אחרית דבר מראשיתו - כמשמעו, בראשית הדבר אין אנו יודעים מה יהא **בסופו** אבל כשאחר' טוב נגמר בטובה, דבר אחר טוב אחרית דבר מראשיתו בזמן שהוא מראשיתו טוב שנתכוונו לטובה כשהתחילו בו רבי מאיר הוי קאים ודריש כוליה מילתא באלישע בן אבויה במדרש קהלת: ארך רוח - המאריך רוגזו ואינו ממהר לריב: אל תבהל - אל תמהר: אל תאמר מה היה שהימים וגו' - אל תתמה על הטובה שהיתה באה על הצדיקים הראשונים, כדור המדבר, ודורו של יהושע, ודורו של דוד: כי לא מחכמה שאלת - שהכל לפי זכות הדורות: טובה חכמה וגו' -

חכמתם עמדה להם עם נחלת זכות אבותם, כי טובה היא החכמה: ויותר לרואי השמש - יתרון היא החכמה לכל הבריות: כי בצל החכמה בצל הכסף - כל מי שישנו בצל החכמה ישנו בצל הכסף, שהחכמה גורמת לעושר שיבא: ויתרון דעת החכמה תחיה בעליה - ועוד החכמה יתירה על הכסף, שהחכמה תחיה בעליה:

ועוד פירש המצודות דוד:

טוב לשמוע. יותר טוב לשמוע גערת נזיפה מן החכם, אף כי יחריד את הלב, מכל מקום לטובה יחשב, כי אין דרך החכם להשמיע גערת נזיפה כי אם ליישר הדרך, אם כן הגערה ההיא לטובת השומע: אל תבהל ברוחך. בעת התרגוך אל תמהר להראות הכעס, כי הראות הכעס מצא לעצמה מקום מגוח ומשומר בחיק הכסילים ומהם לא נעזב על כי לא יתבוננו אשר רעיהם יכלימם לכן המשכיל ידום בעת ההיא ולא יתקצף מהר:

נקודות לעיון:

- א. רבינו מוכיח מפסוק זה שכעס ואכזריות מהעדר הדעת, ולכאורה לא מצינו כאן ענין האכזריות?
- ב. יש להתבונן לכאורה בסתירת הפסוקים, שבתחילה כתוב שהכעס הוא יותר טוב משחוק, ואחר כך כתב שיש דווקא להיזהר מהכעס. ובפרט יש להבין שבתחילה מבואר שעניין הכעס קשור לתוכחה, ואם כן בוודאי זה יגרום מחלוקת.
- ג. רבינו הביא את המשך פרק זה לעיל באות ג' בפסוק 'החכמה תחיה בעליה'.

השם גבולך שלום, חלב חיטים ישביעך

כתיב בתהלים פרק קמז:

(א) הַלְלוּ יְהוָה כִּי טוֹב זְמַרְהוּ אֱלֹהֵינוּ כִּי נָעִים נְאוֹה תְהִלָּה: (ב) בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַם ה' נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל יִכְנֶם: (ג) הֲרַפָּא לְשִׁבּוּרֵי לֶב וּמְחַבֵּשׁ לְעֵצְבוֹתָם: (ד) מוֹנֵה מִסְפָּר לַפּוֹכְכִים לְכֹלֵם שְׁמוֹת יִקְרָא: (ה) גְּדוֹל אֲדוֹנֵינוּ וְרַב כַּח לְתַבּוּנָתוֹ אִין מִסְפָּר: (ו) מְעוֹדֵד עֲנוּיִם ה' מִשְׁפִּיל רְשָׁעִים עַדִּי אֶרֶץ: (ז) עֲנוּ לַה' בְּתוֹדָה וּמְרוּ לְאֱלֹהֵינוּ כְּבִגּוֹר: (ח) הַמְכַסֶּה שָׁמַיִם בְּעָבִים הַמְכִיז לְאֶרֶץ מָטָר הַמְצַמֵּחַ הָרִים חֲצִיר: (ט) נֹתֵן לְבִהמָה לְחֵמָה לְבִנְי עֵרַב אֲשֶׁר יִקְרָאוּ: (י) לֹא בִגְבוּרַת הַסּוּם יִחְפֹּץ לֹא בְשׁוֹקֵי הָאִישׁ יִרְצֶה: (יא) רוֹצֵה ה' אֶת יִרְאָיו אֶת הַמְיַחֲלִים לְחֶסֶד: (יב) שֹׁבְחֵי יְרוּשָׁלַם אֶת ה' הַלְלֵי אֱלֹהֶיךָ צִיּוֹן: (יג) כִּי חִזַּק בְּרִיחֵי שְׁעָרֶיךָ בְּרֹדֶף בְּגִיף בְּקַרְבֶּךָ: (יד) הַשָּׁם גְּבוּלְךָ שְׁלוֹם חֵלֶב חֲטִיִם יִשְׁבִּיעֶדְךָ: (טו) הַשְׁלַח אֲמַרְתוּ אֶרֶץ עַד מְהֵרָה יְרוּץ דְּבָרוֹ: (טז) הַנֶּתֵן שְׁלֵג בְּצִמּוֹר בְּפֹר בְּאֶפְרַיִם: (יז) מִשְׁלִיךְ קִרְחוֹ כְּפֹתִים לִפְנֵי קִרְתוֹ מִי יַעֲמֹד: (יח) יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וַיִּמַּסֵּם יִשָּׁב רוּחוֹ וַיִּזְלוּ מַיִם: (יט) מְגִיד דְּבָרָיו לְיַעֲקֹב חֲקִיו וּמִשְׁפָּטָיו לְיִשְׂרָאֵל: (כ) לֹא עָשָׂה כֵן לְכֹל גּוֹי וּמִשְׁפָּטִים בְּלִ יַדְעוּם הַלְלוּ יְהוָה:

ופירש רש"י:

לְבִנְי עוֹרַב - פִּירְשׁוּ רְבוּתֵנוּ שֶׁהוּא אֲכוּרֵי עַל בְּנוֹי וְהַקֵּב"ה מֵרַחֵם עֲלֵיהֶם וּמְזַמֵּן לָהֶם יְתוּשִׁין מֵתוֹךְ צוּאָתָם וּנְכַנְסִין לְתוֹךְ פִּיהֶם: לֹא בִגְבוּרַת הַסּוּם יִחְפֹּץ - הַקֵּב"ה: לֹא בְשׁוֹקֵי הָאִישׁ יִרְצֶה - וְלֹא בְקַלּוֹת מְרוּצַת שׁוֹקֵי הָאִישׁ יִרְצֶה: חֵלֶב חֲטִיִם - טוֹב חֲטִיִם שְׁמַנִּים: מִשְׁלִיךְ קִרְחוֹ כְּפֹתִים - הַמַּיִם מִגְּלִידִים וְנַעֲשִׂין פְּתִיתִין פְּתִיתִין, וּמְדַרְשׁ אֲגִידָה כְּפֹתִים הַכֹּל לְפִי מִשָּׂא הַבְּרִיּוֹת הָעֲנִי לְפִי חוֹסֵר מְלַבּוּשׁוֹ מִיִּקְל עֲלָיו: מִי יַעֲמֹד - שְׁלֹא יִהְיֶה צוֹנֵן בְּקִרְתוֹ: יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וַיִּמַּסֵּם - לְאוֹתָם פְּתִים: יִשָּׁב רוּחוֹ - רוּחַ מְעַרְבֵי לְהַשְׁבִּית הַקִּרְחַ וַיִּזְלוּ מַיִם:

ועוד פירש המצודות דוד:

הַשָּׁם גְּבוּלְךָ - בְּגְבוּלְךָ שֶׁם שְׁלוֹם, כִּי לֹא תִבּוֹא אֵלֶיךָ מִלְחָמָה: חֵלֶב וּגּוֹי - וְלֹא יֵאָכְלֶם הָאוֹיֵב: אֲמַרְתוּ - הוּא הַמֵּטֵר הַבָּא בְּמֵאֵמֶר פִּיו:

אות ז'

נראה להם כזקן מלא רחמים, וזקן הוא בישוב הדעת

איתא במכילתא דרבי ישמעאל פרשת יתרו פר' ה':

אנכי ה' אלהיך. למה נאמר, לפי שנגלה על הים כגבור עושה **מלחמות**, שנאמר (שמות טו, ג) ה' איש **מלחמה**. נגלה על הר סיני כזקן מלא רחמים, שנאמר (שם כד, י) ויראו את אלהי ישראל, וכשנגאלו מה הוא אומר, וכעצם השמים לטוהר, ואומר (דניאל ז, ט-י) חזה הוית עד די כרסון רמיו, ואומר נהר דינור נגד ונפק מן קדמוהי וגו'. שלא ליתן פתחון פה לאומות העולם לומר, שתי רשויות הן. אלא **אנכי** ה' אלהיך, אני **במצרים**, אני על הים, אני בסיני, אני לשעבר, אני לעתיד לבא, אני לעולם הזה, אני לעולם הבא. שנאמר (דברים לב, לט) ראו עתה כי אני אני הוא, ואומר (ישעיה מו, ד) ועד זקנה אני הוא, ואומר (שם מד, ו) כה אמר ה' מלך ישראל וגואלו ה' צבאות אני ראשון ואני אחרון, ואומר (שם מא, ד) מי פעל ועשה קורא הדורות מראש אני ה' ראשון ואת אחרונים אני הוא.

ופירש רש"י (שמות כ, ב):

אשר הוצאתיך מארץ מצרים - לפי שנגלה בים כגבור מלחמה, ונגלה כאן כזקן מלא רחמים, שנאמר (שמות כד, י) ויראו את אלוהי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר, זו היתה לפניו בשעת השעבוד, (שם) וכעצם השמים, משנגאלו, הואיל ואני משתנה במראות אל תאמרו שתי רשויות הן, אנכי הוא אשר הוצאתיך ממצרים ועל הים.

ואיתא במשנה בקינים (ג, ו) במהות ה'זקן':

רבי שמעון בן עקשיא אומר זקני עם הארץ כל זמן שמזקינין דעתן מיטרפת עליהן, שנאמר (איוב יב) מסיר **שפה** לנאמנים וטעם זקנים יקח, אבל זקני תורה אינן כן אלא כל זמן שמזקינין דעתן מתישבת עליהן, שנאמר (שם) ביששים **חכמה** ואורך ימים **תבונה**:

מקוה של שער החמישים, שהוא שער העליון מנו"ן שערי בינה

מובא בשער הכוונות דרושי חג השבועות דרוש א', בענין עליית זעיר אנפין בחג השבועות אל הכתר, והתיקון שנעשה במקוה של חג השבועות בעלות השחר:

הנה בז' שבועות של ספירת העומר הגדיל זעיר אנפין גדלות גמור וכו', ונמצא כי כבר זעיר אנפין הגדיל עד שיעור קומת כל אבא ואימא, ואין בו אלא בחינת גדלות מן חכמה ובינה שבו ולמטה, שהם מקום המוחין שלו, אבל בחינת הכתר שבו עדיין חסר ממנו, כי הוא נעשה מן אריך אנפין עצמו כנודע, כי אבא ואימא הם בחינת חכמה ובינה דאריך אנפין, ולכן צריך שיעלה עתה זעיר אנפין בחג השבועות עד למעלה עד אריך אנפין, כי זהו תכלית גדלות זעיר אנפין, כי אז גדל זעיר אנפין ולוקח כל קומת אריך אנפין ונעשה כמוהו.

וכבר ביארנו זו למעלה בדרוש ה' דחג הפסח, בענין משנת פרקי אבות, הוא היה אומר בן ה' **שנים** למקרא כו', כי כמה מדרגות יש בענין גדלות זעיר אנפין, ותכליתם הוא בעלותו עד אריך אנפין, כי אז עולה עד מקום הדיקנא קדישא דיליה, וכמו שדיקנא דאריך אנפין היא לבנה, דיקנא חוורא, כדכתיב ושער רישא כעמר נקא, כן דיקנא דזעיר אנפין בעלותו עד שם נהפכת גם היא ללבן, וגם הוא נקרא זקן, כי הגיע לימי הזקנה כבן ע' שנה או פ' שנה שמלבין זקנו.

ובזה תבין מ"ש רז"ל כי בים סוף נדמה הקב"ה לישראל כדמות בחור, וזקנו שחורה כאיש מלחמה יעיר קנאה להלחם עם המצרים ולהטביעם בים **סוף**, ובמתן תורה בחג השבועות **נדמה להם כזקן**, שזקנו לבנה כשלג.

והענין הוא כי ביום ז' של פסח היה בזמן קמנותו כנ"ל (כי לפני הפסח הוא בקמנות ראשון, ובליל הסדר עולה לגדלות ראשון, ואח"כ יורד לקמנות שני, עד לשבועות שאז עולה בשלימות לגדלות שני), ולכן דיקנא דיליה שחורה, כי כך הוא דיקנא דזעיר אנפין שחורה כעורב, כנוכר באדרא רבא. ובמתן תורה בחג השבועות, עלה עד דיקנא דאריך אנפין, ונהפכה זקנו ללבן, ולכן נדמה להם אז כזקן לובש לבנים, כמש"ה לבושיה כתלג חיזור, הנדרש בביאורנו על הדיקנא דיליה, הנקרא בשם מלבוש.

ואמנם זה הכתר הניתן לזעיר אנפין עתה, הנה הוא מתחיל ליכנס בו בתחלת ליל שבועות, ואינו נגמר ליכנס עד אשמורת הבוקר, ואח"כ בתפלת שחרית ומוסף של

יום שבועות אז מזדווג עם נוק' רחל כבשאר השבתות ויו"ט, שאז הוא זמן זווגם, אלא שעתה עלה עד אריך אנפין מבאשמורת הבוקר, משא"כ בשבתות ויו"ט, וזהו ענין מעלת חג השבועות וכו'.

צריך האדם שלא לישן בלילה הזאת כלל ולהיות כל הלילה נעורים ועוסקים בתורה כנוכר באורך בהקדמת ספר הזוהר בפרשת בראשית ובפרשת אמור. ודע כי כל מי שלא ישן בלילה הזאת כלל אפילו רגע אחד, ויהיה עוסק בתורה כל הלילה, מובטח לו **שישלים שנתו**, ולא יארע לו שום נזק בשנה ההיא, וכמ"ש הרשב"י בהקדמת בראשית וז"ל דיפוק ההוא שתא בשלם כו' ע"ש, ולא עוד אלא שהוראת חיי האדם בשנה ההיא, תלויה בענין זה, כי אם לא ישן כלל, ודאי **שלא ימות** בשנה ההיא, ודי בזה.

ולכן פשט המנהג הזה בישראל לעסוק בתורה כל ליל חג השבועות, ואמנם הענין הוא זה כי ע"י היותם עוסקים בתורה כל הלילה הם ממשיכים את הכתר הנוכר בזעיר אנפין, שהוא בחינת דיקנא דאריך אנפין, שזעיר אנפין עולה עד שם כנוכר. וזהו הסדר של המקרא שתעסוק בו בלילה הזה, כדי להמשיך הכתר וכו':

ובהגיע אשמורת הבוקר מעט קודם עלות השחר, בעת שמשחירין פני הרקיע במזרח, אשר אז נקרא אילת השחר כגודע. אז צריך שתטבול במקוה, ותכוין אל המקוה העליון שהוא בתר עליון דזעיר אנפין, הנמשך לו בלילה הזה, והוא נקרא שער החמשים, כמ"ש ועליו נאמר **וזרקתי עליכם מים מהורים** כו', ועי"כ אנו מקבלים תוספת קדושה מבחינת הכתר הזה.

וטעם הדבר הוא לפי שאנחנו בלילה הזה עושים ב' דברים, הא' הוא להמשיך את כתר העליון דזעיר אנפין ע"י עסק התורה כנוכר, ואחר כך באשמורת הבוקר אנו נעשים שושבינין דמטרוניתא רחל נוק' דזעיר אנפין, ומוליכין את הכלה הכלולה לבית הטבילה, וטובלת במקוה העליון הנוכר, שהוא הכתר הנוכר, וגם אנחנו שושבינין דילה טובלים עמה. אבל אל תטעה לומר כי אז היא עולה עד הכתר דזעיר אנפין, אבל היא מקבלת במקומה למטה מהרה וטבילה מלמעלה מכתר דזעיר אנפין, בסוד **וזרקתי עליכם מים מהורים** כנוכר, ואחר כך ע"י תפלת שחרית ומוסף דיום שבועות ממש, אז היא עולה כמוהו:

נקודות לעיון:

א. ראה בהמשך דברי שער הכוונות, מענין התגלות הכתר שהוא ע"י האור החסד, המאיר אל הבינה, ולכן נקרא שער החמישים דבינה (וראה עוד שם הכוונת שצריך לכוון במקוה דשבועות, כדי לקבל הכתר).

מקוה ישראל מושיעו בעת צרה

כתיב בירמיה פרק יד, שהתפלל לה' על מכת הבצורת שהיה רעב בארץ:

(ו) **אם עוֹנֵינוּ עָנוּ בָנוּ ה' עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ כִּי רַבּוּ מִשׁוֹבְתֵינוּ** לְךָ חֲטָאנוּ: (ח)
 מִקְוֵה יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעוֹ בְּעֵת צָרָה לְמָה תִּהְיֶה בְּגַר בְּאַרְץ וּבְאֶרֶץ נְטָה לְלוֹן: (ט) לְמָה
 תִּהְיֶה כְּאִישׁ נִדְהָם כְּגֹבֹר לֹא יוּכַל לְהוֹשִׁיעַ וְאַתָּה בְּקִרְבָּנוּ ה' וְשִׁמְךָ עָלֵינוּ נִקְרָא אֵל
 תִּנְחֵנוּ: (י) כֹּה אָמַר ה' לָעַם הַזֶּה בֵּן אָהָבוּ לְנוֹעַ רְגְלֵיהֶם לֹא חָשְׁכוּ וְה' לֹא רָצָם עֲתָה
יִזְכֹּר עֲוֹנֵם וַיִּפְקֹד חַטֹּאתֶם: (יא) וַיֹּאמֶר ה' אֵלֵי אֵל תִּתְפַּלֵּל בְּעַד הָעָם הַזֶּה לְמוֹכָה: (יב)
 כִּי יֵצְמוּ אֵינֶנִּי שְׁמַע אֵל רִנָּתָם וְכִי יַעֲלוּ עֲלֶיהָ וּמִנְחָה אֵינֶנִּי רָצָם כִּי בַחֲרֹב וּבְרָעַב וּבְדָבָר
אֲנֹכִי מְכַלָּה אוֹתָם:

ופירש רש"י:

ענו בנו - העידו בנו: עשה למען שמך - עשה מה שתעשה עמנו למען שם גדול שיצא לך שאתה מושל בכל ואנחנו עמך וצאן מרעיתך ולא נאה שתתן שם נצחונך לאלילים: מקוה - תוחלת: נדהם - מושך ידו מן המלחמה: ושםך עלינו נקרא - לפיכך אין כבודך בכך: תניחנו - פי' כמו תעזבנו: בן אהבו לנוע - כן כמה שגזרתי עליהם גולה במצרים ובכל, אהבו שם להיות גולים לעבוד אלילים הרחוקות:

ועוד פירש המלבי"ם:

אם. מתחיל להתפלל אל ה', אומר אם עוֹנֵינוּ עָנוּ בָנוּ, הגם שאנחנו מצדנו ראויים לעונש כי עוֹנֵינוּ מעידים בנו, בכ"ז עשה למען שמך וכו', כי שמך הוא - מקוה ישראל ה'. שישאל מקוים תמיד אליך ואתה מושיע תמיד בעת צרה, זה הוא שמך, וא"כ הושיענו גם עתה: למה תהיה בגר. שהגר לא יקפיד על הנעשה בארץ מצד שאינו

מתושבי הארץ: וכאורח נטה ללון. שכן נדמה כאילו אין רצונך להשגיח על הארץ, או מצד שמסרת הנהגתה אל מערכת הכוכבים שהם שולטים פה בארץ ואתה כגר, או מצד שלא תעיין בהנהגתה רק לפרקים ולפי שעה: כגבור לא יוכל להושיע. מן מי שהוא תקיף ממנו: ושמך עלינו נקרא. הוא הפך מן הגר, כי לא מסרת אותנו תחת המערכת רק אנו תחת השגחתך: ויאמר ה'. יען שירמיה רוצה להתפלל שנית, אמר לו ה' אל תתפלל בעד העם הזה לטובה. ר"ל כי לפעמים יעניש ה' ע"י **הסתרת פנים** ואז העונש בא מעצמו, וכשמתפללים ע"ז יתפללו לטובה, ר"ל שלא יסתיר פני השגחתו רק שיטיב עמהם, ולפעמים יהיה העונש השגחיי שיעניש ה' בעצמו, ואז מתפללים שלא ירע להם, ואז אין מועיל צום וקרובן כי נחתם הגזרה וצריך תשובה גדולה, וירמיה חשב שהעונש בא ע"י **הסתרת פנים**, כמו"ש ושמך עלינו נקרא אל תניחנו, ר"ל שלא יניח אותם תחת יד המקרה, א"ל ה' אל יתפלל לטובה, כי העונש יהיה ע"י ה' בעצמו, ולכן - כי יצומו אינני שומע אל רנתם. לא יועיל לא צום ולא **קרבן**: כי בחרב וברעב אנכי בעצמי מבלה אותם. לא ע"י **הסתרת פנים**:

ואיתא במשנה ביומא (ח, ט) שהקב"ה בעצמו הוא המקוה המטהר:

אמר רבי עקיבא אשריכם ישראל לפני מי אתם מיטהרין מי מטהר אתכם אביכם שבשמים שנאמר (יהוקאל לו) וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם ואומר מקוה ישראל ה' מה מקוה מטהר את הטמאים אף הקב"ה מטהר את ישראל:

נקודות לעיון:

- א. יש להבין מה שייכות ישועת המקוה בפשיטות לתקן את ההסתרות המבוארות במאמר זה? והאם יש קשר בין המים לכללות המאמר?
- ב. רבינו מבאר שהמקוה מציל ומושיע מצרות / יסורים / חטאים / טומאות. ויש לעיין היכן מצינו במאמר ענינים אלו?
- ג. למה הקב"ה מסתיר פנים יותר דווקא אחרי שירמיה פונה אליו ומבקש ממנו על ההסתרה הראשונה (עיין לעיל ברמב"ן על הפסוק ואנכי הסתר אסתיר)?
- ד. האם מתוך קשר העניין, שכולו מדבר על הבצורת, מובן שצרת חסרון הפרנסה מקושרת לישועת המקוה (עיין קיצור ליקוטי מוהר"ן המשולש)?

וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם וכו'

כתיב ביחזקאל פרק לו:

(י) בן אדם בית ישראל ישבים על אדמתם ויטמאו אותה בדרךכם וכעלילותם כטמאת הנדה היתה דרךם לפני: (יה) ואשפך חמתי עליהם על הדם אשר שפכו על הארץ ו**בגלוליהם** טמאוה: (יט) ואפיץ אתם בגוים ויזרו בארצות בדרךכם וכעלילותם שפטתים: (כ) ויבוא אל הגוים אשר באו שם ויחללו את שם קדשי באמר להם עם ה' אלה ומארצו יצאו: (כא) ואחמל על שם קדשי אשר חללוהו בית ישראל בגוים אשר באו שמה: (כב) לכן אמר לבית ישראל כה אמר אדני ה' לא למענכם אני עשה בית ישראל כי אם **לשם קדשי** אשר חללתם בגוים אשר באתם שם: (כג) וקדשתי את **שמי** הגדול המחלל בגוים אשר חללתם בתוכם וידעו הגוים כי אני ה' נאם אדני ה' בהקדשי ככם לעיניהם: (כד) ולקחתי אתכם מן הגוים וקבצתי אתכם מכל הארצות והבאתי אתכם אל אדמתכם: (כה) וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל **טמאותיכם** ומכל **גלוליהם** אטהר אתכם: (כו) ונתתי לכם **לב** חדש ורוח **חדשה** אתן בקרבכם והסרת את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר:

ופירש רש"י:

כטומאת הנדה - המושילה הכתוב לנדה שבעלה מצפה מתי תטהר ותאב לשוב אליה: ויבוא - לפי שאמר בית ישראל בראש הפרשה קרא כל הפרשה בלשון יחיד, ומדרש אגדה **הקב"ה בא עמהם בגולה** והטה אוזן מה היו אומרים השבאין הרי אלו עם ה' ולא היה לו יכולת להצילן במדרש איכה רבתי: ויחללו את שם קדשי - השפילו את כבודי ומהו החילול באמור אויביהם עליהם עם ה' אלה ומארצו יצאו ולא היה יכולת בידו להציל את עמו ואת ארצו: לא למענכם אני עושה - התשועה שאושיעכם: וקדשתי את שמי - ומה הוא הקידוש, ולקחתי אתכם מן הגוים: מים טהורים - אכפר עליכם ואעביר טומאותיכם בהזית מי חטאת המעבירין טומאת **המת**: לב חדש - יצר **שנתחדש לטובה**:

נקודות לעיון:

א. יש להבין ענין טהרת המים, כי אחרי שה' מוכיח את ישראל שעזבוהו וחיללו את

שמו, א"כ איך יתעורר ברחמים לטהרם ע"י מים?

ב. הנביא מציין ב' תיקונים לעם ישראל, 'מי הטהרה' וה'לב החדש', ויש להבין איך שייכים זה לזה?

ג. האם יש קשר בין ההקאה של המלכות דסט"א ליציאה של ישראל מהגלות? ולמה אחרי ההקאה הם צריכים טהרה?

כי אין ייסורין בלא עוון וכו'

איתא בגמ' בשבת (נה, א):

אמר ליה רבי זירא לרבי סימון: **לובחינהו** מר להני דבי ריש גלותא על מעשיהם הרעים. אמר ליה: איני מוכיחם משום שלא מקבלי מינאי. אמר ליה: אף על גב דלא מקבלי לובחינהו מר, דאמר רבי אחא ברבי חנינא: מעולם לא יצתה מדה טובה מפיי הקב"ה וחזר בה לרעה חוץ מדבר זה, דכתיב ויאמר ה' אליו עבר בתוך העיר בתוך ירושלים והתוית תו על מצחות האנשים הנאנחים והנאנקים על כל התועבות הנעשות בתוכה וגו'. אמר לו הקב"ה לגבריאל: לך ורשום על מצחן של צדיקים תיו של דיו, שלא ישלטו בהם מלאכי חבלה. ועל מצחם של רשעים תיו של דם, כדי שישלטו בהן מלאכי חבלה. אמרה מדת הדין לפני הקב"ה: רבוש"ע, מה נשתנו אלו שזוכים לתו של דיו וניצלים, מאלו האנשים שנרשם על מצחם תו של דם, וישלטו בהם מלאכי חבלה? אמר לה: הללו **צדיקים גמורים**, והללו **רשעים גמורים**. אמרה לפניו: רבוש"ע, היה בידם של הצדיקים למחות **ולא מיחו**. אמר לה גלוי וידוע לפני, שאם מיחו בהם, לא יקבלו מהם הרשעים את התוכחה. אמרה לפניו: רבוש"ע, אם לפניך גלוי, להם מי גלוי שלא יקבלו מהם? והיינו דכתיב בתחילה 'זקן בחור ובתולה טף ונשים תהרגו למשחית ועל כל איש אשר עליו התו אל תגשו', ולבסוף כתיב 'וממקדשי (שהם הצדיקים) תחלו', וכתיב 'ויחלו באנשים הזקנים אשר לפני הבית' וכו'. אמר רב אמי: אין **מיתה** בלא חטא ואין יסורין בלא עון. אין מיתה בלא חטא, דכתיב הנפש החטאת היא תמות בן לא ישא בעון האב ואב לא ישא בעון הבן, צדקת הצדיק עליו תהיה ורשעת הרשע עליו תהיה וגו'. אין יסורין בלא עון, דכתיב ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם. מיתיבי, אמרו מלאכי השרת לפני

הקב"ה: רבוש"ע, מפני מה קנסת מיתה על אדם הראשון? אמר להם: מצוה קלה צויתיו (שלא יאכל מעץ הדעת) ועבר עליה. אמרו לו: והלא משה ואהרן שקיימו כל התורה כולה, ומתו. אמר להם: מקרה אחד לצדיק ולרשע לטוב וגו' (שמאחר שנגזרה מיתה על האדם, כולם נכללו בנזירה זו). הוא (רב אמי) דאמר כי האי תנא, דתניא, רבי שמעון בן אלעזר אומר: אף משה ואהרן בחטאם מתו (שחטאו במי מריבה), שנאמר יען לא האמנתם בי הא האמנתם בי, עדיין לא הגיע זמנכם ליפטר מן העולם. מיתבי: ארבעה לא חטאו ומתו רק בעטיו של נחש, ואלו הן: בנימין בן יעקב, ועמרם אבי משה, וישי אבי דוד, וכלאב בן דוד וכו'. מני, אילימא תנא דמלאכי השרת, והא איכא משה ואהרן, אלא לאו: רבי שמעון בן אלעזר היא שאמר 'אף משה ואהרן בחטאם מתו', ולמרות זאת מודה שד' אלו מתו בלא חטא, ושמע מינה יש מיתה בלא חטא, ויש יסורין בלא עון, ותיובתא דרב אמי תיובתא.

ופירש רש"י:

חזין מדבר זה - שנאמר במקרא זה שהוציא דבור לטובה, ומפני עונש תוכחה חזר בו. והתוית תיו על מצחות האנשים הנאנחים והנאנקים על כל התועבות הנעשות בתוכה - אלו צדיקים. שלא ישלמו בהם מלאכי חבלה - שאני רוצה לשלוח בעיר. היינו דכתיב - מעיקרא, ועל כל איש אשר עליו התיו אל תגשו, ולבסוף וממקדשי תחלו. בלא חטא - וחטאו של אדם גורם לו מיתה. בשבט ובנגעים - היינו יסורים, וקאמר שאין באין אלא משום פקידת עון. בעטיו של נחש - בעצתו של נחש שהשיא לחוה, ולא בחטא אחר, שלא חטאו. אלא לאו ר' שמעון בן אלעזר - דאמר משה ואהרן בחטאם מתו, ומודה בהני.

ועוד פירשו התוס':

וש"מ יש מיתה בלא חטא ויש יסורים בלא עון - ואף על גב דכמאי דקאמר אין יסורין בלא עון לא איתותב (היינו שלא הייתה קושיא על זה, ואעפ"כ נדחה למסקנא).

ומובא במאירי:

אין מיתה בלא חטא ואין יסורין בלא עון. ואל יבהילך מאמר ד' מתו בעטיו של נחש, ר"ל מה שנקנסה מיתה בסיבת הנחש והונחה בטבע, שלא נאמר בטבע אלא דרך הפלגה למיעוט עונותיהם, עד שלא היו ראויים לעלות במאזנים, ואף זו לא נאמרה אלא למראה עיני בשר ודם, ומי יודע לבות בני האדם עד שיחלצוהו דברי

פינו וישללוהו מכל חטא, ונמצאת מכחיש מאמר אין אדם שלא יחטא, וכן אין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, ואף על פי שגשאר דעת האומר כן בתיובטא, אין עיקרי האמונות תלויות בראיות של פשוטי מקראות ואגדות, וכבר ידעת שאין משיבין באגדה, ומה נכבד מאמר אף משה ואהרן בחטא מתו, מכאן ואילך ימחלו האחרים על כבודם:

נקודות לעיון:

- א. רבינו כתב בלא עוון וכו', כלומר שרימז למאמר 'אין מיתה בלא חטא', ויש לקשר לענין החיים המובא לעיל באות ג', ובזה לעומת זה היא המיתה, (וכן לענין רבנות שמקברת בעליה).
- ב. יש להבין מה השייכות של ענין זה לטהרת המקווה?
- ג. יש לעיין בקשרי המאמר על איזה עוון מדובר כאן?
- ד. רבינו הביא ראיה מגמ' זו שאין יסורין בלא עוון, וקשה שלמסקנת הגמ' נדחתה מימרא זו?

מאמר פתוח, נאמן פשוט

איתא בגמ' בשבת (קד, א):

אמרי ליה רבנן לרבי יהושע בן לוי, אתו דרדקי האידינא לבי מדרשא ואמרו מילי דאפילו בימי יהושע בן נון לא איתמר כוותייהו, **אל"ף בי"ת** וכו'. מ"ם פתוחה מ"ם סתומה - מאמר פתוח מאמר סתום, נו"ן כפופה נו"ן פשוטה - נאמן כפוף נאמן פשוט, ס"ע - סמוך עניים, לישנא אחרינא - סימנין עשה בתורה וקנה אותה. פ' כפופה פ' פשוטה - **פה** פתוח פה סתום, צד"י כפופה וצד"י פשוטה - **צדיק** כפוף צדיק פשוט. היינו נאמן כפוף נאמן פשוט? הוסיף לך הכתוב כפיפה על כפיפתו, מכאן שנתנה ה**תורה** במנוד ראש וכו'. שיי"ן שקר, תי"ו **אמת**.

ופירש רש"י:

מאמר פתוח ומאמר סתום - יש דברים שנתן רשות לדורשן, ויש **שאתה מצווה לסותמן**, כגון מעשה מרכבה. **נאמן כפוף** - אדם כשר צריך להיות כפוף ועניו, וסופו להיות פשוט וזקוף לעולם הבא. **פה פתוח** - בשעת המכנסים פור. **פה סתום** - בשעת המפורים כנס, אם יש גדול ממך. **במנוד ראש** - ברתת וענוה יתירה.

ועוד פירש המהרש"א:

אתו דרדקי בו'. כי **אותיות התורה** הן הן **שמותיו של הקב"ה** ולכך נקראו אותיות, כמ"ש מקדש ניתן בין שתי אותיות, וכך היתה כתובה לפניו באש שחורה בו', ויש בהן סודות בצורות הכתיבה ובקריאה.

פ' כפופה פ' פשוטה וכו'. ע"פ מ"ש פרק המפלת, הולד במעי אמו פיו סתום, לומד תורה וצופה מסוף עולם ועד סופו, כשיצא לאויר עולם **משכח** התורה ופיו פתוח, והיינו דבמעי אמו פיו סתום ואינו לומד תורה רק בעיון, אבל כשיצא לאויר עולם פיו פתוח ללמוד **בפה**, ולא תתקיים בזולת פה, והיינו פיו סתום שצריכה התורה לעיון, וצריכה ג"כ לגרום אותה וללמוד בפה, דהיינו **פה פתוח**.

נקודות לעיון:

- א. רבינו מבאר ש'נאמן' הכוונה לנאמנות הבטחת ה'. ויש להבין איך שייך להמאמר ענין הנאמנות?
- ב. יש לקשר את כל רמזי האותיות שהם קשורים לצמצומים המובאים בתחילת התורה שיש בתורה מידות של אותיות תיבות פסוקים פרשיות וסדרים.

מפיו דעת ותבונה

כתיב במשלי פרק ב:

(א) בְּנֵי אִם תִּקַּח אֱמָרִי וּמִצּוֹתַי תִּצְפֹּן אֶתְּךָ: (ב) לְהַקְשִׁיב לְחִכְמָה אֲזַנְךָ תִּפְּחָה לְבָךָ לְתַבּוּנָה: (ג) כִּי אִם לְבִינָה תִקְרָא לְתַבּוּנָה תִתֵּן קוֹלְךָ: (ד) אִם תִּבְקֶשׁנָה כְּכֶסֶף וְכַמְטָמוֹנִים תִּחְפְּשֶׁנָּה: (ה) אִזְ תִּבִּין יִרְאֵת ה' וְדַעַת אֱלֹהִים תִּמְצָא: (ו) כִּי ה' יִתֵּן חִכְמָה מִפִּי דַעַת וְתַבּוּנָה:

ופירש רש"י:

להקשיב לחכמה - לעסוק בתורה: כי ה' יתן חכמה - הא למדת שגדולה היא החכמה, שהרי נתנה מפי הקב"ה, לכך אתה צריך לקנותה:

ועוד פירש המצודת דוד:

בני - לבן תחשב לי, אם תקח אמרי בלבך: תצפון - לשומרם מן השכחה: להקשיב - ר"ל אמרי המה: להקשיב אזנך לחכמים, ולהטות לבך לתבונה: כי אם - כאשר תקרא לבינה להתקרב אליה: ככסף - כהמבקש את הכסף: ודעת אלוקים - הם רזי התורה: יתן חכמה - יתן לך חכמה מפיו, ר"ל יגלה לך מסתרי החכמה כאלו מפיו יאמר לך:

נקודות לעיון:

א. יש לקשר לדברי רבינו לעיל באות ג' שע"י שמוציא התורה בפה עי"ז זוכה לחיים, כי הדעת הוא החיים.

ושמי ה' לא נודעתי להם

כתיב בשמות פרק ו, בדברי ה' למשה כשציווהו לגאול את ישראל ממצרים:

(ב) וידבר אלהים אל משה ויאמר אליו אני ה': (ג) וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי ה' לא נודעתי להם: (ד) וגם הקמתי את בריתי אתם לתת להם את ארץ כנען את ארץ מגריהם אשר גרו בה: (ה) וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבדים אתם ואזכר את בריתי: (ו) לכן אמר לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים והצלתי אתכם מעבדתם וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדלים: (ז) ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים וידעתם כי אני ה' אלהיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים: (ח) והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אתה לאברהם ליצחק וליעקב ונתתי אתה לכם מורשה אני ה':

ופירש רש"י:

וידבר אלהים אל משה - דיבר איתו משפט, על שהקשה לדבר ולומר (לעיל ה, כב) למה הרעותה לעם הזה: ויאמר אליו אני ה' - נאמן לשלם שכר טוב למתהלכים לפני. ולא לחנם שלחתיך כי אם לקיים דברי שדברתי לאבות הראשונים: וארא - אל האבות: באל שדי - הבטחות הבטחות ובכולן אמרתי להם אני אל שדי: ושמי ה' לא נודעתי להם - לא הודעתי אין כתיב כאן, אלא לא נודעתי, לא ניכרתי להם במדת אמיתות שלי, שעליה נקרא שמי ה' נאמן לאמת דברי, שהרי הבטחות ולא קיימתי: וגם הקמתי את בריתי וגו' - וגם כשנראיתי להם באל שדי, הצבתי והעמדתי בריתי בני וביניהם: לתת להם את ארץ כנען - לאברהם בפרשת מילה נאמר (בראשית יז, א) אני אל שדי וגו', (בראשית י"ח) ונתתי לך ולזרעך אחריו את ארץ מגוריך, ליצחק (בראשית כ, ג) כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל והקימותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם, ואותה שבועה שנשבעתי לאברהם באל שדי, אמרתי ליעקב (בראשית לה, יא-יב) אני אל שדי פרה ורבה וגו' ואת הארץ אשר וגו', הרי שנדרתי להם ולא קיימתי: וגם אני - כמו שהצבתי והעמדתי הברית יש עלי לקיים, לפיכך שמעתי את נאקת בני ישראל הנואקים: אשר מצרים מעבידים אותם ואזכור - אותו הברית כי בברית בין הבתרים אמרתי לו (בראשית טו, יד) וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי: לכן - על פי אותה השבועה: אמר לבני ישראל אני ה' - הנאמן בהבטחתי: והוצאתי אתכם - כי כן הבטחתי (שם) ואחרי כן יצאו ברכוש גדול: סבלות מצרים - טורח משא מצרים: נשאתי את ידי - הרימותיה להשבע בכסאי:

קרוב לענין זה שמעתי פרשה זו מרבי ברוך ברבי אליעזר, והביא לי ראיה ממקרא זה (ירמיהו טו, כא) בפעם הזאת אודיעם את ידי ואת גבורתי וידעו כי שמי ה', למדנו כשהקב"ה מאמן את דבריו אפילו לפורענות מודיע ששמו ה', וכל שכן האמנה לטובה. ורבותינו דרשוהו לענין של מעלה, שאמר משה (לעיל ה, כב) למה הרעותה, אמר לו הקב"ה חבל על דאבדין ולא משתכחין. יש לי להתאונן על מיתת האבות, הרבה פעמים נגליתי אליהם באל שדי ולא אמרו לי מה שמך, ואתה אמרת (לעיל ג, יג) מה שמו מה אומר אליהם:

וגם הקמתי וגו' - וכשבקש אברהם לקבור את שרה לא מצא קבר עד שקנה בדמים מרובים, וכן ביצחק ערערו עליו על הבארות אשר חפר, וכן ביעקב (בראשית לג, יט) ויקן את חלקת השדה, לנמות אהלו, ולא הרהרו אחר מדותי, ואתה אמרת (ה, כב) למה הרעותה. ואין המדרש מתיישב אחר המקרא מפני כמה דברים אחת, שלא נאמר, ושמי ה' לא שאלו לי. ואם תאמר לא הודיעם שכך שמו, הרי תחלה כשנגלה לאברהם בין הבתרים נאמר (בראשית טו, ז) אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים. ועוד, היאך הסמיכה נמשכת בדברים שהוא סומך לכאן (פסוק ה) וגם אני שמעתי וגו' (פסוק ו) לכן אמור לבני ישראל. לכך אני אומר יתיישב המקרא על פשוטו דבר דבור על אופניו, והדרשה תדרש, שנאמר (ירמיה כג, כט) הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע, מתחלק לכמה ניצוצות:

נקודות לעיון:

א. יש לקשר לדברי רבינו לעיל שקריאת ה' הוא ע"י שמו, ולכן במצרים שהדעת היה בגלות, לכן לא נודע שם ה'.

ד. הנה רבינו מוכיח מפסוק זה שהדעת היה בגלות במצרים, ופשט הכתוב הוא שהדעת ושם ה' לא נודע לאבות, ומה השייכות למצרים, אדרבה, בפשט הכתוב יוצא להיפך, שעד גלות מצרים ה' לא התגלה לגמרי אל האבות הקדושים, ודווקא עתה במצרים הוא הולך להתגלות. וע"פ כלל י"א יש לדייק כיצד הפשט עולה בקנה אחד עם דברי רבינו באופן שמוסיף ומלמד מתוך קשרי התורה דבר חדש?

היה גם הדיבור בגלות, בבחינת כבוד פה וכבוד לשון

כתיב בשמות פרק ד, בעת שה' הפציר במשה שילך לגאול את ישראל ממצרים:

(י) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה' בִּי אֲדֹנָי לֹא אִישׁ דְּבָרִים אָנֹכִי גַם מִתְמוּל גַּם מִשְׁלֶשֶׁם גַּם מֵאֵד דְּבָרְךָ אֶל עַבְדְּךָ כִּי כְבֹד פֶּה וּכְבֹד לְשׁוֹן אָנֹכִי: (יא) וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו מִי שֵׁם פֶּה לְאָדָם אוּ מִי יְשׁוּם אֵלֶם אוּ חֲרָשׁ אוּ פֶקַח אוּ עוֹר הֲלֹא אָנֹכִי ה': (יב) וְעַתָּה לֵךְ וְאָנֹכִי אֶהְיֶה עִמָּךְ וְהוֹרִיתִיךָ אֲשֶׁר תְּדַבֵּר: (יג) וַיֹּאמֶר בִּי אֲדֹנָי שְׁלַח נָא בְיָד תְּשַׁלַּח: (יד) וַיִּחַר אָפָּה ה' בְּמֹשֶׁה וַיֹּאמֶר הֲלֹא אֶהְרֵן אֶחִיךָ הֲלוֹי יִדְעָתִי כִּי דָבָר יְדַבֵּר הוּא וְגַם הִנֵּה הוּא יֵצֵא לְקִרְאָתְךָ וְרָאֶךָ וְשָׁמַח בְּלִבּוֹ: (טו) וְדַבַּרְתָּ אֵלָיו וְשָׁמַתָּ אֶת הַדְּבָרִים בְּפִיו וְאָנֹכִי אֶהְיֶה עִם פִּיךָ וְעַם פִּיהוּ וְהוֹרִיתִי אֶתְכֶם אֶת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂיוּ: (טז) וְדָבָר הוּא לְךָ אֶל הָעָם וְהָיָה הוּא יְהִיֶה לְךָ לְפֶה וְאַתָּה תְהִיֶה לוֹ לֵאלֹהִים:

ופירש רש"י:

גם מתמוול וגו' - למדנו שכל שבעה ימים היה הקב"ה מפתה את משה בסנה לילך בשליחותו, מתמוול, שלשום, מאז דברך, הרי שלשה, ושלושה גמין רבויין הם, הרי ששה, והוא היה עומד **ביום השביעי** כשאמר לו זאת עוד (להלן פסוק יג) שלח נא ביד תשלח, עד שחרה בו וקבל עליו. וכל זה, שלא היה רוצה ליטול גדולה על אהרן אחיו שהיה גדול הימנו ו**ונביא** היה, שנאמר (שמואל א' ב, כו) הנגלה נגליתי אל בית אביך בהיותם במצרים, הוא אהרן: כבוד פה - **בכבודות** אני מדבר: מי שם פה וגו' - מי למדך לדבר כשהיית נדון לפני פרעה על המצרי: או מי ישום אלם - מי עשה פרעה אלם שלא נתאמץ במצות הריגתך, ואת משרתיו חרשים, שלא שמעו בצוותו עליך, ולאספקלטורין ההורגים מי עשאו עורים, שלא ראו כשברחת מן הבימה ונמלטת: הלא אנכי - **ששמי ה'** עשיתי כל זאת:

ועוד פירש רבינו בחיי:

כבוד פה. אמרו במדרש משה נתגדל בפלטרין של פרעה והיה נוטל כתר ומושליכו לארץ, ורצה המלך לדונו להריגה, ואמרו לו אצטגנינו זהו שאמרנו לך שהוא עתיד להושיע את ישראל ולהחריב מלכותך, נתיעץ פרעה עם חכמיו, והיו בכלל יועציו **יתרו** ואיוב ובלעם, זה אומר חייב מיתה הוא, וזה אומר **נער** הוא ואין לו **דעת**, מה עשה הביאו לו קערה אחת, נתנו בתוכה זהוב אחד וגחלת של אש, אמרו אם הוא

נוטל הזהוב בידוע שהוא בן דעת וחייב מיתה, ואם הוא נוטל הגחלת בידוע שאין לו דעת ופטור מן המיתה, היה רוצה לנטול את הזהוב, ומלאך בא והטה ידו ונטל הגחלת והכניסה לתוך פיו ונעשה ערל שפתים. ולפי המדרש הזה יאמר 'כי כבד פה וכבד לשון אנכי' מנעורי, כל שכן עתה שאני **זקן**, ואתה לא רפאתני מאז דברך אל עבדך ותצוה אותי בשליחות זאת. ומה שלא רפאו הש"י ולא הסיר כובד פיו מפני שלא התפלל, ומה שלא התפלל מפני שלא היה רוצה ללכת. וכתב רבינו חננאל מה שהזכיר שני דברים כבד פה וכבד לשון, יורה כי משה רבינו לא היה צח הדבור באותיות זשרס"ץ שהן אותיות השינים, זהו שאמר: 'כי כבד פה', גם לא באותיות הלשון שהם אותיות דטלנ"ת, ועל זה אמר 'וכבד לשון'.

ואיתא בזוהר (וארא כה): בענין הדיבור שהיה בגלות במצרים, שיש בחינת קול ובחינת דיבור, ובגלות מצרים לא היה משה יכול להוציא הקול בדיבור, עד שיצאו ממצרים וקיבלו התורה, שאז נתגלה דיבור המלכות, ועי"ז נרפא משה:

מאי ואני ערל שפתים, והא בקדמיתא כתיב לא איש דברים אנכי וגו' כי כבד פה וכבד לשון אנכי, וקוב"ה הוה אותיב ליה מי שם פה לאדם וגו', והוא אמר ואנכי אהיה עם פיך, ס"ד דלא הוה כן, והשתא אמר ואני ערל שפתים אי הכי אן הוא מלה דאבטח ליה קוב"ה בקדמיתא. אלא רזא איהו, משה קלא, ודבור דאיהו מלה דיליה הוה בגלותא, והוה איהו אטיס לפרשא מלין, ובגין דא אמר ואיך ישמעני פרעה, בעוד דמלה דילי איהי בגלותא דיליה דהא לית לי מלה, הא אנא קלא מלה גרע דאיהי בגלותא ועל דא שתף קוב"ה לאהרן בהדיה. ת"ח כל זמנא דדבור הוה בגלותא, קלא אסתלק מניה, ומלה הוה אטיס בלא קול, כד אתא משה אתא קול, ומשה הוה קול בלא מלה, בגין דהוה בגלותא, וכל זמנא דדבור הוה בגלותא, משה אזיל קלא בלא דבור, והכי אזיל, עד דקריבו לטורא דסיני ואתיהיבת **אורייתא**, ובהווא זמנא אתחבר קלא בדבור, וכדין מלה מליל, הה"ד (שמות ב) וידבר אלהים את כל הדברים האלה, וכדין משה אשתכח שלים במלה כדקא יאות, קול ודבור כחדא בשלימו.

מתוק מדבש:

מהו ואני ערל שפתים, והרי בתחילה כתוב לא איש דברים אנכי וגו' כי כבד פה וכבד לשון אנכי, והקב"ה השיב לו מי שם פה לאדם וגו', והקב"ה אמר ואנכי אהיה עם פיך, וכי תעלה על דעתך שלא היה כן, שעתה אומר משה ואני ערל שפתים, אם כן היכן הוא דבר ההבטחה של ואנכי אהיה עם פיך שהבטיח לו הקב"ה בתחילה. אלא

יש בזה סוד, כי משה היה מרכבה אל התפארת ששם שורש הקול, והדבור שהוא הדבור שלו סוד המלכות היתה בגלות (הדבור הוא המחתיך ומפרש את הקול, כי המלכות היא המוציאה אל הגלוי, ועתה היא בעצמה היתה צריכה אל הגאולה), ולכן היה משה ערל שפתים מלפרש הדברים, ומשום זה אמר משה ואיך ישמעני פרעה, בעוד שדבור שלי (שהוא המלכות) היא בגלות שלו, והרי אין לי כח הדבור, הרי אני רק בחי' קול, והמלכות שהיא סוד הדבור נגרעה ונחסרה ממני כי היא בגלות, ועל כן שיתף הקב"ה את אהרן עמו (כמ"ש 'אהרן אחיך יהיה נביאך').

בא וראה כל זמן שהדבור (שהוא סוד המלכות) היתה בגלות, הקול נסתלק ונסתם ממשה, והדבור היתה אטומה בלא קול (לכן לא היתה יכולה לדבר אל הנביאים), כשבא משה שהיה מרכבה לת"ת בא הקול (כי הוא התנבא מלמעלה והיה הקול בא אליו בסוד אספקלריא המאירה שבאותה הבחינה אין גלות כלל, והיתה נבואת משה פועלת, אבל מקום גלוי נבואתו שהוא דרך המלכות לא היה לו כי היא היתה בגלות), ומשה היה בחי' קול בלא דבור לפי שהדבור היה בגלות, וכל זמן שהדבור היה בגלות היה משה הולך בבחי' קול בלא דבור (שלא היה לו חתוך המלות בשפתיו, אלא היה אומר לאהרן והוא היה גומר הדבור לישראל או לפרעה). וכך הלך משה (קול בלא דבור אפילו כשיצאו ישראל ממצרים), עד שקרבו ישראל להר סיני וניתנה התורה, ובזמן ההוא נתחבר הקול בדבור (שאו נתיחדו שתי תורות, תורה שככתב שבת"ת ותושבע"פ שבמלכות), ואז הדבור שהוא המלכות היתה מדברת, זהו שכתוב וידבר אלהים את כל הדברים האלה (אלהי"ם הוא המלכות), ואז משה היה נמצא שלם בדבור כראוי (שנתרפא מכבודת הפה), והיו הקול והדיבור (ת"ת ומלכות) כאחד בשלימות.

נקודות לעיון:

- א. יש להבין איך שייך כבודת הפה של משה לגלות, הרי הוא נעשה כבוד פה מהמעשה במלאך (ראה ברבינו בחיי)?
- ב. ויש לקשר את כל עניין השררה של משה ואהרן, שכאן כבר התחיל בחינת המלך והשרים המוזכרים בתחילת המאמר.
- ג. האם הכעס שה' כועס כביכול על משה, קשור לכללות המאמר?

אנכי, יהיבא כתיבא נאמנים אמריה

איתא בגמ' בשבת (קה, א):

אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי בן זימרא, מניין ללשון נוטריקון מן התורה, שנאמר כי א"ב המו"ן גוים נתתיך, אב נתתיך לאומות, בחור נתתיך באומות, המון חביב נתתיך באומות, מלך נתתיך לאומות, ותיק נתתיך באומות, נאמן נתתיך לאומות. רבי יוחנן דידיה אמר 'אנכי', נוטריקון: אנא נפשי כתיבת יהבית. רבנן אמרי: אמירה נעימה כתיבה יהיבה. איכא דאמרי אנכי למפרע: יהיבה כתיבה נאמנין אמריה.

ופירש רש"י:

אנכי - מדלא אמר אני. אנא נפשי - אני בעצמי כתבתי ונתתי. אמירה - שהיא נעימה.

ועוד פירש המהרש"א:

אנא נפשי כו'. ר"ל שהקב"ה בעצמו נתנה כתובה, וכדכתיב והלוחות מעשה אלהים. אמירה נעימה כתיבה כו'. שהאמירה הנעימה היוצאת מפי הגבורה נכתבה בלוחות מעצמה. למפרע יהיבה כו'. להורות שהתורה נתונה כתובה ולא בע"פ, דדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה, והוא כדי שיהיו נאמנין, כי הדיבור שבע"פ יפול בו מהשינוי ענין:

נקודות לעיון:

ט. יש להבין למה נרמז ענין זה דווקא בצורת לימוד 'למפרע' ומה הקשר של זה לכללות המאמר?

י. ראה בזוהר שהובא לעיל על הדיבור שהיה בגלות מצרים, שמשוה התרפא מכבידות פיו דווקא בקבלת התורה (היינו שע"י קבה"ת שהוציאו התורה ב'פה', אזי נאמנים האמרים שיכול לדבר בלא כבידות 'פה').

אכלו בני ישראל את המן ארבעים שנה

ראה פסוק זה להלן בתחילת אות ח'

בן ארבעים לבינה

איתא במשנה באבות (ה, כא):

הוא (יהודה בן תימא) היה אומר בן חמש שנים למקרא, בן עשר למשנה, בן שלש עשרה למצות, בן חמש עשרה לתלמוד, בן שמונה עשרה לחופה, בן עשרים לרדוף, בן שלשים לבח, בן ארבעים לבינה, בן חמשים לעצה, בן ששים לזקנה, בן שבעים לשיבה, בן שמונים לגבורה, בן תשעים לשוח, בן מאה כאילו **מת** ועבר ובטל מן העולם:

ופירש רש"י:

בן חמש שנים למקרא. קרא קא דריש דכתיב ובשנה הרביעית יהיה כל פרוי קדש, שמחנכין אותו ל**אותיות**. ובשנה החמישית כתב להוסיף לכם תבואתו וכדאמרין התם מכאן ואילך ספי ליה כתורא. נ"א שמכניסין אותו ללמוד **תורה** ופסוקים אבל לא קודם לכן לפי שהתורה מתשת **בוהו** של תינוק. בן עשר למשנה. דודאי באלו חמשה למד המקרא, דכל תלמיד שאינו רואה בחמש שנים סימן יפה במשנתו שוב אינו רואה וכו', והיינו טעמא נמי דבן חמש עשרה לגמרא ולומד למודו, עד שהוא בן עשרים ומכאן ואילך רודף אחר מזונותיו: בן שלש עשרה למצות. דכתיב איש או אישה אשר יעשו מכל חטאות האדם וגו', ואינו קרוי איש עד שהוא בן שלש עשרה. בן חמש עשרה לגמרא. ללמוד גמרא ועומק הלכות: בן שמונה עשרה לחופה. די"ח פעמים כתיב אדם מבראשית עד כי מאיש לוקחה זאת, נ"א דעומד על פרקו להנשא: בן עשרים לרדוף. במצות עונשין: בן שלשים לבח. שכן בני לוי לא היו יכולין לישא בכתף עד ל' מפני שלא היה להן **בח**: בן ארבעים. להבין דבר מתוך דבר ולהורות כהלכה. נ"א לבינה. כדאמרין התם 'ולא נתן ה' לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים

לשמוע עד היום הזה' (שנכנסו דור המדבר לארץ), מכאן **לתלמיד** שאינו עומד על דעת רבו עד שהוא בן ארבעים (ע"ז.ה.): בן חמשים לעצה. שנאמר ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה ולא יעבוד עוד ושרת את אחיו באהל מועד שמייעץ אותם ומלמדן לשמור משמרתן. נ"א לישא וליתן בעומק עצה מתוך שרבו עליו מעשיו: בן ששים לזקנה. שכן בכל"ח עולה ס' שנאמר תבא בכלח אלי קבר. נ"א תחלת זקנה באה עליו להלבנת קצת שערותיו: בן שבעים לשיבה. לשיבה, זקן גמור הוא, שנתלכנו רוב שערותיו, כי היכי דאשכחנא בר' אלעזר בן עזריה בברכות דהדרי ליה תמניסר דרי שערות לבנות של זקנה, וקאמר איהו לנפשיה הרי אני כבן שבעים שנה, אלמא לע' מתלבן כבר רוב שער האדם: בן שמונים לגבורה. כלומר דבר **גדול** הוא אם יחיה אדם עד שמונים שנה, דכתיב ואם בגבורות שמונים שנה, שאם הוא חי יותר בגבורתו של מקום הוא **חי**, ולא מרב כח שבו, שהרי מכאן ואילך אין לו כח לאכול ולשתות: לשות. הוא מהלך שחות, שהרי מכאן ואילך הוא **כפוף**. וי"א לשוח ראוי לקבורה דשוב אין בו כח לצאת ולבא: באלו מת. שכבר עיניו קמו וכהו ולחו גם ונשתנו פניו ומעין החכמה פסק ממנו, והוא משתמה והולך:

נקודות לעיון:

א. לפי דברי רבינו מבואר שהמן עצמו הוא הדעת, ורבינו מסמיך לזה את המאמר חז"ל שעם ישראל אכלו את המן ארבעים שנה, וכן את המאמר חז"ל בן ארבעים לבינה. והנה לפי פשט המאמר חז"ל הכוונה היא שעד ארבעים שנה אין לאדם דעת, ואם כן היה צריך להיות שרק אחרי ארבעים שנה במדבר עם ישראל יזכו לאכילת הדעת שזה המן, ומדוע לפני שהיה להם דעת הם קיבלו את המן, הלא הם לכאורה אינם ראויים לאכלו?

אות ה'

את המן אכלו ארבעים שנה,
והלא ארבעים שנה חסר ל' יום, אלא עוגה
שהוציאו ממצרים טעמו בה טעם מן

כתיב בשמות פרק טז:

(לה) וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אָכְלוּ אֶת הַמֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה עַד בָּאָם אֶל אֶרֶץ נוֹשְׁבֵת אֶת הַמֶּן
אָכְלוּ עַד בָּאָם אֶל קְצֵה אֶרֶץ כְּנָעַן:

ופירש רש"י:

ארבעים שנה - והלא חסר שלושים יום, שהרי בחמישה עשר באייר ירד להם המן תחלה, ובחמישה עשר בניסן פסק, שנאמר (יהושע ה, יב) וישבות המן ממחרת, אלא מגיד שהעונות שהוציאו ישראל ממצרים טעמו בהם טעם מן: אל קצה ארץ כנען - בתחלת הגבול, קודם שעברו את הירדן, והוא ערבות מואב. נמצאו מכחישין זה את זה, אלא בערבות מואב כשמת משה בשבעה באדר פסק המן מליירד, ונסתפקו ממן שלקמו בו ביום עד שהקריבו העומר בששה עשר בניסן, שנאמר (שם, יא) ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח:

ודרשו חז"ל בגמ' בקידושין (לח, א):

ובני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה עד בואם אל ארץ נושבת, את המן אכלו עד בואם אל קצה ארץ כנען, אי אפשר לומר עד בואם אל ארץ נושבת - שכבר נאמר אל קצה ארץ כנען, וא"א לומר אל קצה ארץ כנען - שהרי כבר נאמר עד בואם אל ארץ נושבת, הא כיצד? בשבעה באדר מת משה ופסק מן מליירד, והיו מסתפקין ממן שבכליהם עד ששה עשר בניסן. תניא אידך: ובני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה - וכי ארבעים שנה אכלו? והלא ארבעים שנה חסר שלשים יום אכלו, אלא לומר לך, עונות שהוציאו ממצרים טעמו בהם טעם מן.

ופירש רש"י:

אל ארץ נושבת - מעבר הירדן ואילך, שהיא חשובה מארץ סיחון ועוג, כדאשכחן במשה שהיה מתאוה ליכנס לה וקרי לה טובה. קצה ארץ כנען - בערבות מואב, ששם מת משה, שהיא ארץ האמורי, ועל שפת הירדן שהוא קצה כניסת ארץ כנען. חסר שלשים - שנסתפקו מעוגות שהוציאו **ממצרים**, דכתיב (שמות טז) ויסעו מאילים ויבאו כל עדת בני ישראל אל מדבר סין אשר בין אילים ובין סיני בחמשה עשר יום לחדש השני, וכתיב בתריה בשבתנו על סיר הבשר וגו', וכתיב (שם) הנני ממטיר לכם לחם, אלמא בששה עשר באייר המן התחיל לירד.

נקודות לעיון:

א. יש להבין שמאחר ועיקר מעלת המן מחמת שהוא לחם מן השמים (כמובא בדברי רבינו להלן), א"כ מה מעלה יש בזה שהרגישו טעם מן במצות, והרי לא היה זה מן בפועל?

ב. לכאורה מבואר מדברי הגמ' שלמעשה הם לא אכלו את המן ארבעים שנה, אז איך באמת הם זכו לבינה, שהרי שלושים יום הם רק טעמו טעם מן, אבל לא אכלו ממש מן.

את והב בסופה, לא זזו משם עד שנעשו אוהבים זה לזה

כתיב בבמדבר פרק כא, בעת שנכנסו ישראל לא"י ועברו בנחל ארנון נעשה להם נס, ועל כך אמרו שירה:

(יד) **עַל בֵּן יִאָמֵר בְּסֵפֶר מְלַחְמֹת ה' אֶת וְהֵב בְּסוּפָה וְאֶת הַנְּחָלִים אֲרִנּוּן:**

ופירש רש"י:

על בן - על חניה זו ונסים שנעשו בה יאמר בספר מלחמות ה', כשמספרים נסים שנעשו לאבותינו, יספרו את והב וגו': את והב - כמו את יהב (שנתן) וכו', כלומר את

אשר יהב להם הרבה נסים בים **סוף**: ואת הנחלים ארנון - כשם שמספרים בנסי ים סוף, כך יש לספר בנסי נחלי ארנון, שאף כאן נעשו נסים גדולים:

ודרשו חז"ל בגמ' בקידושין (ל, ב) על פסוק זה:

'לא יבושו כי ידברו את אויבים בשער', מאי את אויבים בשער, אמר רבי חייא בר אבא, אפילו האב ובנו, הרב ותלמידו, שעוסקין בתורה בשער אחד נעשים אויבים זה את זה, ואינם זוים משם עד שנעשים אוהבים זה את זה, שנאמר את והב בסופה, אל תקרי בסופה אלא **בסופה**.

ופירש רש"י:

נעשו אויבים - מתוך שמקשים זה לזה, ואין זה מקבל דברי זה. את והב בסופה - הכי דריש לה, ספר מלחמות, **מלחמה** שעל ידי ספר, אהבה יש בסופה.

נקודות לעיון:

- א. יש להבין אם הכוונה שמתחילה יש ביניהם מחלוקת ואח"כ נעשה שלום, או שהכוונה היא שבסופה מתברר שיש שלום כבר מתחילה.
- ב. וכן יש להבין למה מתחילה שונאים זה את זה, והרי אין ביניהם רק ויכוח בפשט הלימוד שלומדים, אז למה הם מגיעים לידי שנאה? וכן למה אח"כ אוהבים זה את זה, והרי הויכוח נותר בעינו?
- ג. יש לקשר לענין המלכות שהיא בבחינת 'סוף דבר' ו'סוף המחנות', וראה הנס שנעשה בנחל ארנון ברש"י פס' טו, ובגמ' בברכות נד. שהודעת הנס היה ע"י האנשים שהלכו בסוף המחנה.

מחלוקת שהוא לשם שמים סופה להתקיים

איתא במשנה באבות (ה, יז):

כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים, ושאינה לשם שמים אין סופה להתקיים, איזו היא מחלוקת שהיא לשם שמים זו מחלוקת הלל ושמאי, ושאינה לשם שמים זו מחלוקת קורח וכל עדתו:

ופירש רבינו יונה:

כל מחלוקת וכו' - לומר כי מה שאמר כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים הכונה שלעולם יתקיימו במחלוקת, היום יחלוקו בדבר א' למחר בדבר אחר, למחלוקת יהיה קיים ונמשך ביניהם כל ימי חייהם, ולא עוד אלא שאורך ימים ושנות חיים יוסיפו להם, ושאינה לשום שמים אין סופה להתקיים, רק במחלוקת הראשון יספו יתמו ושם ימותו, כמחלוקת של קורח:

ועוד פירש ר' עובדיה מברטנורא:

כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים. כלומר שאנשי המחלוקת ההיא מתקיימים ואינם אוכדין, כמחלוקת הלל ושמאי שלא אבדו לא תלמידי בית שמאי ולא תלמידי בית הלל. אבל קורח ועדתו אבדו. ואני שמעתי, פירוש סופה, תכליתה והמבוקש מענינה. והמחלוקת שהיא לשם שמים, התכלית והסוף המבוקש מאותה מחלוקת להשיג האמת, וזה מתקיים, כמו שאמרו מתוך הויכוח יתברר האמת, וכמו שנתברר במחלוקת הלל ושמאי שהלכה כבית הלל. ומחלוקת שאינה לשם שמים, תכלית הנרצה בה היא בקשת השררה ואהבת הניצוח, וזה הסוף אינו מתקיים, כמו שמצינו במחלוקת קורח ועדתו שתכלית וסוף כוונתם היתה בקשת הכבוד והשררה והיו להיפך:

נקודות לעיון:

א. יש לקשר ענין 'לשם שמים' עם המלכות שצריך להשתמש בה לשם שמים ולא להנאתו ולצרכו.

ב. מדוע רבינו לא ביאר את המילה 'להתקיים' אך קישר את זה למושג האהבה, למרות שבפשט אין קשר.

ג. מה הקשר בין מחלוקת קורח לתורה נ"ו והאם יש קשר מיוחד בין 'עדת קורח' לתורה נ"ו?

משה הוא בחינת הדעת

ומובא בע"ח (שער לב פ"א):

כתב בזוהר בהעלותך כי הדור ההוא (דור המדבר) כולם נכללין במושה, כמ"ש שיש מאות אלף רגלי העם אשר אנכי בקרבו. והטעם לפי שכולן יוצאין מהארת יסוד אבא שבתוך ז"א אשר הוא נקרא בחי' משה כמבואר אצלנו, שמושה הוא מיסוד אבא וכו', גם ז"ס שנקרא הדור ההוא בדברי הימים ובמלכים דרדע, שפירש דור דעה, לפי שיצאו מהדעת של הז"א שבתוך היסוד דאבא שהוא בחי' משה ע"ה, והוא נקרא דעת עליון.

ומובא בשער הפסוקים (פרשת שמות):

משה היה שורש הדעת עצמו, בבחינת הטוב של הקדושה, וענפיו הם בני ישראל שיצאו ממצרים, הנקראים דור דעה.

וידעתם כי ה' הוציא אתכם וכו'

כתיב בשמות פרק טז:

(ד) וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הֲגִי מִמֵּטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמַיִם וַיֵּצֵא הָעָם וּלְקַטְוּ דְבַר יוֹם בַּיּוֹמוֹ לְמַעַן אֲנִסְנוּ הַיֶּלֶךְ בְּתוֹרַתִי אִם לֹא: (ה) וְהָיָה בַּיּוֹם הַשְּׁשִׁי וְהַכִּינוּ אֶת אֲשֶׁר יָבִיאוּ וְהָיָה מִשְׁנֵה עַל אֲשֶׁר וּלְקַטְוּ יוֹם יוֹם: (ו) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֲרַב וַיִּדְעֶתֶם כִּי ה' הוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: (ז) וּבִקֵּר וּרְאִיתֶם אֶת כְּבוֹד ה' בְּשָׁמְעוֹ אֶת תְּלִנּוֹתֵיכֶם עַל ה' וְנַחֲנוּ מָה כִּי תִלְיִנוּ עֲלֵינוּ:

ופירש רש"י:

דבר יום ביומו - צורך אכילת יום ילקטו ביומו, ולא ילקטו היום לצורך מחר: למען אנסנו הילך בתורת - אם ישמרו מצות התלויות בו, שלא יותירו ממנו ולא יצאו בשבת ללקוט: והיה משנה - ליום ולמחרת: ערב - כמו לערב: וידעתם כי ה' הוציא אתכם מארץ מצרים - לפי שאמרתם לנו כי הוצאתם אותנו, תדעו כי לא אנחנו המוציאים אלא ה' הוציא אתכם, שיגיו לכם את השליו: ובקר וראיתם - לא על הכבוד שנאמר (להלן פסוק י) והנה כבוד ה' נראה בענן, נאמר, אלא כך אמר להם 'ערב וידעתם' כי היכולת בידו ליתן תאותכם ובשר יתן, אך לא בפנים מאירות יתננה לכם, כי שלא כהוגן שאלתם אותו ומכרם מלאה, והלחם ששאלתם לצורך, בירידתו לבקר תראו את כבוד אור פניו שיוורידהו לכם דרך חיבה בבוקר, שיש שהות להכינו וטל מלמעלה וטל מלמטה כמונח בקופסא: ונחנו מה - מה אנחנו חשובין: כי תלינו עלינו - שתדעו עליו את הכל, את בניכם ונשיכם ובנותיכם וערב רב:

נקודות לעיון:

א. ע"פ הפשט אמר משה שע"י המן והשליו ידעו שה' הוציאם ממצרים, ורבינו פירש שהגאולה ממצרים ע"י הדעת, וע"פ כלל י"א יש לעיין כיצד פשט הפסוק והדרש (משל והמליצה) מתחברים מתוך קשרי התורה.

ב. מדברי הפסוק נראה שהידיעה תהיה ע"י השליו ולא ע"י המן, וא"כ הדעת אינה שייכת למן (וע"י בעה"ט במדבר יא, כ)?

ג. ראה להלן שרבינו הביא את פסוק ד' 'לחם מן השמים'.

ד. מדוע משה רבינו מחזיר את התלונות של עם ישראל אל ה' ובורח כביכול מהשררה וההנהגה שלו?

למען ידעו וכו'

כתיב בויקרא פרק כג:

(מב) בַּסַּבָּת תִּשְׁבּוּ **שִׁבְעַת יָמִים** כָּל הָאֶזְרָח בְּיִשְׂרָאֵל יֵשְׁבוּ בַּסַּבָּת: (מג) לְמַעַן יֵדְעוּ דַרְתֵיכֶם כִּי בַּסַּבָּת הוֹשַׁבְתִּי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם:

ופירש רש"י:

האזרח - זה אזרח (היינו ישראל, שפ"ח): בישראל - לרבות את הגרים: כי בסבות הושבתי - ענני כבוד:

ועוד פירש בפסיקתא זוטרטא:

למען ידעו דורותיכם כי בסובות הושבתי. רבי אליעזר אומר סוכות ממש היו, רבי עקיבא אומר סוכות ענני כבוד היו. בהוציאוי אותם מארץ מצרים. מלמד שאף הסוכה זכר ליציאת מצרים:

נקודות לעיון:

א. ע"פ הפשט אמר שע"י הסוכה ידעו שה' הושיבם בסוכות כשיצאו ממצרים, ורבינו פירש שהגאולה ממצרים ע"י הדעת, וע"פ כלל י"א יש לדייק מה נלמד ונוסף למאמר מפשט הכתוב?

ב. ע"פ כלל ט"ז יש להבין שרבינו כבר הביא ראיה שגאולת מצרים ע"י הדעת בפסוק הקודם (וידעתם כי ה' וגו'), ומה התחדש והתחלק בראיה זו?

אנשי מצותך יהיו כאין

כתיב בישעיה פרק מא:

(ח) ואתה ישראל עבדי יעקב אשר בחרתיך זרע אברהם אהבי: (ט) אשר החזקתיך מקצות הארץ ומאציליה קראתיך ואמר לך עבדי אתה בחרתיך ולא מאסתך: (י) אל תירא כי עמך אני אל תשתע כי אני אלהיך אמצתיך אף עזרתיך אף תמכתיך בימין צדקי: (יא) הן יבשו ויכלמו כל הנחרים בך יהיו כאין ויאבדו אנשי ריבך: (יב) תבקשם ולא תמצאם אנשי מצתך יהיו כאין וכאפס אנשי מלחמתך: (יג) כי אני ה' אלהיך מחזיק ימינך האמר לך אל תירא אני עזרתיך:

ופירש המצודת דוד:

ואתה - אשר בחרתי בך לי לעם, לפי שאתה זרע אברהם אשר אהבני, ופירש מעכו"ם: אשר החזקתיך - עבר במקום עתיד כדרך הנבואות, ור"ל אחזיק בך להוציאך מקצות הארץ: ומאציליה - מגדולי הארץ קראתיך שתצא מרשותם, ולא יהיה בהם בוח לעצור אותך: בחרתיך - מאז בחרתי בך ולא מאסתך: אל תשתע - אל תסור מעלי, בחושבך אשר כבר עזבתך, כי אני ה' אלהיך כמאז: אמצתיך - בדברים טובים ונחומים: אף עזרתיך - בימים הקדמונים: אף תמכתיך - בהיותך ביד האויב, תמכתיך בימיני לבל יעשה בך האויב כלה: בימין צדקי - ר"ל לא בגמול כי אם בצדקה: הן יבשו - באמת סוף הדבר יבושו כל הבועסים בך: אנשי ריבך - המריבים עמך: תבקשם - אפילו אם תבקשם, לא תמצא את אנשי מצותך: יהיו כאין ובו' - כפל הדבר פעמים רבות לגודל האבדון: מחזיק ימינך - אוחו ימינך לבל תפול: האומר לך ובו' - ר"ל הואיל ואני האומר לך, לזה אל תירא כי אעזור לך:

ואיתא בזוהר (פנחס רנא):

'מצה', אמאי אתקריאת מצה וכו', בגין דקא משדר ומברחת לכל סטרין בישין, ועביד קטטה בהו וכו'. כמה דאת אמר (שמות יז) 'מסה ומריבה', על דא כתיב מצה, והא מסה בסמ"ך איהו, אלא תרגמו דמסה איהו מצותא.

מתוק מדבש:

המלכות נקראת מצה, למה היא נקראת בשם מצה וכו', לפי שהיא משדרת ומברחת לכל החיצונים הרעים, ועושה מריבה ומתקוטטת עמהם (להציל את ישראל מרעתם) וכו'.

כמו שנאמר 'מסה ומריבה', על כן כתוב מצה שפירושו מריבה, ושואל והרי מלת מסה כתוב בס' ולא בצ', אלא תרגומו של מסה ומריבה הוא מצותא (ומצה נקראת על לשון התרגום שהוא מצותא, לפי שעושה מריבה בין החיצונים ומכרחת אותם).

נקודות לעיון:

א. לפי פשוט הפסוק השי"ת מבטיח על כך שכל החולקים יתבטלו, ולפי דברי רבינו בהמצה זה מחלוקת לשם שמים, לכאורה זה דבר טוב שיהיה מחלוקת.

לחם מן השמים

כתיב בשמות פרק טז:

(ד) וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הֲנִי מִמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמַיִם וַיֵּצֵא הָעָם וַיִּלְקְטוּ דָבָר יוֹם בְּיוֹמוֹ לְמַעַן אֲנַסְנוּ הִילֶךְ בְּתוֹרַתִי אִם לֹא: (ה) וְהָיָה בַיּוֹם הַשְּׁשִׁי וְהִכִּינוּ אֶת אֲשֶׁר יֵבִיאוּ וְהָיָה מִשְׁנֵה עַל אֲשֶׁר יִלְקְטוּ יוֹם יוֹם: (ו) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֲרֹב וַיִּדְעֶתֶם כִּי ה' הוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם:

ופירש רש"י:

דבר יום ביומו - צורך אכילת יום ילקטו ביומו, ולא ילקטו היום לצורך מחר: למען אנסנו הילך בתורת - אם ישמרו מצות התלויות בו, שלא יותירו ממנו ולא יצאו בשבת ללקוט: והיה משנה - ליום ולמחרת: ערב - כמו לערב: וידעתם כי ה' הוציא אתכם מארץ מצרים - לפי שאמרתם לנו כי הוצאתם אותנו, תדעו כי לא אנחנו המוציאים אלא ה' הוציא אתכם, שיגזר לכם את השליו:

ועוד פירש הרמב"ן:

לחם. בעבור שיעשו ממנו לחם כמו שכתוב (במדבר יא, ה) ועשו אותו עוגות, כי כל פת יקרא לחם, לא בהיותו מן החטה או מן השעורים בלבד וכו'. וי"א הנני ממטיר לכם

לחם, מאכל, וכן לחם אשה (ויקרא ג, טז), כי את לחם אלהיך הוא מקריב (שם כא, ז), כי תשב ללחום את מושל (משלי כג, א), כלם ענין מאכל. והנכון כי ללחום (שם), לאכול לחם, ולחם אלהיך (ויקרא כא, ז), כנוי, שהוא סעודה לאלהיך כלחם לאדם, כי מצאנו לא על הלחם לבדו יחיה האדם (דברים ח, ג) וכו'. ודע כי יש במן ענין גדול, רמזוהו רבותינו במסכת יומא (ע"ה, ב) לחם אבירים אכל איש (תהלים ע"ה, כ"ה), לחם שמלאכי השרת אוכלין וכו'. שקיום מלאכי השרת בזיו השכינה, וכן דרשו (שמו"ר לב, ד) ואתה מחיה את כולם (נחמיה ט, ו), מחיה לכולם. ועליו נאמר (קהלת י"א, ז) ומתוק האור, שיישיגו בו באור טוב טעם. והמן הוא מתולדת האור העליון שנתגשם ברצון בוראו יתברך, ונמצא שאנשי המן ומלאכי השרת נזונים מדבר אחד.

נקודות לעיון:

- א. ע"פ הפשט הכוונה ללחם, ורבינו פירש שהכוונה למלחמה, וע"פ כלל י"א יש לעיין כיצד פשט הפסוק והדרש (המשל והמליצה) מתחברים מתוך קשרי התורה.
- ב. ראה לעיל שרבינו הביא פסוק ו' וידעתם כי ה' הוציא אתכם'.
- ג. לפי ביאור רבינו שהלחם הוא לשון מלחמה מה הפירוש שיורדת מלחמה מן השמים?

לחם את לוחמי

כתיב בתהלים פרק לה:

(א) לְדוֹד רִיבָה ה' אֶת יְרִיבֵי לֶחֶם אֶת לֶחֶמֶי: (ב) תִּחְזַק מִגֵּן וְצַנְהָ וְקוֹמָה בְּעֶזְרָתִי: (ג) וְהִרְקָ חֲנִית וּסְגֹר לְקִרְאֵת רִדְפֵי אָמֹר לְנַפְשִׁי יִשְׁעֲתֶךָ אָנֹכִי: (ד) יִבְשׁוּ וְיִכְלְמוּ מִבְּקִשֵׁי נַפְשִׁי יִסְגּוּ אַחֲזָר וְיִחַפְּרוּ חֲשָׁבֵי רַעְתִּי:

ופירש רש"י:

ריבה ה' את יריבי - עשה מריבה עם אותם שעושים מריבה עמי: לחם - לשון מלחמה, וכן לוחמי, הלחם עם הגלחמים עמו: והרק חנית - הזדיין כמו אריק חרבי (שמות טו): וסגר לקראת רדפי - הגן ביני וביניהם כמחיצה:

נקודות לעיון:

- א. ע"פ הפשט 'לחם' הכוונה למלחמה, ורבינו פירש שהכוונה ל'לחם', וע"פ כלל י"א יש לעיין כיצד פשט הפסוק והדרש (המשל והמליצה) מתחברים מתוך קשרי התורה.
- ב. מצד אחד ראינו לעיל שמלמעלה יורדת מחלוקת, כי המן הוא הלחם שהוא המלחמה, ומצד שני רואים כאן שאנו מבקשים שילחום את המלחמה שבאה אלינו באופן שהמלחמה תנוצח על ידו.

פגמו גם כן בהמון, והותירו ממנו

כתיב בשמות (טז, כ):

וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה וַיּוֹתְרוּ אַנְשִׁים מִמֶּנּוּ עַד בִּקְרַר וַיֵּרָם תּוֹלְעִים וַיִּבְאֵשׁ וַיִּקְצַף עֲלֵהֶם
מֹשֶׁה:

ופירש רש"י:

ויותרו אנשים - דתן ואבירם:

וכן איתא במדרש רבה (שמות כה, י):

ויותירו אנשים ממנו. אלו מחוסרי **אמנה** שהיו בהם, ומי הם אר"ש בן לקיש אלו
דתן ואבירם, נאמר כאן אנשים ונאמר להלן אנשים שנאמר (במדבר מז) סורו נא מעל
אהלי האנשים מה אנשים שנאמרו להלן דתן ואבירם אף אנשים שנאמרו כאן דתן
ואבירם.

ופירש העץ יוסף:

ומי הם. שהיו מחוסרי **אמנה**, ולא היה להם בטחון בהקב"ה שיווריד להם המן למחר
ג"כ:

ועוד איתא במדרש רבה (שמות א, כט):

ויצא ביום השני והנה שני אנשים עברים נצים. זה דתן ואבירם קראם נצים על שם
סופם, הם הם שאמרו דבר זה (שהרג משה את המצרי) הם היו שהותירו מן המון, הם היו
שאמרו (במדבר יד) נתנה **ראש** ונשובה **מצרימה**, הם שהמרו על ים **סוף**.

נקודות לעיון:

א. לעיל הובאה המשנה שמחלוקת קורח ועדתו היא מחלוקת שאינה לשם שמים,
ובפסוק זה מתגלה מי הם האנשים שהיו בעדת קורח ודוק.

מצה היא אסוּתא

איתא בזוהר (תצוה קפג, א) הטעם שבשבועות הקריבו שתי הלחם מחמץ דווקא, כי אחרי שאכלו המצה שהיא רפואה, הותרו לאכול אח"כ חמץ:

תרין נהמי אכלו ישראל, חד כד נפקו ממצרים אכלו מצה לחם עוני, וחד במדברא לחם מן השמים, דכתיב הנני ממטיר לכם לחם מן השמים, ועל דא קרבנא דיומא דא נהמא איהו וכו', דדא איהו נהמא דאחכימו ביה ישראל חממתא עלאה דאורייתא ועאלו בארחהא.

השתא אית לן לאסתכלא, בפסח נפקו ישראל מנהמא דאתקרי חמץ, כתיב (שמות יג) ולא יראה לך חמץ, וכתיב (שם יב) כי כל אוכל מחמץ, מאי טעמא, בגין יקרא דההוא נהמא דאתקרי מצה, השתא הזכו ישראל לנהמא עלאה יתיר, לא יאות הוה לאתבטלא חמץ ולא אתחזיא כלל, ואמאי קרבנא דא חמץ הוה, דכתיב סלת תהיינה חמץ תאפינה, ותו דהשתא ביומא דא אתבטל יצר הרע, ואורייתא דאתקרי חירו אשתכחת.

אלא למלכא דהוה ליה בר יחידאי וחלש, יומא חד הוה תאיב למיכל, אמרו ייכול בריה דמלכא מיכלא דאסוּתא דא, ועד דייכול ליה לא ישתכח מיכלא ומזונא אחרא בביתא, עבדו הכי, כיון דאכל ההוא אסוּתא, אמר מכאן ולהלאה ייכול כל מה דאיהו תאיב, ולא יכיל לנוקא ליה.

כך, כד נפקו ישראל ממצרים לא הוי ידעי עקרא ורזא דמהימנותא, אמר קוב"ה ישעמון ישראל אסוּתא, ועד דייכלון אסוּתא דא לא אתחזי להון מיכלא אחרא, כיון דאכלו מצה דאיהי אסוּתא, למיעל ולמנדע ברזא דמהימנותא, אמר קוב"ה מכאן ולהלאה אתחזי לון חמץ וייכלון ליה דהא לא יכיל לנוקא לון, וכ"ש דביומא דשבועות אזדמן נהמא עלאה דאיהו אסוּתא בכלא.

ועל דא מקרבין חמץ לאתוקדא על מדבחא, ומקרבין תרין נהמין אחרנין כחדא, וחמץ אתוקדא בנורא דמדבחא, ולא יכיל לשלטאה ולנוקא לון לישראל, ובגניי כך ישראל קדישין אתדבקו ביה בקוב"ה באסוּתא דאורייתא ביומא דא, ואלמלי הוּו נטרי ישראל תרין סטרין דנהמי אלין, לא הוּו עיילין בדינא לעלמין.

מתוק מדבש:

שני מיני לחם אכלו ישראל, אחד כשיצאו ממצרים אז אכלו מצה לחם עוני (שהוא לחם מן המלכות כי אז היו ישראל נאחזים בה, לכן לא היתה עדיין חירות גמורה), ואחד במדבר שם אכלו את המן שהוא לחם מן השמים, שכתוב הנני ממטיר לכם לחם מן השמים (פי' מז"א הנקרא שמים, כי שם עלו ונתאחו בו, וכנגדו הוא סוד חג השבועות, ואז ניתנה התורה וזכו לחירות גמורה מהבניה), ועל כן הקרבן של יום חג השבועות עיקרו הוא השתי לחם כנגד המן וכו', שזהו הלחם דהיינו המן שהחכימו והשכילו בו ישראל בחכמה עליונה של התורה ונכנסו בדרכיה (כי סגולת המן לקבל עליו עול התורה ולהשכיל בה ולפתוח הלב).

עתה יש לנו להתבונן ולהבין, הלא בפסח יצאו ישראל מהלחם הנקרא חמץ (דהיינו מתחת יד הקליפות), כתוב ולא יראה לך חמץ (סוד הזכר דקליפה, הס"מ), וכתוב כי כל אוכל מחמצת (סוד הנקבה דקליפה), ומה הטעם של איסור חמץ בפסח, בשביל הכבוד של זה הלחם הנקרא מצה (סוד המלכות), ואם כן קשה עתה בשבועות שזכו ישראל ללחם עליון יותר (שהוא התורה), וכי לא היה ראוי שיתבטל החמץ לגמרי ולא יראה כלל, ולמה הקרבן של השתי לחם היה חמץ, שכתוב סלת תהיינה חמץ תאפינה, ועוד טעם שהיה ראוי שיתבטל החמץ כי עתה ביום הזה ע"י קבלת התורה נתבטל היצה"ר (שהוא סוד החמץ), כי התורה הנקראת חירות נמצאת ביום הזה.

אלא משל למלך שהיה לו בן יחיד ונחלה, יום אחד היה מתאוה לאכול, אמרו הרופאים יאכל בנו של המלך מאכל של רפואה, ובזמן שיאכל אותו לא ימצא שום מאכל ומזון אחר בבית, עשו כן, כיון שאכל הבן את מאכל הרפואה, אמר המלך, מכאן ואילך יאכל כל מה שמתאוה ולא יוכל להזיק לו.

והנמשל הוא כך, כשיצאו ישראל ממצרים לא היו יודעים עיקר וסוד האמונה, אמר הקב"ה יטעמו ישראל את המצה שהיא רפואה (מדעות כוזבות וע"ז שעבדו במצרים, וסגולתה לקבל עליו אמונה שלימה ועול מלכות שמים ועול המצות), ועד שיאכלו רפואה זו של המצה לא יראה להם מאכל אחר דהיינו חמץ (לכן נאסר החמץ בפסח בכל יראה ובכל ימצא, לפי שבפסח שהיו עדיין חולים בתחלואי מצרים אז אם יאכלו חמץ יעוררו את כח הקליפות), כיון שאכלו את מצה שהיא הרפואה (להתרפאות מכל תחלואי דעות משובשות של מצרים), שהוא מסוגל ליכנס ולדעת על ידי המצה בסוד האמונה (שהיא קבלת עול מלכות שמים), אמר הקב"ה מכאן ואילך ראוי להם החמץ ויאכלו אותו כי כבר לא יכול להזיק להם, וכל שכן ביום חג השבועות שנמצא

לחם העליון של ז"א שהוא התורה, שהוא רפואה אחרת להשיג על ידו **סודות התורה** ולהשכיל בה (אם כן ודאי שאין לאסור את תנופת לחם חמין).

ועל כן בחג השבועות היו מקריבים את החמין (דהיינו את היצה"ר), לשרוף את קושיו וכחו הרע על המזבח (השורף ומכלה את כל הקליפות), ולכן היו מקריבים בשבועות שתי לחם אחרים יחד חוץ מהקרבנות, והחמין שהוא היצה"ר נשרף באש המזבח, ובכח זה אינו יכול לשלוט על ישראל להחטיאם ולהזיקם, ולפיכך ישראל הקדושים נתדבקו בהקב"ה ע"י רפואת התורה שניתנה ביום הזה, ואם ישראל היו שומרים את אלו השני בחינות לחם (שהם הת"ת והמלכות), לא היו נכנסים לדין לעולם (כי לא היה מקום לבעל דין לקטרג על ישראל).

שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו

כתיב בישעיה פרק נז, שאף אם חטאו ישראל בע"ז, אבל אם ישובו יקבלם בשלום:

(טו) **כִּי כֹה אָמַר יְהוָה** וְנִשְׂא שִׁכְנֵי עַד וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ מְרוֹם וְקָדוֹשׁ אֲשֶׁכֶּן וְאֵת דָּכָא וְשִׁפְלָ רוּחַ **לְהַחְיֹת** רוּחַ שְׁפָלִים וְלְהַחְיֹת לֵב נְדָכָאִים: (טו) **כִּי לֹא לְעוֹלָם אָרִיב וְלֹא לְנִצְחַ אֶקְצוּף כִּי רוּחַ מְלַפְנִי יַעֲטוּף וְנִשְׁמוֹת אֲנִי עֲשִׂיתִי: (יז) בְּעוֹן בְּצַעוֹ קִצַּפְתִּי וְאֶכְהוּ **הַסֶּתֶר** וְאֶקְצַף וַיִּלְךְ שׁוֹכֵב בְּדַרְךְ **לְבוֹ**: (יח) דְּרָכֶיךָ רֵאִיתִי וְאֶרְפָּאֶהוּ וְאֶנְחָהוּ וְאֶשְׁלֵם נַחְמִים לּוֹ וְלֹאֲבָלָיו: (יט) בּוֹרֵא גִיב **שְׁפָתַיִם** שְׁלֹום לְרָחוֹק וְלְקָרוֹב אָמַר ה' וְרַפְּאֵתִיו: (כ) וְהִרְשָׁעִים בְּיָם נִגְרַשׁ כִּי הִשְׁקַט לֹא יוֹכֵל וַיִּגְרְשׁוּ מִיָּמָיו רַפְּשׁ וְטִיט: (כא) **אֵין שְׁלֹום** אָמַר אֱלֹהֵי לְרִשְׁעִים:**

ופירש רש"י:

מרום וקדוש - אני שוכן, ומשם אני עם דכא ושפל רוח שאני מרכין שכינתי עליו: שפלים - נדכאים סובלי **עוני וחליים**: כי לא לעולם אריב - אם אביא יסורין על האדם, אין תחרותי עליו לאורך ימים ולא קצפי לנצח: כי רוח מלפני יעטוף - כאשר

רוח האדם שהוא מלפני שניתן בו מאתי יעמוף, יודה ויכנע על מעלו: כי רוח מלפני - כלומר כשרוחו נעטפת והוא נכנע אני מבטל ריבי וקצפי מעליו: בעון בצעו - גולתו: קצפתי - תחלה, ואכהו **הסתר פני** תמיד מצרתו, ואקצוף, ועל כי הולך שוכב בדרך לבו וסרס את המקרא וכן פירושו בעון בצעו וילך שוכב בדרכי לבו קצפתי ואכהו: דרכיו ראיתי - כשהוא נכנע מלפני שבאתהו צרה: וארפאהו ואנחהו - אוליכו בדרך מרפא, או ואנחהו לשון הנחה ומרגוע: לו ולאבליו - למצטערים עליו: בורא ניב שפתים - בורא אני לו ניב שפתים חדש כלפי שבאתהו צרה עד עתה והכל קראו עליו תגר יקראו לו שלום שלום: לרחוק ולקרוב - שניהם שוין, מי **שנתיישן** והורגל בתורתו ועבודתי מנעוריו, ומי שנתקרב עתה מקרוב לשוב מדרכו הרעה, אמר ה' ורפאתיו מחליו ומחטאיו: והרשעים - שאין נותנין **לב** לשוב: כים נגרש - הים הזה גליו מתנאים לרום למעלה ולצאת חוץ לגבול החול אשר שמתו גבול לים וכשמגיע שם הוא נשבר על כורחו, וכל זה גל חבירו רואה ואינו חוזר בו, כך הרשע רואה את חברו לוקה ברשעו ואינו חוזר בו, ומה הים רפשו וסריותו על פיו, כך הרשעים סריותם **בפיהם**, כגון פרעה אמר מי ה' (שמות ה): כים נגרש - כים אשר נגרש שגורש כל היום רפש וטיט: אין שלום - כלפי שאמר לצדיקים ולבעלי תשובה שלום שלום לרחוק וגו', חזר ואמר אין שלום לרשעים:

א. לפי קשרי הפסוק בתורה מבואר ביאור חדש לאחד מסוגי הנשים המובאים למעלה, דהיינו אלו שהם מלשון שקפצו והתרחקו, כי כאן מבואר ביאור חדש מהי ההתרחקות ודוק היטב.

ב. והנה לפי מה שהתבאר לעיל שמרדכי מתהלך חצר בית הנשים לדעת את שלום אסתר, דהיינו שהוא אומר שלום לרשעים שעברו ושנו ונעשה להם כהיתר, וכאן הפסוק אומר שאין שלום לרשעים.

ג. ועוד יש להתבונן האם הרשע שאין לו שלום הוא הרשע וטוב לו או הרשע ורע לו (המוזכרים בהמשך התורה)?

לחם עוני

כתיב בדברים פרק טז:

(א) שָׁמֹר אֶת חֲדָשׁ הָאֲכִיב וְעָשִׂיתָ פֶּסַח לַה' אֱלֹהֶיךָ כִּי בְחֲדָשׁ הָאֲכִיב הוֹצִיאָךָ ה' אֱלֹהֶיךָ מִמִּצְרַיִם לְיִלְדָה: (ב) **וְזָבַחְתָּ** פֶּסַח לַה' אֱלֹהֶיךָ צֹאן וּבָקָר בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' לְשִׁכְּנֵן שְׁמוֹ שָׁם: (ג) לֹא תֹאכַל עָלָיו חֶמֶץ שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל עָלָיו **מִצֹּת** לֶחֶם עֹנִי כִּי בַחֲפוּזִן יֵצֵאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם יֵצִאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כֹּל יְמֵי תְּיִיךָ:

ופירש רש"י:

לחם עוני - לחם שמזכיר את העוני שנתענו במצרים: כי בחפזון יצאת - ולא הספיק בצק להחמיץ וזה יהיה לך לזכרון. וחפזון לא שלך היה אלא של מצרים, שכן הוא אומר (שמות יב, לג) ותחזק מצרים על העם וגו': למען תזכור - על ידי אכילת הפסח והמצה, את יום צאתך:

ועוד פירש המלבי"ם:

לחם עוני. שהיה זכר להענוי, כי העבדים היו נותנים להם לחם שלא נתחמץ שקשה להתעכל:

נקודות לעיון:

- א. ע"פ הפשט הכוונה היא לחם של עניות, ורבינו פירש שהוא לחם שעל ידו יוצאים מעניות, וע"פ כלל י"א יש לדייק כיצד הפשט והדרש עולים בקנה אחד מתוך קשרי התורה?

אין עני אלא מן הדעת

איתא בגמ' בנדרים (מא, א):

אמר אביי, נקטינן אין עני אלא בדעה. במערבא אמרי: דדא ביה כולא ביה, דלא דא ביה מה ביה? דא קני מה חסר? דא לא קני מה קני?

ופירש רש"י:

דדא ביה כולא ביה - מי שיש בו דעת כמי שיש בו הכל שאינו נחסר כלום. דא קני מה חסר - מי שקנה דעת אינו חסר כלום.

ועוד פירש המהרש"א:

נקטינן אין עני אלא בדעה כו'. מלת עני ודאי ברוב נאמר על עני בממון, אלא דר"ל 'אין עני' דהכא דכתיב בחוסר כל אלא בדעה, ועי"ל דה"ק אין מלת 'עני' הונח באמיתה אלא על עני בדעה וכדמסיק, אבל לגבי ממון אינו אלא בלשון מושאל, וכדמסיק במערבא אמרי על עני בדעה דדא ביה כו' דדא קני מה חסר כו', והענין כפול לרמוז בין בדברים הגופניים ובין ברוחניים כולן תלויין בדעה:

נקודות לעיון:

א. מתוך דברי הגמרא מבואר שכמו שאין עני אלא מן הדעת כך אין עשיר אלא בדעת, ולפי זה יש להבין מדוע מרדכי לוקח את כל העשירות הגשמית ומדוע הגדלת הדעת מביאה פרנסה, הלא אין הפרנסה יותר חשובה מהדעת?

מדוע אתה ככה דל בן המלך

כתיב בשמואל ב' פרק יג, באמנון בן דוד שנעשה חולה:

(ב) וַיֵּצֵר לְאַמְנוֹן לְהִתְחַלּוֹת בְּעַבּוֹר תְּמָר אָחִיתוֹ כִּי בְתוּלָה הִיא וַיִּפְּלֵא בְּעֵינָיו אַמְנוֹן לַעֲשׂוֹת לָהּ מְאוּמָה: (ג) וּלְאַמְנוֹן רָע וַיִּשְׁמוּ יוֹנָדָב בֶּן שִׁמְעֵה אָחִי דָּוִד וַיּוֹנָדֵב אִישׁ חָכָם מְאֹד: (ד) וַיֹּאמֶר לוֹ מְדוּעַ אַתָּה כֹּכָה דָל בֶּן הַמֶּלֶךְ בְּבִקְרָא בְּבִקְרָא הֲלוֹא תִגִּיד לִי וַיֹּאמֶר לוֹ אַמְנוֹן אֶת תְּמָר אָחֹת אֲבִישָׁלָם אָחִי אֲנִי אֲהַב:

ופירש רש"י:

להתחלות - עד שנחלה: כי בתולה היא - צנועה בבית ואינה יוצאת לחוץ: איש - חכם לרשעה: דל - כחוש, כמו דלות ורעות תואר (בראשית מא, ט).

ועוד פירש האלשיך:

מדוע אתה ככה דל בן המלך בבוקר בבוקר. כי דרך החולים להקל החולי לעת בוקר ולהכביד בערב, אך זה היה בהפך שהיתה חולשתו יתירה בבוקר וכו', וזהו אומרו מדוע אתה ככה דל, כלומר מה נשתנה חלייך ודלותך משאר חולים, שאתה נראה דל וחלוש בבקרים הפך שאר חולים:

נקודות לעיון:

א. יש להבין ענין המחלה, שכאן נראה שהיה חולה בפשטות, ורבינו מדבר מחולה רוחני, שמחלתו היא העדר דעת?

אות ט'

אלביש שמים קדרות

כתיב בישיעה פרק נ:

(א) כה אמר ה' אי זה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה או מי מנושי אשר מכרתי אתכם לו הן **פעונתיכם** נמפרתם ובפשעיכם שלחה אמכם: (ב) מדוע באתי ואין איש **קראתי** ואין עונה הקצור קצרה ידי מפרות ואם **אין בי כח להציל הן פנערת** אחריב ים אשים נהרות מדבר תבאש דגתם מאין מים ותמת בצמא: (ג) **אלביש שמים קדרות** ושק אשים פסותם: (ד) אדני ה' נתן לי **לשון למודים לדעת** לעות את **יעף דבר יעיר בבקר בבקר יעיר לי און לשמע** כלמודים: (ה) אדני ה' פתח לי און ואנכי לא מריתי אחור לא נסוגתי: (ו) גוי נתתי למכים ולחני למרטים פני לא **הסתרתני** מכלמות ורק: (ז) ואדני ה' יעזר לי על פן לא נבלמתי על פן שמתי פני בחלמיש ואדע כי לא אבוש: (ח) קרוב **מצדיקי** מי יריב אתי נעמדה יחד מי בעל משפטי יגש אלי: (ט) הן אדני ה' יעזר לי מי הוא ירשיעני הן בלם כפגד יבלו עש יאכלם: (י) מי בכם ירא ה' **שמע** בקול עבדו אשר הלך חשכים ואין נגה לו יבטח בשם ה' וישען באלהיו: (יא) הן בלכם קדחי **אש מאזרי** זיקות לכו באור אשכם ובזיקות בערתם מידי היתה זאת לכם **למעצבה** תשכבון:

ופירש רש"י:

מדוע באתי - להתקרב אליכם ואין איש מי מכם פונה אלי: נתן לי לשון למודים - ישעיה היה אומר, ה' שלחני ונתן לי לשון הראוי ללמד, כדי לדעת לעות את העיפים וצמאים לשמוע את דברי הקב"ה: דבר לעות - מנחם חברו **במחלוקת**, עת לעשות לה' (תהלים קיט), לקבוע להם עתים: יעיר לי און - מעורר את אזני **ברוח קדשו**: לשמוע כלמודים - במשפט הלימודים האמת והנכוחה: פתח לי און - והשמיעני את מי אשלח (לעיל ו), שלחתי את עמוס והיו קורין אותו פסילום, שלחתי את מיכה וכו' כדאיתא בפסיקתא דנחמו נחמו: ואנכי לא מריתי - מליך בשליחותו, ולא

נסוגותי אחר, אלא ואומר הנני שלחני (ש): גוי נתתי למכים - הוא אומר לי, ישעיה בני סרבנים הם, בני טרחנים הם, על מנת שלא תכעס עליהם, אמרתי לו על מנת כן: קרוב מצדיקי - הקב"ה קרוב לי לזכותי בדיון: בקול עבדו - בקול הנביאים: אשר הלך חשכים - אפי' צרה באה עליו, יבטח בשם ה' כי הוא יצילהו: הן כולכם - שאינכם שומעים בקול נביאיו: קודחי אש - עברתו עליכם: מאזרי זיקות - מחזיקי זיקות הן גזין, וגחלי אש הנזרקין בקלע: לבן באור אשכם - לפי דרככם תלקו: מידי - תהא גמולכם זאת לכם:

ועוד פירש המצודת דוד:

הקצור - ר"ל וכי אין בי תועלת וכי קצרה ידי מלפדות אתכם: בנעדרתי - כשאני גוער בים נעשה חורב ויבש והנהרות נעשות יבשות כמקום מדבר ר"ל אחריב העכו"ם הנמשלים למים רבים: תבאש דגתם - קבוצת הדגים תבאש מחסרון המים, כי תמות בצמא ותבאש, ור"ל אנשי העכו"ם יאבדו, ולפי שהמשילם לנהרות אמר לשון הנופל ביובש הנהרות: יעזר לי - ר"ל קרוב היה הדבר שיכלימו אותי אבל ה' עזר לי לכן לא נכלמתי: על בן שמתני פני - ר"ל על כי ראיתי שה' עוזר לי לזה שמתני פני כחלמיש לדבר קשות ואדע שלא אבוא לידי בושה: קרוב מצדיקי - ה' המצדיק אותי בדיון הוא קרוב אלי, לכן מי הרוצה לריב עמדי נעמדה יחד אני והוא, כאומר הנה בודאי לא יוכל לי: הן ה' וכו' - באמת ה' יעזר לי ומי הוא א"כ אשר יוכל להרשיע ולחייב אותי: הן כולם - באמת כל העומדים עלי ירקבו כבגד הנרקב: עש יאכלם - לפי שהמשילם לכבד אמר לשון הנופל כבגד: מידי וגו' - לא במקרה היתה, כי אם מידי באה בגזרה, למען תמותו בעצבון, כי לא תסור העצבון עד כי תמותו:

ועוד פירש המלבי"ם:

כה אמר ה' איזה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה. הלא שלחתיה בלא ספר כריתות וזה אות כי לא שלחתיה מפני שמאסתי בה, רק מפני שמרדה נגדי, ולא נפסק הקשר בינינו: או מי מנושי אשר מכרתי אתכם לו. למי התחייבתי ממון? הן בעונותיכם נמכרתם: מדוע באתי ואין איש. אחר שלא מאסתי באמכם, ואתם חנם נמכרתם ובקל אשיב אתכם אלי, היה ראוי שתיכף שבאתי אליכם תרוצו אחרי לבקש פני ומדוע אין איש, ולא זאת לבד כי גם קראתי אתכם והתחלתי לפייס אתכם ומ"מ

ואין עונה: הקצר קצרה ידי מפרדות. אחר שלא נמכרתם בעבור שהייתי צריך לממון רק חנם נמכרתם הלא אוכל לפדות אתכם: הן בנערת. הלא בגערה לכד אחריב את הים ונהרות אשים כמדבר אשר לא יצוייר בו מים כלל, והדגה שבהם תתקלקל תחלה מחסרון המים ואח"כ תמות בצמא: אלביש. ומה שיחרב הים ויבש לא יהיה מחמת חום השמש כי זה יהיה בעת שאלביש השמים קדרות, כי יתקדרו בעבים ועננים, וגם שק אשים כסותם, שיהיו מלאים ערפל וגשם כאילו התכסו בשק (והנמשל שיחריב ארצות העכו"ם אשר כים יהמיון ושריהם אשר כנהרות ישאון והדגה שהם העכו"ם יושבי ארצם יכלו, וזה לא יהיה מצד הוראת המערכת והשמים, כי זה יהיה בעת שהשמים מצדם יריקו גשמי ברכה לעבדי ה'). אלביש שמים קדרות. מענין והשמים התקדרו בעבים. ויש הבדל בין כסות ולבוש, שהלבוש תפור למדת המתלבש, והכסות מורה שמתכסה בה אף שאינה כמדתו, ומציין העבים בשם לבוש כי הוא כמדת השמים, והערפל או האדים הממלאים את כל האויר ככסות שק:

שהידים עסקניות

ומצינו לשון זו במשנה בטהרות (ז, ח):

היו ידיו טהורות והסיע את לבו מלאכול, אף על פי שאמר יודע אני שלא נטמאו ידי,
ידיו טמאות, שהידים עסקניות:

ופירש הרמב"ם:

הידים הכל מודים שהן מתטמאות בהסח הדעת לענין התרומה, ומעם הדבר כמו
שאמר שהידים עסקניות כלומר מרבות למשמש ושמא נגע בטומאה ולא ידע, וזה
מכלל שמונה עשר דבר שגזרו שהידים פוסלין את התרומה ואף על פי שאין ידוע
להן טומאה.

ועוד פירש רש"י:

שהידים עסקניות - ונוגעין בבשרו ובמקום מנופת, וגנאי לתרומה בכך ונמאם
לאוכלין כשנוגע בה בידים מסואבות, ורבותינו מפרשים: חיישינן שמא נגעו ידיו
בטומאה ונמאם.

ומובא בספר הבתים (שערי נטילת ידים שער ראשון):

מצוה מדברי סופרים ליטול ידים לקרות את שמע ולתפלה ולסעודה ולדברים אחרים
כמו שיתבאר. וקבלה בידינו מרבותינו הקדושים ששלמה תקן נטילת ידים וגזר עליהם
שהיהו כשניות לקדש, מפני שהידים עסקניות הן. **ושמאי והלל** גזרו עליהם לתרומה,
ורבותינו תקנו נטילת ידים לאכילת **הלחם**.

ידי משה כבדים

כתיב בשמות פרק יז:

(ו) וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם **מִסֵּה וּמְרִיבָה** עַל רִיב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל נִסְתָּם אֶת ה' לֵאמֹר הִישׁ ה' בְּקִרְבָּנוּ אִם אֵין: (ח) וַיָּבֵא **עֲמֶלֶק** וַיִּלָּחֶם עִם יִשְׂרָאֵל בְּרַפְדִּים: (ט) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל יְהוֹשֻׁעַ בְּחַר לָנוּ אַנְשִׁים וַיֵּצֵא **הַלָּחֶם** בְּעֲמֶלֶק מִחָר אֲנֹכִי נֹצֵב עַל רֹאשׁ הַגְּבָעָה וּמִמֶּה הָאֱלֹהִים בְּיָדִי: (י) וַיַּעַשׂ יְהוֹשֻׁעַ כַּאֲשֶׁר אָמַר לוֹ מֹשֶׁה לְהִלָּחֵם בְּעֲמֶלֶק וּמֹשֶׁה אָהֳרָן וְחֹזֵר עָלוּ רֹאשׁ הַגְּבָעָה: (יא) וְהָיָה כַּאֲשֶׁר יָרִים מֹשֶׁה יָדוֹ וְגָבַר יִשְׂרָאֵל וּכַאֲשֶׁר יָנִיחַ יָדוֹ וְגָבַר עֲמֶלֶק: (יב) וַיְדִי מֹשֶׁה כְּבָדִים וַיִּקְחוּ אֲבָן וַיִּשְׁימוּ תַחְתּוֹ וַיֵּשֶׁב עָלֶיהָ וְאָהֳרָן וְחֹזֵר תָּמְכוּ בְיָדָיו מִזֶּה אֶחָד וּמִזֶּה אֶחָד וַיְהִי יָדָיו **אֲמוֹנָה** עַד בֹּא הַשָּׁמֶשׁ: (יג) וַיַּחֲלֵשׁ יְהוֹשֻׁעַ אֶת עֲמֶלֶק וְאֶת עַמּוֹ לְפִי חֶרֶב: (יד) וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה כֶּתֵב זֹאת זִכְרוֹן בְּסֵפֶר וַיִּשֵׂם בְּאָזְנוֹ יְהוֹשֻׁעַ כִּי מָחָה אֲמַחֶה אֶת **זְכָר** עֲמֶלֶק מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם: (טו) וַיִּבֶן מֹשֶׁה מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ ה' נָסִי: (טז) וַיֹּאמֶר כִּי יָד עַל כֶּסֶף יְהִי מִלְחָמָה לָהּ בְּעֲמֶלֶק מִדֶּרֶד:

ופירש רש"י:

ויבא עמלק וגו' - סמך פרשה זו למקרא זה, לומר תמיד אני ביניכם ומזומן לכל צרכיכם, ואתם אומרים (פסוק ז) היש ה' בקרבנו אם אין, חייכם שהכלב בא ונושך אתכם ואתם צועקים אלי ותדעונו היכן אני. משל לאדם שהרכיב בנו על כתפו ויצא לדרך, היה אותו הבן רואה חפץ ואומר, אבא טול חפץ זה ותן לי, והוא נותן לו, וכן שניה וכן שלישית, פגעו באדם אחד, אמר לו אותו הבן ראית את אבא. אמר לו אביו אינך יודע היכן אני, השליכו מעליו ובא הכלב ונשכו: בחר לנו - לי ולך, השווה לו, מכאן אמרו יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך וכבוד חבירך כמורא רבך: וצא הלחם - צא מן הענן והלחם בו: מחר - בעת המלחמה אנכי נצב: בחר לנו אנשים - גבורים ויראי **חמא** שתהא זכותן מסייעתן: ומשה אהרן וחזר - מכאן לתענית שצרכים שלשה לעבור לפני התיבה, שבתענית היו שרויים: חזר - בנה של מרים היה וכלב בעלה: כאשר ידים משה ידו - וכי ידיו של משה נוצחות היו המלחמה אלא לומר לך כל זמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה, ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים, היו מתגברים, ואם לאו היו נופלים וכו', כדאיתא בראש השנה (כט, א): וידי משה כבדים - בשביל שנתעצל במצוה ומנה אחר תחתיו, נתייקרו ידיו: ויקחו - אהרן וחזר: אבן וישימו תחתיו - ולא ישב לו על כר וכסת. אמר ישראל שרויין בצער, אף אני אהיה עמהם בצער: ויהי ידיו אמונה - ויהי משה ידיו באמונה

פרושות השמים בתפלה נאמנה ונכונה: עד בא השמש - שהיו עמלקים מחשבין את השעות באצטרולוגיאה באיזו שעה הם נוצחים, והעמיד להם משה חמה וערכב את השעות: ויחלש יהושע - חתך ראשי גבוריו ולא השאיר אלא חלשים שבהם ולא הרגם כולם, מכאן אנו למדין שעשה על פי הדבור של שכינה: כתב זאת זכרון - שבא עמלק להודווג לישראל קודם לכל האומות: ושים באזני יהושע - המכנים את ישראל לארץ, שיצוה את ישראל לשלם לו את גמולו, כאן נרמז לו למשה שיהושע מכנים את ישראל לארץ: כי מחה אמהה - לכך אני מזהירך כן, כי חפץ אני למחותו: ויקרא שמו - של מזבח: ה' נסי - הקב"ה עשה לנו כאן נס גדול, לא שהמזבח קרוי ה', אלא המזכיר שמו של מזבח זוכר את הנס שעשה המקום, ה' הוא נס שלנו: ויאמר - משה: כי יד על כס יח - ידו של הקב"ה הורמה לישבע בכסאו להיות לו מלחמה ואיבה בעמלק עולמית, ומהו כס, ולא נאמר כסא, ואף השם נחלק לחציו, נשבע הקב"ה שאין שמו שלם ואין כסאו שלם עד שימחה שמו של עמלק כולו, וכשימחה שמו יהיה השם שלם והכסא שלם, שנאמר (תהלים ט, י) האויב תמו חרכות לנצח, זהו עמלק שכתוב בו (עמוס א, יא) ועברתו שמרה נצח, (תהלים שם) וערים נתשת אבד זכרם המה, מהו אומר אחריו (תהלים ט, ח) וזה לעולם ישב, הרי השם שלם, (תהלים שם) כונן למשפט כסאו, הרי כסאו שלם:

נקודות לעיון:

- א. יש לעיין היכן מצינו שכבידות ידיו של משה שייך לעצבון הידיים?
- ב. יש להבין האיך נעשו ידיו כבידות, כי כאשר אדם מתעייף מלהחזיק ידיו, אין זה שייך לכבידות?
- ג. ויש להבין מדוע בתחילה משה רבינו הרים והוריד את ידיו וגרם לעמלק לגבור, מדוע לא עשה מתחילה רק באופן שידיו יהיו למעלה?

שמים, אש ומים

איתא בגמ' בחגיגה (יב, א):

מאי 'שמים', אמר רבי יוסי בר חנינא: ששם מים. במתניתא תנא: אש ומים. מלמד שהביאן הקב"ה וטרפן זה בזה, ועשה מהן רקיע.

ופירש המהרש"א:

אש ומים בו'. הכוונה ע"ש שתי מידותיו, הדין והרחמים, ששיתפן וברא בהן השמים.

ועוד איתא במדרש רבה (בראשית ד, ז):

ויקרא אלהים לרקיע שמים. רב אמר, אש ומים. רבי אבא בר כהנא אמר משום רב, נטל הקב"ה אש ומים ופתכן (עירבן) זה בזה, ומהן נעשו שמים וכו'. דבר אחר, שמים, שהבריות משתוממים עליהן לאמר, של מה הן, של אש הן? של מים הן? אתמהא וכו'.

נשא לבנו אל כפיים אל אל בשמים

כתיב באיכה פרק ג:

(לא) כי לא יזנח לעולם אדני: (לב) כי אם הוֹגָה וְרַחַם כְּרֹב חֶסְדָּיו: (לג) כי לא עָנָה מְלַבֵּן וַיִּנְגַח בְּנֵי אִישׁ: (לד) לְדַכּא תַּחַת רַגְלֵיו כָּל אֲסִירֵי אֶרֶץ: (לה) לְהַטּוֹת מְשַׁפֵּט גֹּבֵר נְגִיד פְּנֵי עֲלִיּוֹן: (לו) לְעֹת אֶדָם בְּרִיבֹ אֲדֹנָי לֹא רָאָה: (לז) מִי זֶה אָמַר וַתְּהִי אֲדֹנָי לֹא צָוָה: (לח) מִפִּי עֲלִיּוֹן לֹא תֵצֵא הַרְעוֹת וְהַטּוֹב: (לט) מִה יִתְאוּנֶן אֶדָם הִי גֹבֵר עַל חַטָּאִיו: (מ) נִחַפְּשָׁה דְרָכֵינוּ וְנַחְקְרָה וְנִשׁוּבָה עַד ה': (מא) נִשְׂא לִבְנֵנו אֶל כַּפָּיִם אֶל אֵל בְּשָׁמַיִם: (מב) נִחְנוּ פְּשַׁעֵנוּ וּמְרִינוּ אֶתְּהָ לֹא סִלַּחְתָּ: (מג) סִכַּתְּהָ כָּאֵף וַתִּרְדְּפֵנוּ הַרְגַתָּ לֹא חָמַלְתָּ: (מד) סִכּוֹתְהָ כְּעַנֵּן לֶךְ מֵעֲבוּר תִּפְלָה:

ופירש רש"י:

כי לא יזנח לעולם ה' - לכן טוב לידום: כי אם הווגה - אם האדם מכיב עליו יגון בשביל עונו, ואחר כך וריחם כרוב חסדיו: הווגה ויגה - לשון תווגה הם: כי לא

ענה - ויגה בני איש, מלכו ומרצונו, **כי העון גורם**: לדכא תחת רגליו - מוסב על כי לא ענה מלכו להיות מדכא תחת רגליו וגו', ולא להמות משפט גבר וגו', ולא לעות אדם בריבו, כל אלה ה' לא ראה, לא נראה לו, ולא עלתה לפניו במחשבתו לעשות כן: **לא ראה** - לא הוכשר בעיניו שיעוותו בית דין של מעלה אדם בריבו: מפי עליון וגו' - ואם באתי לומר לא מידו באה אלי הרעה הזאת, מקרה היא שהיה לי, אין זאת, כי אם בין רעות בין טובות מי זה אמר ותהי אם ה' לא צוה ומפיו לא תצא הן רעה הן טובה, אבל מה יש להתאונן אדם חי גבר על חטאיו, כל איש ואיש יתאונן על חטאיו כי הם המביאים עליו הרעה. מפי עליון **לא תצא** - אמר רבי יוחנן מיום שאמר הקב"ה (דברים ל) ראה נתתי לפניך את החיים ואת הטוב וגו', לא יצא רעה וטובה מפיו אלא הרעה באה מאליה לעושה רע והטוב לעושה טוב לפיכך מה יתאונן למה יתרעם האדם אם לא על חטאיו: **נשא לבבינו אל כפים** - כשאנו נושאים את כפינו אל השמים, נשא אף לבבינו עמהם, לשוב להשיב לבבינו לפני המקום ב"ה: **ד"א אל כפים** - אל העננים אל שמים, כמה דאת אמר (מלכים א, יח) והנה עב קטנה ככף איש עולה וכן (איוב לו) על כפים כסה אור, ומדרש רבותינו נשא לבבינו באמת להקב"ה כאדם הרוחץ בנקיון כפיו שמשליך מידיו כל טינף, כי מודה ועוזב ירוחם, והמודה ואינו עוזב **כמוכל** ושרץ בידו: נחנו פשענו ומרינו - זה דרכינו ע"י יצה"ר: אתה לא סלחת - ולך היתה נאה הסליחה כי כן דרכך: סכות באף - חצצת את האף להיות מחיצה בינך ובינינו ותרדפנו בו:

כי אשא אל שמים ידי

כתיב בדברים פרק לב, בדברי הנחמה של משה לישראל:

(לו) כי ידין ה' עמו ועל עבדיו יתנחם כי יראה כי **אזלת יד** ואפס עצור ועזוב: (לו) ואמר אי אלהימו צור חסיו בו: (לה) אשר חלב **זבחימו** יאכלו וישתו ויין נסיכם יקומו ויעזרכם יהי עליכם סתרה: (לט) ראו עתה כי אני הוא ואין אלהים עמדי אני **אמית ואחיה** מחצתי ואני **ארפא** ואין מידי מציל: (מ) כי **אשא אל שמים ידי** ואמרתי חי **אנכי לעלם**: (מא) אם שנותי ברק חרבי ותאחז במשפט ידי אשיב נקם לצרי ולמשנאי אשלם: (מב) אנשכיר חצי מדם וחרבי תאכל בשר מדם חלל ושבגיה **מראש פרעות אויב**: (מג) הרנינו גוים עמו כי דם עבדיו יקום ונקם ישיב לצריו וכפר אדמתו עמו:

ופירש רש"י:

כי ידין ה' עמו - כשישפוט אותן **ביסורין** הללו האמורים עליהם: יתנחם - לשון הפך המחשבה **להטיב** או להרע: כי יראה כי אזלת יד - כשיראה כי יד האויב הולכת וחזקת מאד עליהם: עצור - נושע על ידי **עוצר ומושל** שיעצור בהם: ואמר - הקב"ה עליהם: אי אלהימו - **עבודה זרה** שעבדו: צור חסיו בו - הסלע שהיו מתכסין בו מפני החמה והצנה, כלומר שהיו בטוחין בו להגן עליהם מן הרעה: אשר חלב זבחימו - היו אותן אלהות אוכלים **שהיו מקריבין לפניהם** ושותין ויין נסיכם: יהי עליכם סתרה - אותו הצור יהי לכם מחסה ומסתור: ראו עתה - הבינו מן הפורענות שהבאתי עליכם ואין לכם מושיע, ומן התשועה שאושיעכם ואין מוחה בידי: אני אני הוא - אני להשפיל ואני להרים: ואין אלהים עמדי - עומד כנגדי למחות: ואין מידי מציל - הפושעים בי: כי אשא אל שמים ידי - כי בחרון אפי אשא ידי אל עצמי בשבועה: ואמרתי חי אנכי - לשון שבועה הוא, אני נשבע חי אנכי: ד"א כי אשא אל שמים ידי - כמו כי נשאתי, תמיד אני משרה מקום שכינתי בשמים, כתרנומו אפילו חלש למעלה וגבור למטה, אימת העליון על התחתון, וכל שכן שגבור למעלה וחלש למטה: ידי - מקום שכינתי, כמו (במדבר ב, יז) איש על ידו, והיה בידי להפרע מכם, אבל אמרתי שחי אנכי לעולם, איני ממחר לפרוע, לפי שיש לי שהות בדבר, כי אני חי לעולם, ובדורות אחרונים אני נפרע מהם והיכולת בידי להפרע מן המתים ומן החיים. מלך בשר ודם שהוא הולך למות ממחר נקמתו להפרע בחייו,

כי שמא ימות הוא או אויבו ונמצא שלא ראה נקמתו ממנו, אבל אני חי לעולם ואם ימותו הם ואיני נפרע בחייהם, אפרע במותם. אם שנותי ברק חרבי - אם אשנן את להב חרבי: ותאחז במשפט ידי - להניח מדת רחמים באויבי שהרעו לכם, (זכריה א, טו) אשר אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה. דבר אחר ותאחז ידי את מדת המשפט להחזיק בה ולנקום נקם: **אשיב נקם וגו'** - למדו רבותינו באגדה מתוך לשון המקרא שאמר ותאחז במשפט ידי, לא כמדת בשר ודם מדת הקב"ה, מדת בשר ודם זורק חיץ ואינו יכול להשיבו, והקב"ה זורק חציו ויש בידו להשיבם, כאלו אוחזן בידו, שהרי ברק הוא חצו, ונאמר כאן ברק חרבי ותאחז במשפט ידי, והמשפט הזה לשון פורענות הוא: **אשכיר חצי מדם - האויב: מדם חלל ושביה - זאת תהיה להם מעון דם חללי ישראל ושביה ששבו מהם: מראש פרעות אויב - מפשע תחלת פרעות האויב, כי כשהקב"ה נפרע מן האומות פוקד עליהם עונם ועונות אבותיהם **מראשית** פרצה שפרצו בישראל: הרנינו גוים עמו - לאותו הזמן ישבחו האומות את ישראל ראו מה שבחה של אומה זו שדבקו בהקב"ה בכל התלאות שעברו עליהם ולא עזבוהו, יודעים היו בטובו ובשבחו: ונקם ישיב לצריו - על הגזל ועל החמס: וכפר אדמתו עמו - ויפיים אדמתו ועמו על הצרות שעברו עליהם ושעשה להם האויב:**

לעולם ה' דברך נצב בשמים

כתיב בתהלים פרק קיט:

(פו) כְּמַעַט כְּלוּנִי בְּאָרֶץ וְאֲנִי לֹא עֹזְבֹתִי פְקֹדֶיךָ: (פח) כְּחֶסֶדְךָ חִינִי וְאֲשֶׁמְרָה עֲדוֹת בְּיָדְךָ: (פט) לְעוֹלָם ה' דְּבַרְךָ נֹצֵב בַּשָּׁמַיִם: (צ) לְדֹר וָדֹר אֱמוּנָתְךָ כּוֹנֵנֶת אֶרֶץ וְתַעֲמֹד:

ופירש המצודת דוד:

כמעט - כשיעור זמן מועט היה לכלות אותי בארץ, ר"ל מאד היה הדבר קרוב: ואני לא עזבתי פקודיך - ר"ל עם כי פעמים רבות הייתי קרוב למות בידם, ודמם היה לפעמים מסור בידי, עכ"ז לא עזבתי פקודיך ומנעתי לשלוח יד בהם: בחסדך - אף אם אין בי זכות: ואשמרה וגו' - ולא בעבור הנאת עוה"ז: לעולם ה' - אתה ה' עד עולם נצב דברך בשמים, ר"ל אף אם מערכת השמים וכסיליהם יורו להרע או להיטיב, הנה גורת דברך עומדת בשמים ומבטל הוראתם: אמונתך - אמונת וקיום הבטחתך, היא לדור ודור, עם כי מערכת השמים יורו החלוף:

ומובא במדרש תהלים:

דברך נצב בשמים. איזה דבר הנצב בשמים, אלא אמר הקב"ה על מה השמים עומדים על אותו דבר שאמרתי יהי רקיע בתוך המים וגו' ויהי כן (בראשית א, ו), וכתיב כי הוא אמר ויהי וגו' (תהלים לג, ט), אותו הדבר שאמר הוא עשה, לכך נאמר הוא צוה ויעמוד, בדבר ה' שמים נעשו (שם, ו), ובאותו הדבר שברא אותן בו הם עומדים לעולם, לכך נאמר לעולם ה' דברך נצב בשמים.

נקודות לעיון:

- א. ע"פ הפשט נבראו השמים ע"י הדיבור, ורבינו מפרש שהדיבורים באים מהשמים, וע"פ כלל י"א יש לדייק מה נלמד ונוסף למאמר מפשט הכתוב?

ירעם בשמים ה'

כתיב בתהלים פרק יח, בענין הנקמה שלוקח ה' על עמו ועבדיו מפרעה ומעמו:

(ח) וּתְנַעֲשׂ וּתְרַעֲשׂ הָאָרֶץ וּמוֹסְדֵי הָרִים יִרְגְּזוּ וַיִּתְנַעֲשׂוּ כִּי חָרָה לֹא: (ט) עֲלֶה עֲשֵׁן בְּאָפוֹ
וְאִשׁ מִפִּי תֹאכַל גְּחָלִים בָּעֵרוֹ מִמֶּנּוּ: (י) וַיֵּט **שָׁמַיִם** וַיִּרְדּוּ וְעֶרְפֶּל תַּחַת רַגְלָיו: (יא) וַיִּרְכַּב
 עַל כְּרוּב וַיַּעֲף וַיֵּרֶד אֶל כְּנָפֵי רוּחַ: (יב) יֵשֶׁת חוֹשֶׁךְ **סִתְרוּ** סִבִּיבוֹתָיו סִפְתּוֹ חֲשֵׁכַת מַיִם
 עָבִי שְׁחָקִים: (יג) מִנְּגַה נִגְדּוּ עָבִיו עָבְרוּ בְּרֹד וּגְחָלֵי **אִשׁ**: (יד) וַיִּרְעַם בְּשָׁמַיִם ה' וַעֲלִיזוֹן
 יִתֵּן **קֶלֶף** בְּרֹד וּגְחָלֵי **אִשׁ**:

ופירש המצודת דוד:

ותנעש - רעדו ורעשו אויבי ויחבי הארץ: מוסדי הרים - הוא משל על **פרעה** ושריו:
 כי חרה לו - כאשר חרה לו לקחת מהם נקמתי: תאכל - תשרוף את אויבי וממנו באו
 גחלים ובערו בהם: ויט - נטה את השמים למטה לארץ וירד עליו להיות קרוב להם
 להכות בהם, והוא מדרך משל לומר שהיה ממחר ליפרע מהם: תחת רגליו - להיות
 מוכן ליפרע מהם בחושך של ערפל: וירכב - למהר לבוא: כנפי רוח - דמה נשיבת
 הרוח לעפיפת העוף: ישת חושך - להחשיך להאויב: סביבותיו - החושך שם סביב
 סוכתו להיות מוכן לפניו: חשכת - החושך הזה בא מחשכת רבוי המים הנבלעים
בהעבים הפרושים תחת השחקים: מננה נגדו - מחמת הארה שלפניו אשר הוא
 רוצה להאיר ולהושיע לי: עביו עברו - היו העבים מעבירים להשליך על האויב ברד
 וגחלי אש: וירעם - נתן בשמים קול רעם לרדת משם ברד וגחלי אש:

ירעם אל בקולו נפלאות

כתיב באיוב פרק לז:

(א) אֵף לְזֹאת יִחַרַד **לְבִי וַיִּתַּר** מִמֶּקוֹמוֹ: (ב) שָׁמְעוּ שְׁמוֹעַ בְּרִגְזוֹ **קֶלֶף** וְהִגֵּה **מִפִּי** יֵצֵא: (ג)
 תַּחַת כָּל הַשָּׁמַיִם יִשְׁרָהוּ וְאוֹרוֹ עַל כְּנָפוֹת הָאָרֶץ: (ד) אֲחֲרָיו יִשְׁאַג קוֹל **יִרְעַם** בְּקוֹל
 גְּאוֹנוֹ וְלֹא יַעֲקֹבֵם כִּי יִשְׁמַע קוֹלוֹ: (ה) **יִרְעַם** אֶל בְּקוֹלוֹ נִפְלְאוֹת עֲשָׂה גְדֹלוֹת וְלֹא נִדְעַע:

ופירש המצודת דוד:

אף לזאת - אף לפלאי המקום אשר יפעל בעת ירידת המטר, עם כי היא הקטנה שבפעולותיו, מ"מ אף עליה יחרד לבי ויקפוץ ממקומו לגודל התמהוץ: שמעו שמוע - כי בעת רדתו שמוע נשמע קולו, אשר ירעם ברוגו, והוא קול הרעם: והנה - הדבור אשר יצא מפיו הוא הרעם שזכר, היוצא בגזרת המקום: תחת כל השמים ישרהו - והנה משלח את הקול בדרך ישר תחת כל השמים, ולא יסבב בדרך עקלתון, ואז ישלח גם אור ברקו על קצות הארץ, כי בעת יוצא הרעם אז יוצא הברק כאשר חקרו הטבעיים: אחריו ישאג קול - אבל שאגת הקול אשר ירעם בקול גאונו נשמע לאוון אחר ראיית הברק, עם כי גם הקול הולך בדרך ישר: ולא יעקבם - אולם לא יאחר באמת את הקולות לצאת לעקבות הברקים ואחריהם אם היה נשמע קולו מיד בצאתו, ר"ל אם היה נשמע מיד אז היה נודע שאינו מתאחר לצאת לעקבות הברק, אבל בעבור גסות חוש השמע ודקות חוש הראות, יראה הברק טעם ישמע הרעם, לזה חושב האדם אשר כן הוא סדר תולדותם, אבל לא כן הוא והוא דבר נפלא ותמהוץ: ירעם אל - הנה האל ירעם בקולו רעמות נפלאות, אשר שמענו ונדעם, ומה הם עוד הגדולות אשר עושה, ואנחנו לא נדעם:

ועוד פירש המלבי"ם:

ירעם. אמר, אם אתה מתפחד וחרד מקול הרעם הטבעי, ואינך מכיר טבעו ותכונתו ולא לשמעו תיכף בצאתו, כ"ש אם ירעם אל בקולו נפלאות, אם ירעם בקול שלמעלה מן הטבע בקול הנפלא והפלאי, שזה מליצה על ענינים שהוא נוהג בהם למעלה מחקי הטבע, מכ"ש שלא נדע ונכיר אותם, ואיך תרצה אתה לחקור ולדעת בסתרי ה' המופלאים מה שאחר הטבע:

נקודות לעיון:

- א. ע"פ כלל ט"ז יש להבין שרבינו הוכיח לעיל שהרעמים בשמים ועתה מביא שהקול מהרעמים, וא"כ מה התחדש והתחלק בראיה זו?

כאשר דיבר ה' ביד, הנאמר במשה ובשאר נביאים

ומצינו לשון זו לגבי משה בשמות פרק ט:

(לה) וַיַּחְזֹק לֵב פִּרְעֹה וְלֹא שָׁלַח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל פֶּאֶשֶׁר דִּבֶּר ה' בְּיַד מֹשֶׁה:

ופירש החזקוני:

ביד משה. בנבואה שנאמרה למשה, וכן כל ביד משה.

ומצינו לשון זו לגבי שאר נביאים במלכים ב' פרק יז:

(כב) וַיִּלְכּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּכָל חַטָּאוֹת יִרְבְּעָם אֲשֶׁר עָשָׂה לֹא סָרוּ מִמֶּנָּה: (כג) עַד אֲשֶׁר הִסִּיר ה' אֶת יִשְׂרָאֵל מֵעַל פְּנֵיו פֶּאֶשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד כָּל עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים וַיִּגַּל יִשְׂרָאֵל מֵעַל אַדְמָתוֹ אֲשׁוּרָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה:

ופירש המצודת דוד:

עד אשר - כ"כ הרשיעו עד שגרם החטא והסירה ה' מאל פניו:

אלו ואלו דברי אלקים חיים

איתא בגמ' בעירובין (יג, ב):

אמר רבי אחא בר חנינא: גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שאין בדורו של רבי מאיר כמותו, ומפני מה **לא קבעו הלכה כמותו**, שלא יכלו חבריו לעמוד על סוף דעתו. שהוא אומר על טמא טהור ומראה לו פנים, על טהור טמא ומראה לו פנים וכו'. אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן: תלמיד היה לו לרבי מאיר וסומכוס שמו, שהיה אומר על כל דבר ודבר של **טומאה** ארבעים ושמונה טעמי טומאה, ועל כל דבר ודבר של טהרה ארבעים ושמונה טעמי טהרה. תנא: תלמיד ותיק היה ביבנה שהיה מטהר את השרץ במאה וחמשים טעמים וכו'. אמר רבי אבא אמר שמואל: שלש שנים נחלקו **בית שמאי ובית הלל**, הללו אומרים הלכה כמותנו והללו אומרים הלכה כמותנו. יצאה בת קול ואמרה: **אלו ואלו דברי אלהים חיים הן**, והלכה כבית הלל. וכי מאחר שאלו ואלו דברי אלהים חיים מפני מה זכו בית הלל לקבוע הלכה כמותן - מפני שנוחין ועלובין היו, ושונין דבריהן ודברי בית שמאי. ולא עוד אלא שמקדימין דברי בית שמאי לדבריהן. כאותה ששינונו: מי שהיה ראשו ורובו בסוכה ושלחנו בתוך הבית, בית שמאי פוסלין ובית הלל מכשירין. אמרו בית הלל לבית שמאי: לא כך היה מעשה שהלכו זקני בית שמאי וזקני בית הלל לבקר את רבי יוחנן בן החורנית, ומצאוהו יושב ראשו ורובו בסוכה ושלחנו בתוך הבית. אמרו להן בית שמאי משם ראייה, אף הן אמרו לו אם כך היית נוהג לא קיימת מצות סוכה מימך. ללמדך, שכל המשפיל עצמו הקב"ה מגביהו, וכל המגביה עצמו הקב"ה משפילו. כל המחזר על הגדולה גדולה בורחת ממנו, וכל הבורח מן הגדולה גדולה מחזרת אחריו. וכל הדוחק את השעה שעה דוחקתו, וכל הנדחה מפני שעה שעה עומדת לו.

ופירש רש"י:

על סוף דעתו - לא יכלו להבין באיזה דבריו נכונים ובאיזה **אין דבריו נכונים**, שהיה נותן דעת מיושב והגון על אין הלכה כהלכה. עלובין - סבלנין. ושונין דבריהן ודברי בית שמאי - כשהיו בית שמאי מביאין ראייה לדבריהם מן התורה, ובית הלל מביאין ראייה ממקרא אחר, והיו בית הלל דורשין את המקרא של בית שמאי למה בא, ולא היה קל בעיניהם. שמקדימין דברי בית שמאי לדבריהן - דקאמרי להו: מעשה שהלכו זקני בית שמאי והדר זקני בית הלל. הדוחק את השעה - מתיגע להעשיר ולהתגדל, ורואה שאינו מצליח, ואף על פי כן חוזר והולך למרחקים, ומכניס עצמו לגבוהות. שעה עומדת לו - לאחר זמן עתידה לעמוד לו שעה מצלחת.

ועוד פירש הריטב"א:

אלו ואלו דברי אלהים חיים. שאלו רבני צרפת ז"ל היאך אפשר שיהו שניהם דברי אלהים חיים וזה אוסר וזה מתיר, ותירצו כי כשעלה **משה** למרום לקבל תורה הראו לו על כל דבר ודבר מ"ט פנים לאיסור ומ"ט פנים להיתר, ושאל להקב"ה על זה, ואמר שיהא זה מסור לחכמי ישראל שבכל דור ודור ויהיה הכרעה כמותם, ונכון הוא לפי הדרש, וכדרך האמת יש טעם **וסוד בדבר**.

נקודות לעיון:

א. יש להבין בקשרי המאמר, מה הכוונה שלא לגנות את מי שאין הלכה כמותו?

נפלאות תמים דעים

כתיב באיוב פרק לו, במענה אליהוא על שאלת איוב בענין 'צדיק ורע לו':

(יד) הַאֲזִינָה זֹאת אִיּוֹב עֹמֵד וְהִתְבּוֹנֵן **נִפְלְאוֹת** אֵל: (טו) הִתְדַע בְּשׁוֹם אֱלֹהִים עֲלֵיהֶם וְהוֹפִיעַ אֹר עֲנָנוּ: (טז) הִתְדַע עַל מִפְלְשֵׁי עֵב מִפְלְאוֹת תְּמִים דְּעִים:

ופירש המצודת דוד:

האזינה - קשוב באזניך את **אמרי**, ושתוק ותן לבך להבין נפלאות האל, ר"ל שבאו מן האל ולו יחשבו, ולא אל המערכה (היינו מערכות השמים): התדע - ר"ל איך תחשוב שהכל בא מצד המערכה, הלא למדת חכמה וידעת מה מהדברים הטבעיים טרם בואם, האם גם זאת תדע מתי שם אלוה המטר על הענן, ומתי הופיע וגלה מטר עננו, ר"ל מתי היתה יציאת טפת המטר מן הענן, כי לא נודע מהם עד אשר נראה לעין ולא מאז, ומלת אור עננו חוזר גם על ראשית המקרא: התדע - האם תדע מפלאות ה' התמים בדעות, אשר יעשה על מפרשי העב ממעל להם, וכאומר ומה הנעשה בעבים לא ידעת, האם תדע מה ממעל להם:

צדיק וטוב לו צדיק ורע לו, רשע וטוב לו רשע ורע לו הודיעני נא את דרכיך

כתיב בשמות פרק לג, בתפילת משה לאחר חטא העגל:

(יב) וַיֹּאמֶר **מֹשֶׁה** אֵל ה' רְאֵה אֶתְּךָ אֱמַר אֵלַי הֲעַל אֶת הָעָם הַזֶּה וְאַתָּה לֹא הוֹדַעְתָּנִי אֶת אֲשֶׁר תִּשְׁלַח עִמִּי וְאַתָּה אָמַרְתָּ יִדְעֶתִיךָ **בְּשֵׁם** וְגַם מִצָּאתָ חֵן בְּעֵינָי: (יג) וְעַתָּה אִם נָא מִצָּאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ הוֹדַעְנִי נָא אֶת דְּרָכְךָ וְאִדְעֶךָ לְמַעַן אֲמַצֵּא חֵן בְּעֵינֶיךָ וּרְאֵה כִּי עִמָּךְ הִגִּי הַזֶּה: (יד) וַיֹּאמֶר פָּנֵי יָלְכוּ וְהִנַּחְתִּי לָךְ: (טו) וַיֹּאמֶר אֵלָיו אִם אֵין פָּנֶיךָ הַלְכִים אֵל תִּעֲלֶנּוּ מִזֶּה: (טז) וּבְמָה יוֹדַע אֲפּוֹא כִּי מִצָּאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲנִי וְעִמָּךְ הֲלוֹא בְּלִכְתֶּךָ עִמָּנוּ וְנִפְלִינוּ אֲנִי וְעִמָּךְ מִכָּל הָעָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאָדָמָה: (יז) וַיֹּאמֶר ה' אֵל מֹשֶׁה גַם אֶת הַדְּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֲעִשֶׂה כִּי מִצָּאתָ חֵן בְּעֵינָי וְאִדְעֶךָ **בְּשֵׁם**: (יח) וַיֹּאמֶר הֲרֵאֵנִי נָא אֶת כְּבוֹדְךָ: (יט) וַיֹּאמֶר אֲנִי אֲעִבִיר כָּל טוֹבֵי עַל פָּנֶיךָ וְקִרְאתִי **בְּשֵׁם ה'** לְפָנֶיךָ וְחִנַּתִּי אֶת אֲשֶׁר אֲחֵן וְרַחֲמֵתִי אֶת אֲשֶׁר אֲרַחֵם:

ופירש רש"י:

וְאַתָּה לֹא הוֹדַעְתָּנִי וּגו'. ואשר אמרת לי (שמות כג, כ) הנה אנכי **שולח מלאך**, אין זו הודעה, שאין אני חפץ בה: ואתה אמרת ידעתך בשם - הכרתך משאר בני אדם **בְּשֵׁם חַיִּיבוֹת**, שהרי אמרת לי (שמות יט, ט) הנה אנכי בא אליך בעב הענן וגו' וגם כך **יֵאֱמִינוּ** לעולם: ועתה - אם **אמת** שמצאתי חן בעיניך הודיעני נא את דרכך, מה שכר אתה נותן למוצאי חן בעיניך: ואדעך למען אמצא חן בעיניך - ואדע בוו מדת תגמולך מה היא מציאת חן שמצאתי בעיניך: וראה כי עמך הגוי הזה - שלא תאמר ואעשה אותך לגוי גדול, ואת אלה תעזוב, ראה כי עמך הם מקדם, ואם בהם תמואס, איני סומך על היוצאים מחלצי שיתקיימו, ואת תשלום השכר שלי בעם הזה תודיעני: ויאמר פני ילכו - לא אשלח עוד מלאך, **אני בעצמי אלך**: ויאמר אליו - בוו אני חפץ, כי על ידי מלאך אל תעלנו מזה: ובמה יודע אפוא - יודע מציאות החן, הלא בלכתך עמנו. ועוד דבר אחר אני שואל ממך שלא תשרה שכינתך [עוד] על אומות העולם: ונפלינו אני ועמך - ונהיה מובדלים בדבר הזה מכל העם, כמו (שמות מ, ד) והפלה ה' בין מקנה ישראל וגו': גם את הדבר הזה - שלא יושרה שכינתי עוד על

אומות העולם, אעשה, ואין דבריו של בלעם על ידי שריית שכינה, אלא נופל וגלוי עינים, כגון (איוב ד, יב) ואלו דבר יגונב, שומעין על ידי שליח: ויאמר הראני נא את כבודך - ראה משה שהיה עת רצון ודבריו מקובלים, והוסיף לשאול לראותו מראית כבודו: ויאמר אני אעביר וגו' - הגיעה שעה, שתראה בכבודי מה שארשה אותך לראות, לפי שאני רוצה וצריך ללמדך סדר תפלה, שכשנצרכת לבקש רחמים על ישראל, הזכרת לי זכות אבות, כסבור אתה, שאם תמה זכות אבות אין עוד תקוה, אני אעביר כל מדת טובי לפניך על הצור, ואתה צפון במערה: וקראתי בשם ה' לפניך - ללמדך סדר בקשת רחמים אף אם תכלה זכות אבות, וכסדר זה שאתה רואה אותי מעוטף וקורא י"ג מדות הוי מלמד את ישראל לעשות כן, ועל ידי שיזכירו לפני רחום וחנון יהיו נענין כי רחמי לא כלים: וחנתי את אשר אחז - אותן פעמים שארצה לחון: ורחמתי - עת שאחפוץ לרחם. עד כאן לא הבטיחו אלא עתים אענה עתים לא אענה, אבל בשעת מעשה אמר לו (שמות לד, י) הנה אנכי כורת ברית, הבטיחו שאינן חוזרות ריקם:

וכתב הרמב"ן 'הפרשה הזאת אי אפשר להולמה למי שלא שמע בסתרי התורה, וכך הוא הענין על דרך האמת':

ידעתך בשם - כלומר שאודע בשמי, בעבורך. ויתכן שיהיה ואתה אמרת זה ממה שאמר לו ושמי ה' לא נודעתי להם (לעיל ו, ג). מצאת חן בעיני - שיהיה מוצא חן, והוא דבקות הדעת. ועתה אם נא מצאתי חן בעיניך - במדת הדין. הודיעני נא - נתיבות הדרכים כאשר אתה נודע בשמך. ואדעך - ליחדך למען אמצא החן הגדול. וראה כי עמך הגוי הזה - אתה אביהם והם בניך, ולזה יתכוון אונקלוס שאומר אודעני כען ית ארח טובך ואדעך רחמך.

ודרשו חז"ל בגמ' בברכות (ז, א):

אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי, שלשה דברים בקש משה מלפני הקב"ה ונתן לו: בקש שתשרה שכינה על ישראל ונתן לו, שנאמר הלא בלכתך עמנו. בקש שלא תשרה שכינה על אומות העולם ונתן לו, שנאמר ונפלינו אני ועמך (שבהשראת השכינה נהיה נבדלים משאר אומות העולם). בקש להודיעו דרכי של הקב"ה ונתן לו, שנאמר הודיעני נא את דרכיך, אמר לפניו, רבוש"ע, מפני מה יש צדיק וטוב לו ויש צדיק ורע לו, יש רשע

וטוב לו ויש רשע ורע לו, אמר לו, משה, צדיק וטוב לו - צדיק **בן** צדיק, צדיק ורע לו - צדיק בן רשע, רשע וטוב לו - רשע בן צדיק, רשע ורע לו - רשע בן רשע וכו'. איני, והא כתיב: פקד עון אבות על בנים, וכתיב: ובנים לא יומתו על אבות, ורמינן קראי אהרדי ומשנינן: לא קשיא, הא כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם, הא כשאין אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם (ואם כן למה רע לצדיק בן רשע). אלא, הכי קאמר ליה, צדיק וטוב לו - צדיק גמור, צדיק ורע לו - צדיק שאינו גמור, רשע וטוב לו - רשע שאינו גמור, רשע ורע לו - רשע גמור. ופליגא דרבי מאיר, דאמר רבי מאיר: שתיים נתנו לו ואחת לא נתנו לו (שלא הודיעו ה' את דרכיו), שנאמר: וחנתי את אשר אחן - אף על פי שאינו הגון, - ורחמתי את אשר ארחם - אף על פי שאינו הגון.

ופירש רש"י:

שלשה דברים בקש משה ונתן לו - שהרי לסוף שאלתו כתיב: גם את הדבר הזה אשר דברת אעשה. להודיעו דרכיו - מנהג מדת משפטיו, כגון: מפני מה צדיק וטוב לו, רשע ורע לו, צדיק ורע לו, רשע וטוב לו. את אשר אחון - את אשר יכמרו רחמי עליו לשעה, ואף על פי שאינו כדאי.

ועוד פירש העין יוסף:

אף על פי שאינו הגון. הכוונה על האיש שחשקה נפשו **להיטיב בעיון** ובמעשה, ואין לו הכנה להשלים תשוקתו בסבות רוב המנגדים הבאים לו מחוץ, המוחים בידו מלעשות כרצונו, והקב"ה יודע מחשבות נותן לו מתנת חנם בחדס וברחמים, אבל על שאלת משה מפני מה צדיק ורע לו לא השיב לו הקב"ה כלום, לפי דעת ר"מ:

נקודות לעיון:

א. ויש לדקדק בזה שדבר זה בעצמו, האם ה' גילה למשה את סוד הרעמים, הוא עומד במחלוקת.

ברוחו שמים שפרה, חוללה ידו נחש בריח, הן אלה קצות דרכיו ומה שמץ דבר נשמע בו, ורעם גבורותיו מי יתבונן

כתיב באיוב פרק כו, במענה איוב לשאלת צדיק ורע לו, שא"א להבין דרכי ה', ומספר על גדולת ה', שמכך נלמד שא"א להבין דרכיו:

(א) וַיַּעַן אִיּוֹב וַיֹּאמֶר: (ב) מַה עֲזַרְתָּ לִּי לֹא כַח הוֹשַׁעַת זְרוּעַ לֹא עָז: (ג) מַה יַעֲצֶתָ לִּי לֹא חֲכָמָה וְתוֹשִׁיָה לְרֵב הוֹדְעָתָ: (ד) אֵת מִי הִנְדָּתָ מִלּוֹן וְנִשְׁמַת מִי יֵצְאָה מִמּוֹד: (ה) הָרַפְּאִים יַחֲלָלוּ מִתַּחַת מַיִם וְשֹׁכְנֵיהֶם: (ו) עָרוֹם שְׂאוֹל נִגְדוּ וְאִין כְּסוּת לְאַבְדּוֹן: (ז) גִּטְהָ צָפוֹן עַל תְּהוֹ תִלָּה אֲרִיץ עַל בְּלֵי מָה: (ח) צָרַר מַיִם בְּעַבְיָו וְלֹא נִבְקַע עֵינָן תַּחְתָּם: (ט) מֵאֲחֹז פָּנֵי כֶסֶף פָּרִישׁוּ עָלָיו עֲנָנוּ: (י) חֵק חָג עַל פְּנֵי מַיִם עַד תִּכְלִית אֹר עִם חֶשֶׁךְ: (יא) עֲמוּדֵי שָׁמַיִם יְרוּפְפוּ וַיִּתְמָהוּ מִנְעֻרְתָּו: (יב) בְּכַחוּ רָגַע הַיָּם וּבִתְבוֹנָתוֹ מִחֵץ רֶהֱב: (יג) בְּרוּחוֹ שָׁמַיִם שִׁפְרָה חֲלָלָה יָדוֹ נִחַשׁ בְּרִיחַ: (יד) הֵן אֵלֶּה קְצוֹת דְּרָכָיו וּמַה שֶּׁמֵץ דְּבָר נִשְׁמַע בּוֹ וְרַעַם גְּבוּרוֹתָיו מִי יִתְבוֹנֵן:

ופירש רש"י:

ונשמת מי יצאה ממך - מי שם כך הרוח הזה שיצא מפוך, מי לא ידע זאת: הרפאים - גיהנם המרפה את הבריות: יחוללו - שבעה חללים שלו: מתחת מים ושוכניהם - בעמקי עמקים, וגם הוא - ערום שאול נגדו - לדעת ולראות את כל מה שבתוכו: על בלימה - אין כלום ביסוד, כי הם עומדים באויר על חוץ זרועותיו של הקב"ה: ולא נבקע ענן - מעולם שיפלו מימיו ביחד: תחתם - תחת המים: מאחז - במחיצות פני כסא הכבוד כולו, כגון ישת חשך סתרו (תהלים יח): ופרשו - על הכסא עננו: חוק חג - לשון ובמחוגה יתארהו (ישעיה מד), סיבכו בחול להיות לו חוק גבול עולם, ולא יעבור הים אותו חוג עד שיכלה אור וחשך: ירופפו - כשבראם והקרישם היו רופפים, וגער בהם ועמדו ביובש ובחוזק: ויתמהו - תוהה ועולה במקום אחד: רגע הים - כמו עורי רגע (לעיל ז): מחץ רהב - מצריים קרויין רהבים: ברוחו שמים שפרה - בדבריו וברוח פיו איהל, כמו ונטה אהל שפרירו (ירמיה מג): חוללה ידו - את פרעה הנקרא נחש בריח (ישעיה כז), לשון חיל וצרה, וכן במקום אחר הלא זאת היא המחצבת רהב מחוללת תנין (שם נא), ל"א יסדה ידו את לויתן כמו גבעות חוללתי (משלי

ח: קצות דרכיו - קלות ומועטות, לפי שאר גדולות שבו: ומה שמיץ דבר נשמע בו - מה רמז דבר אדם יכול להבין מפעולותיו, ד"א שמיץ כמו לשמצה **לגנות**:

נקודות לעיון:

א. ואפשר לדקדק ע"פ כלל י"ז, האיך הוסיף רבינו בהלבשה את ענין חילול הידיים, שלא הובא בגוף ההשגה?

ב. לעיל כתב רבינו שאסור לגנות את מי שאין הלכה כמותו, משמע שהיה אפשר לגנות כי יש בו איזה גנאי, ולמה כתב כאן שבאמת אין בכלל שום גנות?

וביום הביכורים בהקריבכם מנחה חדשה לה' בשבועותיכם, מקרא קודש יהיה לכם כל מלאכת עבודה לא תעשו

כתיב בבמדבר פרק כח, בענין המצוה לשבות ממלאכה בחג השבועות:

(כ) וּבְיוֹם הַבִּכּוּרִים בְּתִקְרִיבְכֶם מִנְחָה חֲדָשָׁה לַה' בְּשִׁבְעַתֵּיכֶם מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל מְלָאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ: (כז) וְהִקְרַבְתֶּם עֹלָה לְרִיחַ נִיחַח לַה' פְּרִים בְּנֵי בָקָר שְׁנַיִם אִיל אֶחָד שְׁבַעָה כְּבָשִׂים בְּנֵי שְׁנָה:

ופירש רש"י:

וביום הביכורים - חג השבועות קרוי ביכורי קציר **חיטים** על שם שתי **הלחם**, שהם **ראשונים** למנחת חיטים הבאים מן החדש:

ועוד פירש השפתי כהן:

וביום הביכורים. הוא יום שנבחרו ישראל **לקבל התורה**: בהקריבכם. שהקריבו עצמן לקבל התורה. מנחה חדשה. שנתחדשו **נפשותיהם**.

נקודות לעיון:

- א. רבינו מבאר להלן שהתיקון לעצבון ידיים הוא ע"י אנחה שמחדשת את האדם, ואילו בבאור הפסוק מבאר רבינו שהתיקון ע"י השביתה ממלאכה לגמרי?
- ב. רבינו לא פירש את כל הפסוק ('וביום' הביכורים, 'בהקריבכם' מנחה חדשה, יהיה 'לכם'), ויש לבאר הענין ע"פ קשרי המאמר? וגם יש להבין למה לא הלביש את כל השגות המאמר?
- ה. הנה פשטות הפסוק מיירי בכיורי שתי הלחם, ורבינו מפרשו על קבלת רזי התורה מחדש, וע"פ כלל י"א יש לדייק מה נלמד ונוסף למאמר מפשט הכתוב?

אף אני בכור אתנחו עליזן למלכי ארץ

כתיב בתהלים פרק פט:

(כ) אז דברת בחזון לחסידך ותאמר שויתי עזר על גבור הרימותי בחור מעם: (כא)
 מצאתי דוד עבדי בשמן קנשי משחתיו: (כב) אשר ידו תבון עמו אף ורועי תאמצנו:
 (כג) לא ישא אויב בו וכן עולה לא יעננו: (כד) וכתותי מפניו צריו ומשנאיו אגוף: (כה)
 ואמונתו ותסדי עמו ובשמי תרום קרנו: (כו) ושמתי בים ידו ובנהרות ימינו: (כז)
 הוא יקראני אבי אתה אלי וצור ישועתי: (כח) אף אני בכור אתנחו עליזן למלכי
 ארץ: (כט) לעולם אשקם לו חסדי ובריתי נאמנת לו: (ל) ושמתי לעד זרעו וכסאו
 כימי שמים:

ופירש המצודת דוד:

אז - בעת המלכות אותו, דברת בחזון לחסידך הוא שמואל הנביא: שויתי - ר"ל
 נתתי לדוד **בח וממשלה**: בחור - הנבחר שבכולן הרימותי מתוך העם **להמליכו**:
 מצאתי - אותו מצאתי בבני ישי, ומשחתיו על ידך: תבון עמו - תהיה נכונה עמו
 לעזרה: תאמצנו - להתגבר עוד על שונאיו: לא ישא - לא יהיה לו כנושה לקחת
עשרו: עמו - יהיו תמיד עמו: ובשמי - בעזר שמי: ידו - ממשלתו יהיה בהולכי ימים
 ונהרות למרחקי ארץ: אבי אתה - ר"ל כל בטחוננו יהיה עלי, כבטחון הבן על האב:
 בכור אתנחו - להיות גדול על כל, כמו הבכור על שאר הבנים: ובריתי - הברית

שכרתי לו תהיה נאמנת ומקוימת: ושמתי וגו' - שיהיו גם המה בממשלה ההיא:
 וכסאו - כסא זרעו:

ומובא ברש"י (דברים לג, יז) עה"פ 'בכור שורו הָדָר לוי':

בכור שורו - יש בכור שהוא לשון גדולה ומלכות, שנאמר (תהלים פט, כה) 'אף אני בכור
 אתנהו', וכן (שמות ד, כה) 'בני בכורי ישראל':

נקודות לעיון:

א. רבינו מבאר ש'יום הביכורים' רומז למלכות, אמנם לכאורה מבואר בדבריו בזה
 המאמר שהמלכות היא 'סוף', ומכיון ש'ביכורים' הם התחלה והתחדשות - אם כן אין
 שייכות בין ביכורים למלכות [ראה גם שרבינו מביא שמלכות דסט"א נקראת 'ראשית
 גוים עמלק']?

ב. יתכן לקשר ענין הצדיק שבאיתכסיא הוא מושל על כל העולם, לבחינת הבכור
 שעליון לכל מלכי ארץ.

זה יעצור בעמי

כתיב בשמואל א' פרק ט, בענין המלכת שאול:

(טו) וְה' גָּלָה אֶת אֲזֵן שְׂמוּאֵל יוֹם אֶחָד לִפְנֵי בּוֹא שְׂאוּל לֵאמֹר: (טז) כָּעֵת מָחָר אֲשַׁלַּח אֶלְיָךְ אִישׁ מֵאֶרֶץ בְּנִימִן וּמִשְׁחָתוֹ לְנַגִּיד עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל וְהוֹשִׁיעַ אֶת עַמִּי מִיַּד פְּלִשְׁתִּים כִּי רָאִיתִי אֶת עַמִּי כִּי בָאָה צִעֲקוּתוֹ אֵלָי: (יז) וּשְׂמוּאֵל רָאָה אֶת שְׂאוּל וְה' עָנָהוּ הַגָּה הָאִישׁ אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֵלְיָךְ זֶה יַעֲצֹר בְּעַמִּי: (יח) וַיִּגַּשׁ שְׂאוּל אֶת שְׂמוּאֵל בְּתוֹךְ הַשָּׁעַר וַיֹּאמֶר הַגִּידָה נָא לִי אֵי זֶה בֵּית הָרֹאֶה: (יט) וַיַּעֲן שְׂמוּאֵל אֶת שְׂאוּל וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי הָרֹאֶה עָלָה לִפְנֵי הַבָּמָה וְאֶכְלֶתֶם עַמִּי הַיּוֹם וְשַׁלַּחְתִּיךָ בַּבֶּקֶר וְכָל אֲשֶׁר בְּלִבְךָ אֲגִיד לְךָ: (כ) וְלֹאֲתַנּוֹת הָאֲבֹדוֹת לְךָ הַיּוֹם שְׁלֹשֶׁת הַיָּמִים אֵל תִּשָּׂם אֶת לְבָבְךָ לָהֶם כִּי נִמְצְאוּ וְלָמִי כָּל חֻמַּדַּת יִשְׂרָאֵל הַלּוֹא לְךָ וְלְכָל בֵּית אָבִיךָ:

ופירש רש"י:

יעצור בעמי - ימושול, כמו עצור ועזוב (דברים לב, לו), כך דרך המושל לעצור העם במלחמה שלא יתפזרו ולא יתפשטו זה מזה, ולעצור בכל אחד מעשות רעה: ולמי כל חמדת ישראל - כאן בא לרמוז לו דבר המלוכה:

ועוד פירש המלבי"ם:

ומשחתו לנגיד כי ראיתי את עמי. ר"ל שראיתי עניניהם שהם רוצים והם צריכים למלך להנהיג עניניהם: כי באה צעקתו אלי. מפני לוחציו: זה יעצור בעמי. באר לו ה' שמה שאמר לו שיושיעם מיד פלשתים, יהיה מפני כי יעצור בעד רוע דרכם ומשובתיהם, ובזה יזכה להושיע ולהושע:

נקודות לעיון:

- א. שבפסוק הסמוך "אף אני בכור אתנהו" מדבר ממלכות דוד, וכאן בפסוק מדבר ממלכות שאול, ובסוף המלכות נלקחה משאול וניתנה לדוד. האם כל זה קשור לכללות המאמר?

זה ינחמנו ממעשינו ומעצבון ידינו

כתיב בבראשית פרק ה':

וַיְחִי לְמֶדֶד שְׁתַּיִם וְשִׁמְנִים שָׁנָה וּמָאֵת שָׁנָה וַיּוֹלַד בֶּן: (כח) **וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ נַח**
לֵאמֹר זֶה יִנְחַמְנוּ מִמַּעֲשֵׂינוּ וּמִעֲצָבוֹן יְדֵינוּ מִן הָאָדָמָה אֲשֶׁר אָרְרָה ה':

ופירש רש"י:

ויולד בן - שממנו נבנה העולם: זה ינחמנו - ינח ממנו את עצבון ידינו, עד שלא בא נח לא היה להם כלי מחרישה והוא הכין להם, והיתה הארץ מוציאה קוצים ודרדרים כשזורעים חטים, מקללתו של אדם הראשון, ובימי נח נחה, וזהו ינחמנו, ינח ממנו (מלשון מנחה). ואם לא תפרשהו כך אלא מלשון נחמה, אין טעם הלשון נופל על השם, ואתה צריך לקרות שמו מנחם:

ובענין 'עצבון הידים' שהתבטל ע"י נח, כתיב בבראשית פרק ג, בקללת אדה"ר אחר חטא עץ הדעת:

(י) וּלְאָדָם אָמַר כִּי שָׁמַעְתָּ לְקוֹל אִשְׁתְּךָ וַתֹּאכַל מִן הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לֵאמֹר לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ אַרְוֶרָה הָאָדָמָה בְּעִבּוֹרְךָ בְּעֲצָבוֹן תֹּאכְלֶנָּה כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ: (יח) וְקוֹץ וְדַרְדַּר תַּצְמִיחַ לְךָ וְאָכַלְתָּ אֶת עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה: (ט) בְּזַעַת אַפֶּיךָ תֹאכַל לֶחֶם עַד שׁוֹבֵב אֶל הָאָדָמָה כִּי מִמֶּנָּה לְקַחְתָּ כִּי עֶפְרָתָה וְאֶל עֶפְרָתָה תָּשׁוּב:

ופירש רש"י:

ארורה האדמה בעבורך - מעלה לך דברים ארורים כגון זבובים ופרעושים ונמלים, משל ליוצא לתרבות רעה והבריות מקללות שדים שינק מהם: וקוץ ודרדר תצמיח לך - הארץ כשתזרענה מיני זרעים תצמיח קוץ ודרדר קונדם ועכביות, והן נאכלים על ידי תקון: ואכלת את עשב השדה - כשתזרענה קמניות או ירקות גנה היא תצמיח לך קוצים ודרדרים ושאר עשבי שדה, ועל כרחך תאכלם: בזעת אפך - לאחר שתטרח בו הרבה:

שלושה שערים נפתחים

שלושה כללים שעוסקים ב'מקורות'

סוגיית הפסוקים והמקורות המובאים בליקוטי מוהר"ן על כל סוגיהם הם כמים שאין להם קץ: האם הפסוקים הם 'ראיות' 'אסמכתאות' או 'כחינות' שונות המובאות כמו דוגמאות בתורה, עד כמה אפשר להתרחק ולדרוש את אותם פסוקים ומאמרי חז"ל כדי לקשרם לתורה, וגם האם צריך להתמקד במפרשים מסוימים דווקא - כל אלו הם רק חלק מהשאלות שיש לדון בהם כשאנו באים לפתוח סוגיה רחבה זו.

אך באמת אין כאן המקום לפתוח את הסוגיה הזו על שלל אנפיה והסתעפויותיה [ועוד חזון למועד] אך פטור בלא כלום אי אפשר, וכאן נקרתה בידינו ההזדמנות להרחיב מעט יותר בעניין המקורות ולפשט את הדברים לכלים בהירים שמותאמים לכל שלב ולכל אדם, לאורם של ח"י הכללים המפורסמים שייסד והוציא לאור תעלומה הגאון החסיד רבי אברהם ב"ר נחמן זצ"ל.

בתוך כל השמונה עשר 'כללים' שבאמת הם דומים יותר לשערים נפלאים לכל הבא בלימוד ליקוטי מוהר"ן בעיון ובהליכה עם תורתו הקדושה, נמצאים שלושה שערים הקשורים באופן ישיר ללימוד ועיון ב'מקורות', דהיינו בציטוטי הפסוקים ובמאמרי חז"ל המובאים בתורה.

השער הראשון הוא הכלל החמישי העוסק בעניין הקשר והחיבור שבין פסוק המובא לצורך עניין מסוים בתורה לבין כל חלקי התורה 'מניה וביה' [וכמורחב להלן].

השער השני הוא הכלל האחד עשר העוסק בחיבור הנפלא של פשט הפסוק כפי שהוא מתפרש על פי פשוטו של מקרא יחד עם דרשת רבינו בפסוק וביאורו על פי פנימיות. חיבור זה מתגלה אף הוא 'מניה וביה' מתוך קשרי התורה.

השער השלישי עוסק באותם מקומות בהם רבינו מביא כמה ראיות [-טעמים או פסוקים] לדבר אחד למרות שלכאורה אין צורך בכל הראיות להבנת העניין.

לכל אחד מכללים אלו ישנם הסתעפויות והרחבות, תמיהות וביאורים כפי שנבאר כעת.

רנע אחד לפני שנתחיל חובה עלינו להיזכר שוב שביסודם של כל השערים ובבסיסם של כל הכללים עומד השער הראשי - לימוד התורה 'מניה וביה'.

לימוד התורה והבנתה מתוכה [שזה למעשה 'מניה וביה'] זה לא רק לקשר לשונות ולחבר בין מושגים, אלא בעיקר לתת פירוש מחדש לכל מושג בתורה גם כזה שלכאורה ידוע לכולנו מהו [מאינסוף הקדמות וידיעות קודמות] באופן שהפירוש החדש נולד ויוצא מתוך התורה. פירוש מעין זה הוא לא חדש אלא מדויק, לדוגמא: כשרבינו מדבר על עסק התורה יש אפשרות

שלושה שערים נפתחים — קשרי המקראות ומאמרי חז"ל

להסביר את עסק התורה בכמה אופנים, אבל אנו נחפש ונבקש דווקא את הפירוש שמתבאר מתוך התורה בעצמה, כי את הפירוש המדויק ביותר לדברי רבינו נוכל להוציא רק מתוכם בעצמם.

ולכן בכל המשך הלימוד והעיון בכל אשר נאמר בעניין הפסוקים, כלל זה יעמוד כתמרור תזכורת לנגד עינינו, לחפש ולבקש את החידוש המדויק שצץ ומתגלה דווקא מתוך העיון בתורה הזו בעצמה.

השער הראשון: הכלל החמישי

שני חלקים בכלל אחד

לשון הכלל:

"[חלק א':] שכל מקרא או מאמר חז"ל שמזכיר קצת מאתו לאיזה עניין, סובב כוונתו על כל העניין, [חלק ב':] ונכנס ונתבאר כל המקרא והמאמר חז"ל בזה העניין".

רבים מאלו העוסקים בכלל זה נלהבים בעיקר מהחלק השני של הכלל, בעוד שבאמת כל תפקידו הוא לשמש את החלק הראשון של הכלל.

ונבאר:

כאשר אנו באים ליישם את הכלל השני ואנו מעיינים במקורם של המובאות והפסוקים שמביא רבינו בתורה, מטרתנו העיקרית היא לא למצוא פירושים חדשים והסברים נפלאים על פרקים ארוכים בתנ"ך בפרשיות במדרש ואפילו בסוגיות שלימות בש"ס, כי אכן עניין נפלא ומיוחד הוא להראות לעיני העמים והשרים את יופי תורת רבינו הקדוש ולבאר על פיה הרכה דברים עמומים בתורה הקדושה, אך לא זו עיקר חתירתנו.

אם אכן זוהי מהות הלימוד הרי שהדבר נוגד וסותר את כל מהלך הלימוד של 'מניה וביה', שכן לפי זה יוצא שהפסוקים הם כעין בריחה החוצה מתוך התורה לטובת לימוד הש"ס והמדרשים וביאורם על פי תורת רבינו הקדוש, בעוד שהכלל הראשון והעיקרי לכל הכללים מלמדנו שעיקר החיפוש הבקשה והדרישה שלנו בלימוד התורה היא רק אחר העיון היותר עמוק כאן בתורה.

ומשכך, עיקר מטרתנו בלימוד הראיות היא בכדי לזכות להבין את עצותיו ותורותיו של רבינו על בוריים עד מקום שיד שכלנו מגעת. השער שפותח בפנינו כלל זה הוא בעיקר בהבנה שבאמת כשאנו פוגשים פסוק או גמרא שהובאו בתוך מהלך התורה לצורך לעניין נקודתי וספציפי כביכול, דהיינו לשם ראיה מאוד מוגדרת ומסוימת, ואנו עלולים למעות ולחשוב שאין השלכות נוספות והארות חדשות שגורקות כשביבי אור מפסוק זה על עוד חלקים אחרים לגמרי בתורה – על זה בא הכלל השני ואומר לנו כך: "שכל מקרא או מאמר חז"ל, שמזכיר קצת מאיתו לאיזה עניין" – כשרבינו מביא פסוק או חלק ממנו בכדי להוכיח ממנו נקודה מסוימת בתורה, אזי תדע שבאמת – "סובב כוונתו על כל העניין" – יש קשר בין פסוק זה לעוד חלקים בתורה, ולא הובא פסוק זה לצורך ראיה נקודתית בעלמא.

שלושה שערים נפתחים — קשרי המקראות ומאמרי חז"ל

והדברים אמורים גם כלפי עצם הפסוק שרכינו ציטט בתורה במפורש וגם בנוגע לכל המהלך הנרחב שמופיע במקורו של אותו פסוק. בשלב זה אנו עדיין עוסקים באותו חלק שרכינו ציטט במפורש בתורה ולא בחלקים האחרים של הפסוק שלא הובאו בתורה.

כעת נביא שתי דוגמאות בהירות מתוך התורה, ומתוכם יתבאר שהפסוק אותו ציטט רבינו כראיה לעניין מסוים, משליך למרחוק גם על חלקים אחרים בתורה.

דוגמא א':

באות ב' רבינו מביא את הפסוק "צִפָּה נְתַתִּיךָ לְבֵית יִשְׂרָאֵל" כראיה לכך שהצופה, שהוא זה שיש לו מלכות, מוטלת עליו החובה להזהיר ולהוכיח את אלו שתחתיו, ואם לא כן הוא לא ימשיך אריכות ימים לתוך המלכות ואזי הרבנות תקבר את בעליה.

בדבריו, דילג רבינו על חלקים נרחבים ממהלך הפסוקים כפי שהם מופיעים במקור, ויצר משפט שמורכב מכמה פסוקים: "צִפָּה נְתַתִּיךָ לְבֵית יִשְׂרָאֵל... וְאַתָּה כִּי הִזְהַרְתָּ רָשָׁע... וְלֹא שָׁב מִדְרָכּוֹ, הוּא בְּעוֹנוֹ יָמוּת וְאַתָּה נִפְשֶׁךָ הִצַּלְתָּ":

לכאורה, ציטוט הפסוק הובא לשם מטרה מאוד מוגדרת, והיא: שכל מי שיש לו מלכות הוא בבחינת צופה ומוטל עליו להזהיר ולהוכיח את האנשים שהם משרשו, ואם יעשה כן הרי הוא מציל את נפשו.

אך אם נעיין היטב בכל חדרי התורה והיכולותיה, נגלה בסוף התורה דיון מרתק ביותר הנסוב סביב שני סוגים של רשעים: רשע וטוב לו ורשע ורע לו. וכעת אנו מיד מבינים שהפסוק "צִפָּה נְתַתִּיךָ לְבֵית יִשְׂרָאֵל... וְאַתָּה כִּי הִזְהַרְתָּ רָשָׁע" וכו' שהובא בתחילת התורה, משמש לנו כצוהר אשר דרכו נוכל להבין את דברי רבינו בסוף התורה מיהו הרשע שטוב לו ומיהו הרשע שרע לו [אי"ה בהמשך הדברים נחזור ונבאר זאת ביתר ביאור].

נמצא אם כן שעל אף שרכינו הביא את הפסוק למטרה מוגדרת ומסוימת, וכלשון ר' אברהם לעיל: "לאיזה עניין", באמת "סובב בוונתו על כל העניין" דהיינו שהפסוק הזה בעצמו שופך אור חדש על סוגיות אחרות לגמרי באותה תורה.

דוגמא ב':

באות ג' רבינו מביא את הפסוק 'ואנוכי הסתר אסתיר'.

באופן פשוט רבינו הביא את הפסוק בכדי להביא ראיה [או אסמכתא] לכך שישנו מושג שנקרא 'הסתרה שבתוך הסתרה'. ורכינו מפרש את הפסוק כך: 'ואנוכי הסתר אסתיר' שהקב"ה יסתיר את ההסתרה, ההסתרה תהיה כפולה, דהיינו שהאדם לא יידע כלל שהוא מצוי בתוך הסתרה.

קשרי המקראות ומאמרי חז"ל — שלושה שערים נפתחים

הרעיון ברור, הראיה ברורה. אבל האם בזה תם העניין?

ללא הכלל החמישי ככל הנראה לא היינו שמים לב שיש השלכה רחבה מאוד מפסוק זה על כל מהלך התורה!

שכן באות ז' רבינו דורש את המילה 'אנכי' שנאמרה בתחילת עשרת הדיברות יחד עם דברי הגמרא במסכת שבת, שם אומרת הגמרא שהמילה 'אנכי' היא נומריקון של המילים 'יהיבא כ'תיבא' נאמנים א'מריה. גם מבלי להיכנס לכל קשרי הדברים אנו יכולים להבין מרחוק שדרשת הגמרא שופכת אור חדש על המושג ההסתרה שבתוך הסתרה, והיינו שכל הווייתה של ההסתרה נוצרת במכוון על ידי בחינת 'אנכי'.

גם אם אין בידינו עדיין ביאור די הצורך בפשרם של קשרי הדברים, אנו יכולים להבין מרחוק ששני הפסוקים והגמרות הללו שולחים אלומות אור אלו לאלו, והיסוד לכל זה הוא כאמור הכלל החמישי.

ואולם, עדיין יש להבין מה ניתן לעשות שבאמת ברוב רובם של המקראות ומאמרי חז"ל המופיעים בתורה אנו יכולים למצוא את עצמינו מתבוננים, מתעמקים, ולוחשים שוב ושוב את מילות הפסוק שרכינו הזכיר בתורה, ומאומה. פעם אחר פעם אנו מעלים חרס בידינו ולא מצליחים בשום אופן למצוא קשר וחיבור בין הפסוק לשאר חלקי התורה.

לשם הדוגמא ניקח את הפסוק "שְׁרֵי אֱלֹפִים שְׁרֵי מְאוֹת שְׁרֵי חֲמִשִּׁים וְשְׁרֵי עֶשְׂרֵת", גם אם נקרא שוב ושוב את הפסוק הזה אפילו אלף פעמים! עדיין נתקשה למצוא קשרים איכותיים כאלו שאינם רק רמזים בעלמא ופרפראות נחמדות בינו ובין התורה. מה אם כן עלינו לעשות?

וכאן מגיע בתזמון מושלם החלק השני של הכלל החמישי:

"ונכנס ונתבאר כל המקרא והמאמר חז"ל בזה העניין".

ר' אברהם מוסיף וקובע [את מה שמופיע בעשרות ואולי אף מאות מקומות בליקוטי הלכות] שכל פסוק שרכינו מביא בתורה, כל העניין שמתוכו לקוח אותו פסוק כולו קשור ומחובר בכמה סוגי תפרים ואריגות אל התורה כולה.

והיינו שהפסוקים או המאמרי חז"ל שרכינו מצטט בתורה אינם רק כמו 'תלישות' שרכינו תלש ח"ו מתוך התורה בכדי להביא כל מיני ראיות נקודתיות ומסוימות לדבריו, כי באמת עיקר כוונתו של רבינו בדבריו היא להכניס את כל הנושא כולו של אותה פרשה לתוך התורה הנלמדת ולשפוך עליו אור חדש ונפלא, רק שזה נעשה בצורה כזו שהוא מושיט לנו רק את הקצה של אותה פרשה כפי שהיא נכנסת לתוך התורה.

שלושה שערים נפתחים — קשרי המקראות ומאמרי חז"ל

כעת נחזור שוב לפסוק המובא בתחילת התורה "שְׁרֵי אֱלֹפִים שְׁרֵי מֵאוֹת שְׁרֵי חֲמִשִּׁים וְשְׁרֵי עֶשְׂרֹת", לכאורה בהתבוננות גרידא בפסוק עצמו עדיין נסתר מעינינו הקשר בין פסוק זה לכל התורה.

אבל כשנפתח ולו מעט את הפרשה כולה נחזה במחזה מופלא מאין כמותו.

בתחילת הפרשה מתואר כיצד משה רבנו יושב ודן את העם מבוקר ועד ערב. יתרו חותנו שרואה את העבודה הקשה שואל את משה לפשר הדבר, ומשה משיב לו שהוא שופט את העם שבא לדרוש אלוקים בדיני התורה משפטיה והלכותיה, כשבעיקר תופסים מקום מרכזי בדיונים חילוקי הדעות והמחלוקות המתגלעות בין האנשים, והוא פותר אותם ומודיע להם את חוקי האלוקים ותורותיו.

כבר בשלב זה אנו יכולים להבחין בקשר ברור ונהיר בין סוף תורה נ"ו לתחילתה, שכן בסוף התורה רבינו עוסק בנושא רחב של מחלוקת לשם שמים ומחלוקת שלא לשם שמים, וכן בעניין שלום שמתגלה על ידי הדעת, וכן מובא שם ש'משה' ר"ת מ'חלוקת ש'מאי וה'לל, וכאן אנו אכן מוצאים את משה שעושה שלום בכל המחלוקות.

וכעת שימו לב מה יתרו אומר למשה:

"וַיֹּאמֶר חִתֵּן מֹשֶׁה אֵלָיו לֹא טוֹב הַדְּבָר אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה: נָבַל תִּבְלֵ גַם אֶתָּה גַם הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר עִמָּךְ כִּי כִבֵּד מִמֶּךָ הַדְּבָר לֹא תוּכַל עֲשֹׂהוּ לְבַדְּךָ:"

גם כאן, מצד פשט הפסוק יתרו רק אומר למשה שזה כבוד וקשה ובלתי אפשרי. אבל לפי דברי רבינו יתרו אומר למשה שזה 'לא טוב'. בהמשך התורה [באות ה'] כתוב שה'טוב' זוהי התורה כי 'לאדם שטוב לפניו נתן חכמה ודעת', וכן מובא בתורה לגבי התהפכות צירופי התורה על ידי ריבוי העבירות שעל זה נאמר הפסוק "הוי האומרים לטוב רע", וכאן הרי יתרו אומר למשה שזה 'לא טוב'. ואם כן יש להבין כיצד יתכן שהתורה שמשה מלמד היא 'לא טוב'.

בהמשך דבריו יתרו מזהיר את משה מההשלכות של הדרך הזו, משה רבינו לא יעמוד בקושי הגדול "כי כבוד ממך הדבר". והנה בהמשך התורה אנו רואים שכבוד האיברים קשורה למלחמת עמלק ולעיצבון הידיים בבחינת 'וידי משה כבדים' [במאמר המוסגר: פסוק זה נאמר במלחמת עמלק, ואי אפשר שלא להיזכר בעובדה שכל ביאתו של יתרו למחנה ישראל היא בעקבות השמועה ששמע על מלחמת עמלק].

ממשיך יתרו ואומר למשה את עצתו:

"וְאַתָּה תַּחֲזֹה מִכָּל הָעָם אֲנָשִׁי חֵיל יְרֵאֵי אֱלֹהִים אֲנָשִׁי אִמֹת שְׂנְאֵי בָצַע וְשִׂמְתָּ עֲלֵהֶם שְׁרֵי אֱלֹפִים שְׁרֵי מֵאוֹת שְׁרֵי חֲמִשִּׁים וְשְׁרֵי עֶשְׂרֹת: וְשִׁפְטוּ אֶת הָעָם בְּכָל עֵת וְהָיָה כָּל הַדְּבָר הַגָּדֹל יָבִיאוּ אֵלֶיךָ וְכָל הַדְּבָר הַקָּטָן יִשְׁפְטוּ הֵם וְהִקַּל מֵעֲלֶיךָ וְנִשְׂאוּ אִתָּךְ: אִם אֶת הַדְּבָר הַזֶּה תַעֲשֶׂה וְצִוְּךָ אֱלֹהִים וְיִכְלַת עֲמֹד וְגַם כָּל הָעָם הַזֶּה עַל מִקְמוֹ יָבֹא בְשָׁלוֹם"

קשרי המקראות ומאמרי חז"ל – שלושה שערים נפתחים

גם בפסוקים אלו אנו רואים עוד ועוד מושגים מתוך התורה שהולכים ונשזרים בתוך הפסוקים כמו נהר אדיר שזורם בשצף מכל הכיוונים:

אנשי חיל – מוזכר באות ה' בהקשר של אשת חיל שמוציאה את כל הניצוצות שעמלק בלע. שונאי בצע – זה היפך תאוות הממון של עמלק. כל העם יבוא על מקומו בשלום – זהו השלום המוזכר בהמשך התורה.

ואולם חובה להדגיש שגם באותם פסוקים ומאמרי חז"ל בהם בולטת ההשלכה וההקשר שיש ביניהם ובין כל חלקי התורה האחרים, עדיין עלינו לדעת שישנו עושר גדול המצוי באותה סוגיה או פרשה שממנה הפסוק או המדרש לקוח, ואין זה אומר שמכיוון שכבר מצאנו מרגלית אחת בפסוק עצמו נסכים לוותר על כל השלל העצום של ביאורי התורה הנחבאים וממונים בתוך שאר הפסוקים.

[ולשם כך נעשתה עבודה מאומצת ונדירה בחוברת אותה אתם אוחזים, להדגיש בסימון אפור את כל אותן לשונות בהן יש רמזים וקשרים מכל המקורות לתורה בעצמה. וככל שיתאמץ הלומד להבין את החיבור שבין אותם סימונים לקשרי התורה, כך תקל מעליו המלאכה למצוא את כל הפתחים שיש בין עליות וחדרי התורה].

עד כמה להתרחק?

אין כאן המקום להאריך במסגרת זו בכל פרט ובכל ברור הנוגע לצורת הלימוד הרצויה לאור כלל זה, אך ישנה שאלה אחת שרבים הם הלומדים המתקשים בה. ולמרות שאין בה הלכה פסוקה מכל מקום ניתן לפשוט את השאלה ולצייר קווים כלליים שיוכלו להנחות את הלומד בבואו לפתוח את הפרשה או הפסוק.

שאלתם ובקשתם של רבים היא לדעת מהו הגבול ועד היכן אפשר [וצריך] לקשר בין הפסוקים והסובב להם אל תוך התורה. האם זה רק באותו הפרק או שמא אפילו זה נחשב להתרחקות גדולה מאוד, ובאמת רק הפסוקים הסמוכים ממש ייחשבו כחלק מהעניין השייך לתורה ורק אותו ניתן לקשר אליה.

והנה קשה לומר שבאמת יש בזה תשובה ברורה, ואף פעמים רבות ניתן להיווכח שמוהרנ"ת [בליקוטי הלכות] מקשר אף פסוקים שנמצאים במרחק גדול יחסית מהפסוק המצוטט בתורה. ואולם באופן כללי ניתן לומר שאלו הם דברים המסורים לליבו ולרוחב דעתו של כל אחד ואחד, ואך העיקר הוא שהדברים יישארו בגדר לימוד הפשט מניה וביה בתורה, דהיינו שיימצא להם סמך ויתד נאמן בתוך התורה ולא יתרחקו ויחדשו המצאות רחוקות שאין להן כל קשר למהלך התורה.

שלושה שערים נפתחים — קשרי המקראות ומאמרי חז"ל

על פי רוב בכל הנוגע לפסוקים הסמוכים, הסוגיות הקרובות והעניינים הנלווים, פשוט הוא שניתן לקשרם למהלך התורה. וכל הדיון מתחיל רק כאשר הקשרים מתרחקים ומתרחבים מעבר לגבולות הפרשה הסמוכה.

פתחים וחלונות

ככלל, אי אפשר לקבוע מסמרות בעניין זה, אך עלינו לזכור תמיד שהכלל החמישי לא בא לסתור את הכלל הראשון שליומד התורה הוא בדרך של מניה וביה, אלא הוא בא לומר שכביכול רבינו בעצמו נתן 'מראי מקומות' ללימוד התורה, והם כל הפסוקים והמושגים שהוא מזכיר במהלך התורה, שבכולם הוא כביכול מבקש שנבין שישנם דברים שברמזו בעלמא הוא מציין ומורה באצבע שהם חלק בלתי נפרד ממהלך התורה.

אפשר אף להסמיק לכך את דברי רבינו בשיחתו המפורסמת על הדר יופי בניין תורתו שדומה לפלמין וארמון הנפלא ביופי שאין כמותו, ובתוך דבריו כשמתאר את סוגי הקשרים שנמצאים בתוך חלקי התורה השונים הוא אומר כך:

"כי התורות שלו הם כמו מי שנבנם לפלמין שיש בו היכלות וחדרים ואכסדראות ופשפושין נאים נפלאים ונוראים נאים מאד, ועליות על גבי עליות שונות בדרכי חידושים נוראים, ותקף בשנבנסין בתדר אחד ומתחילין להסתבל בו ולהתפלא על נפלאות החידושים אשר בו, בתוך כך רואין שנפתח לו פתח נפלא לתוך אחר, וכן מתדר זה לתוך עוד וכן מתדר לתוך ומתדר לעליה וכו' מכלם פתוחים מזה לזה פתחים וחלונות ומקשרים ומשליבים זה בזה בסדר נפלא ובחכמה עמקה ובתכלית תיפי והנאי וכו'. (ובל זה אי אפשר לבאר בכתב כי אם למי שנבנם קצת פתחנות עמק דברי רבנו וזרנו לברכה)".

יש מעבר מיוחד מחדר לחדר ומעליה לעליה בתוך מבנה התורה. פתחים מתארים בדרך כלל כמעבר בתוך אותו מבנה ובאותה תורה, אולם החלונות משמשים בדרך כלל להסתכלות והבטה החוצה אל עבר המרחבים שהם אינם בתוך הבית או הארמון אלא מחוצה להם. ולכן אפשר לומר שביחס לכל הקשרים שנמצאים בתוך התורה מניה וביה ממש, בתוך החדרים השונים והעליות שעל גבי העליות שיש בתוך התורה, לעומתם משמשים הפסוקים ומאמרי חז"ל כעין חלונות שדרכם אפשר להביט ולראות את מרחבי התורה שמחוץ לתורה בעצמה והם אלו שדרכם נכנס אור מיוחד [מבחוץ כביכול] לתוך התורה, ואזי נוסף לתורה עוד שלל גוונים וחידושים שלא היו מאירים לולא אותם חלונות.

כאשר לומדים היטב את התורה, משוטטים בכל היכולתיה וחדריה ובנוסף לכך פותחים את כל הפסוקים המדרשים והגמרות, מתגלה לפתע שכל הפסוקים והמאמרי חז"ל השונים, כולם הם

קשרי המקראות ומאמרי חז"ל — שלושה שערים נפתחים

כמו נחלים דקיקים שזורמים ומתחברים יחדיו כמו נהר ששוצף ושוטף. כל הפרשיות והעניינים מתמזגים יחד עד שפתאום שני פסוקים עלומים מתחברים יחד עם איזו גמרא, ושלושתם יחד עם איזה מושג קטן בתורה עד שהכל נעשה מקשה אחת זהב טהור.

השער השני: כלל האחד עשר

כולנו יודעים שישנן ארבעה דרכים וחלקים בלימוד התורה: פשט רמז דרש וסוד.

מאז ומעולם עסקו מפרשי הפשט לפרש כל פסוק או מאמר חז"ל על פי פשוטם של דברים [עד כמה שזה באמת אפשרי שהרי ישנם פסוקים גמרות ובוודאי מדרשים שאין דרך לפרשם כפשט הכתוב ממש, וצריך לומר שהם נדרשים בדרשות שונות וזהו פשטם].

ברוב ספרי החסידות המוסר והדרש ואולי אפילו ככולם, אין עניין ליישב את פשט הפסוק עם הפירוש החדש שנלמד על פי הדרש. ישנם מאות ספרים בהם מוענקים פירושים חדשים לפסוקים על פי דרך הדרש והסוד, כשבדרך כלל אין שום משמעות לכך שהפירוש הפשוט שונה ואף סותר את הפירוש החדש.

ואם יבוא מאן דהו ויקשה על אותם פירושים [ווארטים] חדשניים שבאים לגלות דרכים חדשות מוסר ועצות לעבודת ה', במענה שהם אינם מתיישבים על פי פשוטו של מקרא, הרי שכולנו נסכים פה אחד שהלה לא החל לקלוט את דרכי התורה. כי באמת ישנם כמה וכמה דרכי הבנה ולימוד בכל פסוק משנה או גמרא, ובכל חלק וחלק מתורתנו הקדושה.

בבואנו ללמוד את הספר ליקוטי מוהר"ן אנו עלולים למעות ולחשוב שהגם שהוא ספר שאין דומה לו בעצותיו ובחידושו, עדיין הוא ספר ככל הספרים מצד ההיבט הזה. ואם אנו מוצאים בו דרשות מופלגות שמסרסות את פשט הפסוק ומוציאות אותו לחלוטין מהקשרו הפשטני - עלינו להתעלם התעלמות מוחלטת מסתירות אלו, שהרי זהו ספר חסידות ורוב ספרי החסידות בנויים באופן כזה שפעמים רבות הם דורשים את מאמרי חז"ל בצורה שרחוקה לגמרי מפשט הפסוק או הגמרא הרבה יותר מרחוק מזרח ממערב ואין בכך שום בעיה.

אולם האמת היא שלא כן הם הדברים בתורתנו הקדושות של רבינו. בעוד שבספרי קודש אחרים הדרשות הרחוקות מפירוש הפשט לא אמורות להיות קשורות כלל לפירוש הפשט, וקל

שלושה שערים נפתחים — קשרי המקראות ומאמרי חז"ל

וחומר שלא להיות מחוברים ותואמים אליו, הרי שבתורות רבינו ההיפך הוא הנכון. לא רק שיש ביניהם חיבור וקשר עמוק אלא אף הפשט עצמו חסר בלא דרשתו של רבינו.

כידוע נבואתו של משה רבינו מתייחדת בכך שכדברי חז"ל הוא צפה באספקלריא המאירה, ראה בהירה ללא שום דמיון שאינו זך בתכלית הזכות, בעוד ששאר הנביאים התנבאו דרך אספקלריא שאינה מאירה, כביכול דרך זכוכית שאינה משקפת במדויק את המראה הנבואי.

בדרך זו רבינו מסביר את החילוקים שבין תורותיהם של הצדיקים וזה לשונו:

"שמעתי בשמו זכרונו לברכה שאמר שיש חילוק בין החדושי תורה שמגלין הצדיקים. בעין שאמרו רבותינו זיכרונם לברכה (יבמות מט:): שיש חילוק בין נביא באספקלריא שאינה מאירה לנבואת משה רבנו עליו השלום שהיה באספקלריא המאירה, ועל כן שאר הנביאים התנבאו ב"כה אמר ה'" שהוא בחינת אספקלריא שאינה מאירה אבל משה אמר "זה הדבר" שהוא דבר ברור בחינת אספקלריא המאירה כמוכא בפרוש רש"י פרשת מטות (במדבר ל ב). ואמר הוא זכרונו לברכה שכמו כן יש בחינת חלוק הזה בין החדושי תורה של הצדיקים.

כי יש צדיקים שאומרים חידושי תורה אמיתיים ומכניסים אותם באיזה פסוק או מאמר רבותינו זכרונם לברכה, אבל אין מכונים ונכנסים היטב בתוך דברי המקרא וכו' רק באיזה רמז וסמיכות בעלמא, וזה בחינת נביא באספקלריא שאינה מאירה שאינו מתנבא רק בבחינת "כה אמר ה'" וכו'. אבל יש צדיקים נוראים שהם בבחינת משה שחדושי תורתם הם ברורים וזכים כשמש ומבארים ומפרשים היטב בהפסוק או מאמר רבותינו זכרונם לברכה שהם מכניסים אותם בהם, וזה בחינת אספקלריא המאירה בחינת "זה הדבר" כי דבריהם מבארים ומפרשים היטב בהמקרא וכו' שהם מפרשים כפי דרכם שזהו בחינת "זה הדבר".

אם אנו מתעלמים מהקושי שבדברים אלו הרי שאנו חוטאים לאמת. שכן לכאורה דברי רבינו באים לרמז על כך שתורתו הינה אספקלריא המאירה ממש, ואיך יתכן להסביר את זה לולא הכלל האחד עשר שבו מאירה ההבנה שבאמת דברי רבינו מבארים גם את פשט הפסוקים והם נכנסים ומתבארים יפה יפה, ברורים וזכים כשמש בתוך הפסוק או מאמר רבותינו ז"ל.

כל אחד מאיתנו שהציץ אפילו פעם אחת בליקוטי מוהר"ן בוודאי ראה פסוקים רבים שמתפרשים באופן שנראה רחוק מאוד מפירוש הפשט וסדר המילים, עד כדי כך שמצד ההבנה השטחית ניתן לומר שליקוטי מוהר"ן זהו ספר שהוא בבחינת 'חד בדרא' בלימוד חסידי של פסוקים בצורה שאף אחד אחר לא היה מעלה בדעתו ללמוד אותם כך.

אלא מוכרחים לומר שבאמת צריך לחתור ולהעמיק יותר בכדי לגלות כיצד למרות ההסתכלות השטחית והראשונית שמציעה הבנה עקומה, יש כאן סוד עצום ועומק לפנינו מעומק שבו מתגלה כיצד הפסוק אינו מובן אפילו על פי פשטו לולא דברי רבינו.

קשרי המקראות ומאמרי חז"ל – שלושה שערים נפתחים

שכן באמת הספר הזה הינו לקוח משורשי התורה, ממקום גבוה ונעלם מאוד שהוא שורש כל חלקי התורה קודם שירדו והתפצלו לארבעה נהרות – פשט רמז דרש וסוד. ומשכך כל פסוק שמובא בו וכל משנה המצוטמת בתוכו אינה יכולה לעמוד בתוך סתירה בין פשט הפסוק ובין האופן העמוק והפנימי שנדרש בתורת רבינו.

ולפי זה גם כאשר אין סתירה מפורשת ביניהם, תמיד כדאי לנו להבין מהו פשט הפסוק וכיצד הוא מסוגל להעניק לנו תוספת חידוש והבנה בדבריו הקדושים, כי לאור הדברים הללו [שיוסברו בהרחבה להלן – כיצד באמת הדרך ליישבם] הרי שגם כאשר רבינו מצטט גמרא שהיא רק 'הוא אמינא' שלא הוסכמה למסקנת דברי הגמרא יש כוונה מיוחדת בכך, ויש הבנה בפשט הגמרא ובפשט התורה כיצד דברים אלו עולים בקנה אחד ואינם מקשים זה על זה אלא אדרבא להיפך עוד מוסיפים ומרחיבים את ההשגה יותר ויותר.

הכלל האחד עשר, שהוא למעשה שער נוסף לעיון פורה של עצות חדשות ומעשיות בכל תורה ממש, בא להסביר כיצד באמת ישנו חיבור מיוחד בין פשט הפסוק לדרשת רבינו אותו מתוך התורה בעצמה. כלל זה מבוסס על דברי שלמה המלך בספר משלי שבהם שוררת דו משמעות, שני רבדים של פירוש ושניהם אמיתיים ונצרכים.

נקרא בתחילה את לשון הכלל [עם ביאור קצר משולב]:

"שברובם ככולם מהמקראות ומאמרי חז"ל שרבינו דורש אותם בתוך תורתו בפירוש הפנימי והנסתר שבהם שהוא בדרך כלל שונה ואפילו הפוך מפירוש הפשט של אותם מקראות ומאמרי חז"ל, נראה שבאמת ברוב ועומק הפלאות מסילתו הקדושה שיש בתוך דברי תורתו כמו מסילה וחיבור בין כמה רבדים שונים, שבאמת רבינו לא רק שהוא אינו מתעלם מפירוש הפשט של המקראות, אלא הוא בעצמו סובב בתוך קשרי התורה לחברם ולייחדם – את אותם מקראות ופירושיהם הפנימי – גם עם פירוש הפשוט שבהם כמו פירוש רש"י ושאר פרשני הפשט. וכל זה על פי הדרך הכתובה בספר משלי והמכונה בכינוי "להבין משל ומליצה" דהיינו שיש בכל פסוק רובד אחד שנקרא משל והוא הנמשל של הפסוק, ויש רובד נוסף בכל פסוק שהוא פשט הלשון והוא נקרא בשם 'מליצה' (והוא כעין המשל הידוע אצלנו בשם 'משל')."

ויש פעמים שלא נראה לעין הלומד חיבורם ואחדותם של פירושי המקראות הפנימיים שרבינו מביא בתורה עם פירוש הפשוט של אותו מקרא או מאמר חז"ל, והסיבה לכך אינה בגלל שבאמת אין ביניהם חיבור אלא רק מקוצר דעת המשיג – דעתם הקצרה והנמוכה של הלומדים מחד גיסא, וכן מחמת עומק המושג – שהחיבור הינו שכל כל כך עמוק שגם בעלי ההשגה הרחבה והגדולה אינם יכולים לרדת לסוף דעתו הקדושה. וגם ישנה עוד סיבה לכך שהרבה פעמים אנו מתקשים למצוא את החיבור בין הפשט והדרש, והיא מאשר תתחלק ותשתנה

שלושה שערים נפתחים — קשרי המקראות ומאמרי חז"ל

המסילה הזאת ממאמר למאמר ומענין לענין, כנודע ומבואר לכל אשר יסלול בה – והיינו שהדרך לחבר בין הפשט והדרש היא לא דרך קבועה ומהלך דומה, שאם פעם אחת זכה הלומד להבין כיצד לחבר ביניהם הוא יכול ללכת באופן כזה בכל התורות ובכל המקראות ולחבר את הפשט עם הדרש, כיוון שבכל תורה ישנה מסילה מיוחדת שמשתנה גם היא לכמה אופנים ולכמה דרכים בכל תורה בעצמה, ולכן בכל פעם צריכים לגלות דרך חדשה מתוך התורה בעצמה, ועל פיה לחבר בין הפשט והדרש".

ועתה נבאר קצת יותר בהרחבה את תוכן הכלל, בכדי שייפתח לנו השער הנפלא שדרכו נוכל לבוא עוד יותר פנימה בשערי תורתו הקדושה.

כפי שאמרנו יסוד הכלל נמצא בספר משלי והוא סובב והולך לכל אורכו. בתחילת ספר משלי נכתב הפסוק שבא להסביר את מהות המשלים המובאים בספר משלי:

"לְהַבִּין מִשָּׁל וּמְלִיצָה דְבָרֵי חֲכָמִים וְחִידָתָם":

רש"י בבואו לפרש את הפסוק מלמד אותנו שפסוק זה הוא כעין הוראה כללית שבכוחה נוכל להבין את דברי שלמה המלך בספר משלי וזה לשונו:

"לחבין משל ומליצה, שיתנו לב לחבין במקראות שני הדרכים המשל והמליצה שיבינו את מה המשיל למליצה, ואף מן המליצה לא יסורו לבם שגם היא צריכים להבין כשאמר להצילך מאשה זרה ונכריה על הבלי מצרים נאמר הרי המשל ואף המליצה שהוציא משלו בלשון אישה הבן בה והזהר מאשה זרה".

דברי חכמים הם כעין חידה. כל מי שפטר אי פעם חידות בחייו קרא אסופת משפטים חסרי פשר לכאורה, שרומזים לסיפור שונה לחלוטין ממה שנראה במבט ראשון. אבל החידה המדוברת כאן היא אינה חידה רגילה, היא משל ומליצה [שמיד נבאר את עניינם] שהחיבור שלהם יחד זהו הדבר שיוצר את החידה הנפלאה!

המשל – מפרש רש"י – הוא מה שאנו מכנים בדרך כלל 'נמשל'. הפסוק מדבר על מושג שפירושו הפנימי, הנמשל שלו, הוא בעניין אחר. כך לדוגמא רש"י מבאר שבספר משלי בו אנו מוזהרים להתרחק מאישה זרה ונכריה, כוונתו של שלמה המלך היא על הבלי מצרים וזהו הנמשל של המילה אישה.

הפירוש של דברי שלמה המלך שאישה אלו הם הבלי מצרים, לא בא להפקיע או לבטל ח"ו את המשמעות הפשוטה של הלשון, וזה מה שנקרא שצריך להבין גם את 'המליצה'. כששלמה המלך הוציא את משלו בלשון מליצה, הוא התכוון לא רק לפירוש הפנימי אלא גם לפירוש הפשוט.

קשרי המקראות ומאמרי חז"ל — שלושה שערים נפתחים

במעבר הד, כשנחזור עם כל המידע שצברנו על ספר משלי לליקוטי מוהר"ן, נבין במה אנו אמורים להתבונן בלימוד כל מקרא או מאמר חז"ל בליקוטי מוהר"ן.

בתחילה אנו אמורים ללמוד את הפסוק בצורה מנותקת מהתורה, לשכוח לרגע את התורה ואת ההקשר שבו מופיע הפסוק הזה בתורה ולהיות עסוקים בלהבין את הפסוק ואת כל ענייניו מצד הפשט שבו (תוך כדי לימוד הפשט עלולות לצוץ קושיות ושאלות על הפסוק או הגמרא ואנו נרשום אותם בצד או במוח למשמרת).

לאחר מכן עלינו להתבונן האם הפסוק סותר או שונה מהאופן בו רבינו פירש אותו ואם כן מהו השוני ומהי הסתירה. וכמו כן מה קשה על פירושו של רבינו בביאורו.

לאחר שפירוש הפשט ברור לנו מול פירוש הדרש, המשל מול המליצה, אנו תרים ומחפשים מתוך התורה רעיון או מהלך שיגלה לנו שאכן רבינו בעצמו כביכול ראה וידע מהפער שנוצר בין פירוש הפשט לפירושו שלו, ובתוך אותה תורה בעצמה הוא שתל לנו כל מיני מהלכים שהם בעצם באים להסביר ולבאר כיצד פירוש הפשט משלים את פירוש הדרש, מוסיף ומעשיר אותו בעומק חדש, וכן פירוש הפשט אינו מובן ואינו בהיר דיו לולא הנופך והאור שהוא מקבל מתוך פירושו הפנימי של רבינו לאותו פסוק או מדרש.

גם כאן חובה עלינו לשוב ולהדגיש שהדרך לחבר את פירוש הפשט עם פירוש הדרש נעשית דרך שאר היסודות הנפלאים הנמצאים בכללים האחרים [מהח"י כללים], אך בשום אופן החיבור אינו מסתמך על המצאות או מושגים שאינם חלק מהתורה אותה אנו לומדים כעת, דהיינו שהם לא התחדשו בדרך של מנייה וביה. כי בוודאי שאין החיבור מצוי בספרות עצמיות אלא הוא מסתמך רק על התורה אותה אנו לומדים כעת על כל חלקיה ורבידיה.

וזהו ההסבר לכך שגם דרכי הביאור והחיבור משתנים מפסוק לפסוק ומתורה לתורה כמו שהתבאר לעיל, שכן לכל תורה מהלך משלה שפה ייחודית לה וכללים שנוגעים רק אליה. ומכאן נובע הקושי לעמוד על דרכי החיבור בכל פעם מחדש.

אחר שביארנו מעט את השער הנפלא שיש בכלל זה נביא לכך דוגמא מתוך תורה נ"ו, אך לא באופן של סוגיה שנסגרת ומובנת מכל צדדיה, אלא אנו רק נפתח מעט את השער להבין כיצד אנו יכולים לפתוח כל פסוק או גמרא ולבדוק אותה מכל צדדיה, ולהראות כיצד בתורה בעצמה אנו מחפשים ומגלים את החיבור בין הדרש והפשט של אותו פסוק.

באות ג' רבינו מביא את הפסוק "וְהִיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בּוֹ כֹּל יְמֵי חַיָּו לְמַעַן יֵאָרֶיךָ יָמִים עַל מַמְלַכְתּוֹ".

שלושה שערים נפתחים — קשרי המקראות ומאמרי חז"ל

לפני שנבדוק כיצד רבינו מפרש את הפסוק, הבה נצלול צלילה קצרה לתוך 'פרשת המלך' [כפי שרבינו מכנה אותה] הפרשה של מצוות מינוי מלך.

הפרשה מדברת על כך שכשעם ישראל יבואו לארץ ישראל, והם יבקשו לשים עליהם מלך ככל הגויים אשר סביבותיהם, מצווה עליהם למנות להם מלך אבל יש לכך מספר תנאים. התנאי הראשון שהמלך יהיה מעם ישראל ולא ימנו איש נוכרי, התנאי השני שלא ירבה לו כסף, התנאי השלישי שלא ירבה לו נשים [בכדי שלא להשיב את העם מצרימה].

בנוסף מזהירה התורה את המלך שיכתוב לעצמו שני ספרי תורה, האחת נמצאת בבית גנזיו והשניה הולכת עמו תמיד. "וְהִיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בּוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו לְמַעַן יִלְמַד לְיִרְאָה אֶת יְהוָה אֱלֹהָיו לְשִׂמּוֹר אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת וְאֶת הַחֻקִּים הָאֵלֶּה לַעֲשׂוֹתָם: לְבַלְתִּי רוּם לְבָבוֹ מֵאֲחִיו וּלְבַלְתִּי סוּר מִן הַמְצִיחָה יְמִין וּשְׂמֹאל לְמַעַן יֵאָרִיךְ יָמָיו עַל מַמְלַכְתּוֹ הוּא וּבְנָיו בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל:

פירושו הפשטני של הפסוק הוא שהתורה תלך אתו לכל מקום ושיקרא בה בכל זמן ובכל עת בכדי שממנה ילמד ליראה את ה' לשמור מצוותיו. אבל יש עוד פרט חשוב והוא שהלימוד כולו נועד בכדי שלא ירום לבבו מאחיו ובכדי שלא יסור מהמצווה ימין ושמאל וכל זה בכדי שיאריך ימיו על ממלכתו.

הקושי הלשוני שיש בפסוק זה [מלבד הרבה דברים נוספים שיש להתבונן בפסוקים אלו] הוא מדוע הפסוק פותח בלשון נקבה דהיינו 'והיתה עמו', ומסיים בלשון זכר 'וקרא בו'.

והמפרשים אכן מסבירים שהלשון 'והיתה עמו' מופנית ל'תורה' שמצד הדקדוק היא אכן לשון נקבה, אולם הלשון 'וקרא בו' מופנית ביחס ל'ספר' התורה וספר הוא בלשון זכר.

הפירוש הזה הוא אכן נפלא אולם אנו נתעקש ונשאל מדוע הפסוק לא מדבר מתחילתו ועד סופו רק על הספר או רק על התורה ואז בהתאם לכך גם הפסוק היה מדבר רק בלשון זכר או בלשון נקבה, דהיינו שיהיה כתוב בפסוק כך: "והיתה עמו וקרא בה כל ימי חייו" רק בייחס לתורה, או להיפך "והיה עמו וקרא בו כל ימי חייו" רק בייחס לספר.

ורבינו בביאורו לפסוק כביכול חמק מקושיה זו, שכן רבינו מבאר שהחלק הראשון של הפסוק במילים 'והיתה עמו' מדבר על כך שהמלך צריך ומוזהר על קריאת התורה יותר מכולם, ואילו החלק השני בפסוק מגלה את זה שבעת שקוראים בתורה קוראים את חי החיים בעצמו. וכעת מובן מדוע המילים 'וקרא בו' הם בלשון זכר, שהרי זה כלל לא בייחס לתורה בעצמה אלא רק לומר שבקריאת התורה קוראים את השי"ת בעצמו שהוא חי החיים, ובייחס לחי החיים אי אפשר לדבר בלשון נקבה.

שוב אנו רואים פסוק שבדרשתו רבינו משנה לגמרי מפירוש הפשט, שהרי הפירוש הפשוט הוא שיקרא המלך בספר התורה ואילו רבינו מפרש שזהו לקרוא את חי החיים. ונשאלת השאלה היאך אפשר לחבר את הפירוש הפשוט עם פירוש הדרש מתוך קשרי התורה.

קשרי המקראות ומאמרי חז"ל – שלושה שערים נפתחים

והנה גם אם אין עדיין בידינו פירוש מושלם להבנת העניין, מכל מקום מתוך קשרי התורה נוכל מעט להרחיב את ההתבוננות ולגלות כיצד כל אותם נקודות שהזכרנו יש להן עוגנים בתורה, ומהם נוכל לקבל תובנות חדשות בפסוק זה.

נתחיל עם שינויי לשונות של זכר ונקבה. הנקבה זו בעצם האישה המזכרת כאן בתורה בהקשרים ובבחינות שונות, מצד אחד התורה נקראת 'אשת חיל' שעליה נאמר "פיה פתחה בחכמה", אולם מאידך רבינו כותב בפירוש שלמילה נשים ישנם שלושה פירושים וכולם מכוונים למקום אחד שהאישה והנקבה מסמלת ריחוק שכחה וחולשה.

באחד מהפירושים רבינו שם דגש על כך ש'נשים' זה מלשון שכחה, ואם כן מובן מדוע הצד ההפכי לנשים זהו זיכרון – זכר, והיינו שהלשון זכר מסמל זיכרון והלשון נקבה מסמל שכחה.

אם נמשיך לשוטט עוד מעט בין אלמוגי התורה, נביט ונראה שכל מלחמת עמלק באה לידי ביטוי בכך שאנו צריכים לזכור את מה שעמלק עשה. הפסוקים שבאים לבטא את מצוות מחיית עמלק מסתיימים במילים "לא תשכח" כיוון שהזיכרון זהו המלחמה בעצמה, הזיכרון הוא היפך ההסתרה.

מה שבאמת מונע שכחה ומוסיף זיכרון, זוהי הכתיבה בספר!

ואת זה אנו למדים מתוך אחד הפסוקים שרבינו מביא בתורה. באות ט' רבינו מביא את הפסוק "וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה בְּבָרִים" שנאמר בפרשת מלחמת עמלק, ושם אחרי תיאור המלחמה השי"ת אומר למשה רבינו "כָּתַבְתָּ אֵת זִכְרוֹן בְּסֵפֶר יְשִׁים בְּאָזְנִי יְהוָה" דהיינו שעצם הזיכרון תלוי בספר.

ואם כן אפשר להבין מרחוק שהתורה יש בה ב' בחינות, הבחינה הראשונה נוגעת לאישה שכאשר אין לה המשכה של זיכרון וחיות מחי החיים אזי היא עצמה בבחינת שכחה, ובמצב כזה היא עלולה להיות חלק מההסתרה, כי אם מתהפכים הצירופים של התורה אזי היא עצמה הופכת לחלק מההסתרה וזה מצב מאוד מסוכן. ולכן צריך את הבחינה של הקריאה בספר דהיינו את הארת הזיכרון הנמשכת מחי החיים.

ולפי זה מובן היטב כיצד פשט הפסוק שמתחיל לדבר בלשון נקבה בייחס לתורה ועובר לדבר בלשון זכר בייחס לספר, הוא ממש קשור לעומק דברי רבינו שיש בחינת אישה בתורה שהיא השכחה ויש בחינה של זיכרון שנמשך מחי החיים והוא עיקר עניין הכתיבה בספר, להמשיך את חי החיים לתוך השכחה בצמצום.

אכן, גם לאחר כל אריכות וריבוי הקשרים ביאור הפסוק לא מושלם עד תומו, אולם מכל מקום נפתחו מעט עינינו להבין ולראות כיצד מתוך קשרי התורה מתחברים הפשט והדרש, המשל והמליצה לפירוש אחד ומיוחד.

שלושה שערים נפתחים — קשרי המקראות ומאמרי חז"ל

לבוש שנים – כפליים לתושייה

ולסיומו של שער זה נוסף ונאמר שלמרות שחיבור המשל והמליצה נאמר רק לעניין הפסוקים ומאמרי חז"ל, מכל מקום נראה פעמים רבות בספר ביאור הליקוטים שחיבור המשל והמליצה מתוך קשרי התורה נמצא גם בלשונותיו של רבינו בעצמו ולא רק במקראות ומאמרי חז"ל שמביא.

כי כן כתב ראב"ן בהקדמתו לספרו 'ביאור הליקוטים' שאומנם אין עסקו כלל בספר זה בלימוד הדרש בליקוטי מוהר"ן, אולם למרות זאת לפעמים דווקא מריבוי הקשרים והחיבורים בכל תורה אזי ההבנה של פירוש הדרש עולה ומתחברת יחד עם פירוש הפשט בקנה אחד, ודווקא קשרי התורה הם אלו שדוחפים הבנה 'דרשנית' חדשה בתוך מהלך התורה, וכאשר מעמיקים היטב רואים בפירוש כיצד רבינו בעצמו חותר ומסביר כיצד שני הפירושים הינם כמו משל ומליצה המשלימים זה את זה ואין ביניהם שום סתירה.

השער השלישי: כלל השישה עשר

כבר בהקדמת הספר 'ליקוטי מוהר"ן' העיר והאיר את עינינו מוהרנ"ת זיע"א בעיקרי דרכי הלימוד בתורות רבינו הקדוש. כל יסודות הלימוד תכליתו ומעשה תבנית הספר הקדוש, מבוארים בטוב טעם ודעת בהרחבה ובבהירות באותה הקדמה יקרה.

כך מוהרנ"ת מרחיב לבאר את עיקרו של הכלל הראשון, מדגיש וחוזר על מהותו של הכלל השני שכל מילה ולשון מדוקדקים עד תכלית הדיוק, וכך גם בכלל השישה עשר פותח מוהרנ"ת את עינינו להתבונן בכפולת הטעמים והראיות שחוזרות ונשנות פעמים רבות בכל תורה ותורה.

הכלל בו עסקינן אינו שייך רק למקראות ומאמרי חז"ל אלא הוא רחב ומקיף הרבה עניינים בדרכי הלימוד, אך מכיוון שבחוברת זו אנו מתמקדים באותם כללים השייכים דווקא למקראות ומאמרי חז"ל, על כן נביא רק את החלק הנוגע לעניינינו מתוך הכלל, החלק ששייך ללימוד הפסוקים.

פעמים רבות אנו רואים שרבינו מביא פסוק שהוא כעין ראייה ואסמכתא לדבריו הקדושים, לפעמים זה אכן מובא בלשון שדומה לראייה דהיינו שרבינו מבאר איזה עניין ואז הוא מסיים את דבריו במילים 'כמו שכתוב' ומביא איזה פסוק או מדרש, אך לפעמים זה נעשה בבחינה אחרת ובלשון שונה דהיינו שהוא כותב 'בבחינת' או 'כמובא'.

קשרי המקראות ומאמרי חז"ל – שלושה שערים נפתחים

בדרך כלל הראיה הינה מפסוק אחד ולכל עניין שמחוברת אליו ראייה או 'בבחינת' מובא פסוק או גמרא, אבל לא כפילות של כמה פסוקים או גמרות שמטרתם היא רק הוכחה לנקודה אחת.

ועל כן כאשר אנו רואים שרבינו מביא כמה ראיות או כמה בחינות של פסוקים ומחבר אותם כראיה לדבר אחד, אזי עלינו להתבונן בזה בכמה אופנים.

בחלק מהמקרים מדובר בראיה שאכן באמת יוצאת מתוך צירוף הפסוקים ולא היתה יכולה להילמד רק על ידי אחד מהם, ובמקרה כזה עלינו להתבונן מדוע הראיה אינה יכולה להילמד רק מפסוק אחד וגם מדוע החיבור בין שני הפסוקים מייצר ראייה.

כך לדוגמא כשרבינו מביא בתורה באות ז' שישנה סוג של מחלוקת שהיא יותר גבוהה משלום והיא בעצמה אהבה ושלום, כמו שכתוב בגמרא על הפסוק "את והב בסופה" שלא זו משם עד שנעשו אהבים זה לזה, ואחר כך רבינו מוסיף ומביא גם את דברי המשנה "מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים" כהמשך לדבריו הראשונים ומבאר שהמילה 'סופה' המוזכרת במשנה מרמזת לאהבה, שהרי בגמרא המוזכרת מקודם הוסבר הפסוק "את והב בסופה" שהיא האהבה שיש בסוף המחלוקת, מוטל עלינו להבין מדוע הוסיף רבינו להביא תוספת ראייה על הראיה הראשונה.

אולם כאשר מתבוננים היטב בדברי רבינו, מזהים שיש כאן כמה וכמה חלקים התלויים זה בזה וכן כמה וכמה הוספות. שהרי בביאורה של הגמרא לפסוק "את והב בסופה" אנו רואים שיש סוג של אהבה שמתגלה אחרי שיש מריבה ואויבות. אותה אהבה מתגלה בשלב השני ואינה בהכרח מבררת את מציאות האהבה הנפלאה תוך כדי המחלוקת. ולעומת זאת במשנה שמדברת על מחלוקת שסופה להתקיים [בצירוף הכלל הי"א שהוזכר לעיל] אנו מוכרחים להסביר שהאהבה והשלום הם במחלוקת בעצמה.

כאשר נוסף ונתבונן יותר נוכל לראות עוד קשרים נוספים בין מקורות אלו לשאר חלקי התורה, שכן כאמור ישנם כמה טעמים וסיבות על כל מקור המובא בדברי רבינו גם כאשר הוא נראה כמיותר (אבל מחמת אריכות הגדולה שבדברים אין כאן המקום להיכנס בביאורם).

ואולם, לפעמים רבינו מביא ברצף אחד אחרי השני שני מקורות שהם כעין שתי ראיות בעוד שלכאורה בשתייהן עולה אותה נקודה בדיוק ללא שום חילוק וזה נראה ככפילות מיותרת, אולם רק כאשר אנו מבינים שרבינו חותר להכניס לתוך התורה כעין טעם נוסף וסוגיה שלמה שדרכה כל התורה מקבלת אור חדש, אזי אפשר להתבונן ולהבין מדוע האריך כל כך להביא שתי ראיות.

שלושה שערים נפתחים — קשרי המקראות ומאמרי חז"ל

לדוגמא: באותו הסעיף ממש, לאחר שרבינו מבאר את עניין המחלוקת הוא מסביר מדוע הדעת של המחלוקת לשם שמים היא בבחינת 'משה' ושעל כן הגאולה הייתה על ידי משה כיוון שעיקר הגאולה היא על ידי הדעת. ורבינו מביא לדברים שתי ראיות ברצף ללא שום הפסקה ביניהן, בתחילה הוא מביא את הפסוק שמושה אומר לעם ישראל "וידעתם כי ה' הוציא אתכם מארץ מצרים", ומיד לאחר מכן הוא ממשיך לצטט את הפסוק שנאמר בחג הסוכות בהקשר למעמה של מצוות סוכה "למען ידעו וכו', ורק כאשר נפתח את שני הפסוקים על כל הרחבת ענייניהם נוכל להבין מדוע רבינו כפל את ראיותיו.

לטיול בתורתו

לעידוד העמקה והתבוננות
בליקושי מוהר"ן